

Επιστροφή στον Τόπο

μέσω του Σχεδιασμού Διαδρομών
στο Τοπίο

Αναστασίου Δημήτρης
Κόκκαλη Ελένη

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Επιστροφή στον Τόπο μέσω του Σχεδιασμού Δαδρομών στο Τοπίο

Επιμέλεια:
Αναστασίου Δημήτρης, Κόκκαλη Ελένη

Επίβλεψη: Καραμανέα Πανίτα

ΧΑΝΙΑ 2018

Ευχαριστούμε την καθηγήτριά μας Πανίτα Καραμανέα που με υπομονή επέβλεψε την Ερευνητική Εργασία μας και όλους όσοι μας στήριξαν πρακτικά και ψυχολογικά όλο το (μεγάλο) διάστημα: τις οικογένειες και τους φίλους μας. Ευχαριστούμε ιδιαιτέρως τον Γιάννη Μαύρο για τη συμβολή του στην επιμέλεια του κειμένου και τις αξέχαστες στιγμές, καθώς και την Κατερίνα Θωμαδάκη που μας κράτησε εν ζωή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ο. Εισαγωγή	2
1. Τοπίο, Τόπος και «Διαμονή»	
1.1 Ορισμοί του «Τόπου» και του «Τοπίου»	
1.1.1 Το τοπίο	7
1.1.2 Ο τόπος	10
1.2 Ανθρώπινες Αισθήσεις και «Διαμονή» στον Τόπο	
1.2.1 Οι ανθρώπινες αισθήσεις ως αντιληπτικό εργαλείο	12
1.2.2 «Διαμονή» στον τόπο μέσω της κίνησης	13
1.3 Αρχιτεκτονική Τοπίου και Επανενεργοποίηση του Τόπου	
	20
2. Ανάλυση του Σχεδιασμού Διαδρομών στο Τοπίο σε 5 Εφαρμοσμένα Παραδείγματα	
2.1 Tudela-Culip (Club Med), “Cap de Creus” Restoration	
2.1.1 Τόπος και ιστορία	27
2.1.2 Το Club Med	29
2.1.3 Οι EMF Landscape Architecture	30
2.1.4 Προμελέτη και προθέσεις	31
2.1.5 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία	32
2.1.6 Η διαδρομή και τα τοπία	40
2.1.7 Υλικά	40
2.2 Punta Pite	
2.2.1 Τόπος και ιστορία	43
2.2.2 Οι Teresa Moller Landscape Studio & Asociados	44
2.2.3 Προμελέτη και προθέσεις	44
2.2.4 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία	45
2.2.5 Η διαδρομή και τα τοπία	49
2.2.6 Υλικά	50
2.3 Pedreira do Campo Urban Planning	
2.3.1 Τόπος και ιστορία	53
2.3.2 Οι M-Arquitectos	53
2.3.3 Προμελέτη και προθέσεις	54
2.3.4 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία	55
2.3.5 Η διαδρομή και τα τοπία	56
2.3.6 Υλικά	59

2.4 Algaida Path

2.4.1	Τόπος και ιστορία	63
2.4.2	Οι ACTA	65
2.4.3	Προμελέτη και προθέσεις	65
2.4.4	Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία	67
2.4.5	Η διαδρομή και τα τοπόσημα	68
2.4.6	Υλικά	71

2.5 Mackenzie Falls Gorge Trail

2.5.1	Τόπος και ιστορία	75
2.5.2	Οι Hansen Partnership	76
2.5.3	Προμελέτη και προθέσεις	76
2.5.4	Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία	78
2.5.5	Η διαδρομή και τα τοπόσημα	83
2.5.6	Υλικά	85

3. Ερμηνευτική Προσέγγιση Παραδειγμάτων και Συμπεράσματα

3.1	Προμελέτη των Περιοχών Επέμβασης	87
-----	----------------------------------	----

3.2	Σχεδιασμός Βάσει του Ανάγλυφου	88
-----	--------------------------------	----

3.3	Χώροι Στάσης και Παρατήρησης	92
-----	------------------------------	----

3.4	Επιλογή των Υλικών και Εφαρμογή τους	93
-----	--------------------------------------	----

3.4.1	Υλικά προερχόμενα από το περιβάλλον	93
3.4.2	Υλικά εντασσόμενα στο περιβάλλον	95
3.4.3	Ανακύκλωση υλικών	96

3.5	Η Κλίμακα ως Πεδίο Συγκρότησης Χωρικών Σχέσεων	97
-----	--	----

4. Συμπεράσματα

4.1	Μεθοδολογία Σχεδιασμού Διαδρομών στο Τοπίο	101
-----	--	-----

4.2	Η Επιστροφή στον Τόπο	103
-----	-----------------------	-----

Εισαγωγή

« (...) το πολιτισμικό τοπίο διαμορφώνεται από το φυσικό τοπίο, από μια πολιτισμική ομάδα. Ο πολιτισμός είναι ο φορέας, η φύση το μέσο και το πολιτισμικό τοπίο το αποτέλεσμα.»

Carl Ortwin Sauer (1925)

Η αίσθηση της κίνησης και της μεταβολής, ο τρόπος να αντικρύζει κανείς τον κόσμο έχει καθιερώσει καινούριες ισχυρές συμβάσεις και μορφές με τις οποίες ο άνθρωπος διαμορφώνει την αισθητηριακή αντίληψη του περιβάλλοντος. Ήδη από τον 19^ο αιώνα και για πρώτη φορά στην ιστορία, μπόρεσαν οι άνθρωποι να ταξιδεύσουν ταχύτερα από ό,τι ταξίδευαν με τα πόδια ή πάνω σε ένα ζώο, γνώρισαν μια διαφορετική αίσθηση της μεταβολής του τοπίου, μια διαδοχή εικόνων, το θάμπωμα της κίνησης που δεν είχαν γνωρίσει ποτέ πριν.

Ό,τι ίσχυσε για τον φυσικό κόσμο, ίσχυσε εξίσου και για τον κοινωνικό. Με την αύξηση του πληθυσμού σε απόλυτους αριθμούς και σε πυκνότητα στις πόλεις, υπήρξε μεγαλύτερη αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων, ένας συγκρητισμός εμπειριών που προσέφερε μια αιφνίδια πρόσβαση σε νέους τρόπους ζωής αλλά και σε μια γεωγραφική-κοινωνική κινητικότητα η οποία δεν ήταν ως τότε δυνατή. Παρατηρώντας τα θέματα στους ζωγραφικούς πίνακες, δεν ήταν πλέον μυθολογικά πλάσματα ή νεκρές φύσεις, αλλά ο περίπατος, η βιαστική κίνηση της ζωής των πόλεων και η λάμψη της νυχτερινής ζωής σε ένα αστικό περιβάλλον μεταμορφωμένο κάτω από τα ηλεκτρικά φώτα. Στον καθημερινό κόσμο των αισθητηριακών εντυπώσεων, επέρχεται ο αποπροσανατολισμός της αίσθησης του χώρου και του χρόνου προερχόμενος από την επίγνωση της κίνησης και της ταχύτητας, του φωτός και του ήχου, επίγνωση η οποία γεννιέται από την επανάσταση στις επικοινωνίες και τις μετακινήσεις.

Αυτή ακριβώς η απάντηση στην κίνηση, στον χώρο και την αλλαγή είναι που προσέφεραν το νέο συντακτικό για την ανατροπή παραδοσιακών μορφών και τη διάσπαση, «την ασυνέχεια ανάμεσα στο παραδοσιακό παρελθόν και το ταραγμένο παρόν»¹. Με την αποκήρυξη της αδιάσπαστης συνέχειας και με την πίστη ότι το μέλλον βρίσκεται στο παρόν, χάνεται και η κλασική αίσθηση της ολότητας, της ακεραιότητας. Το απόσπασμα, το μέρος αντικαθιστά το όλον. Το διεσταλμένο παρόν απορροφά και διαλύει εντός του τόσο το παρελθόν όσο και το μέλλον· το παρελθόν ως πολιτιστική κληρονομιά του παλαιού τρόπου ζωής και της λαϊκής αρχιτεκτονικής «πραγματοποιείται» από μια πολιτιστική βιομηχανία η οποία καταστρέφει κάθε μεταβιβασμένη εμπειρία· το μέλλον καταργείται σημαδεμένο από

Εικ. 0.1 Αποπροσανατολισμός της αίσθησης του χώρου και του χρόνου

μια διαρκή επιτάχυνση στερημένη από τη συνείδηση του όντος το οποίο παρωθείται να αναζητά την ουσία του κόσμου πέρα από τα όρια της ύλης.

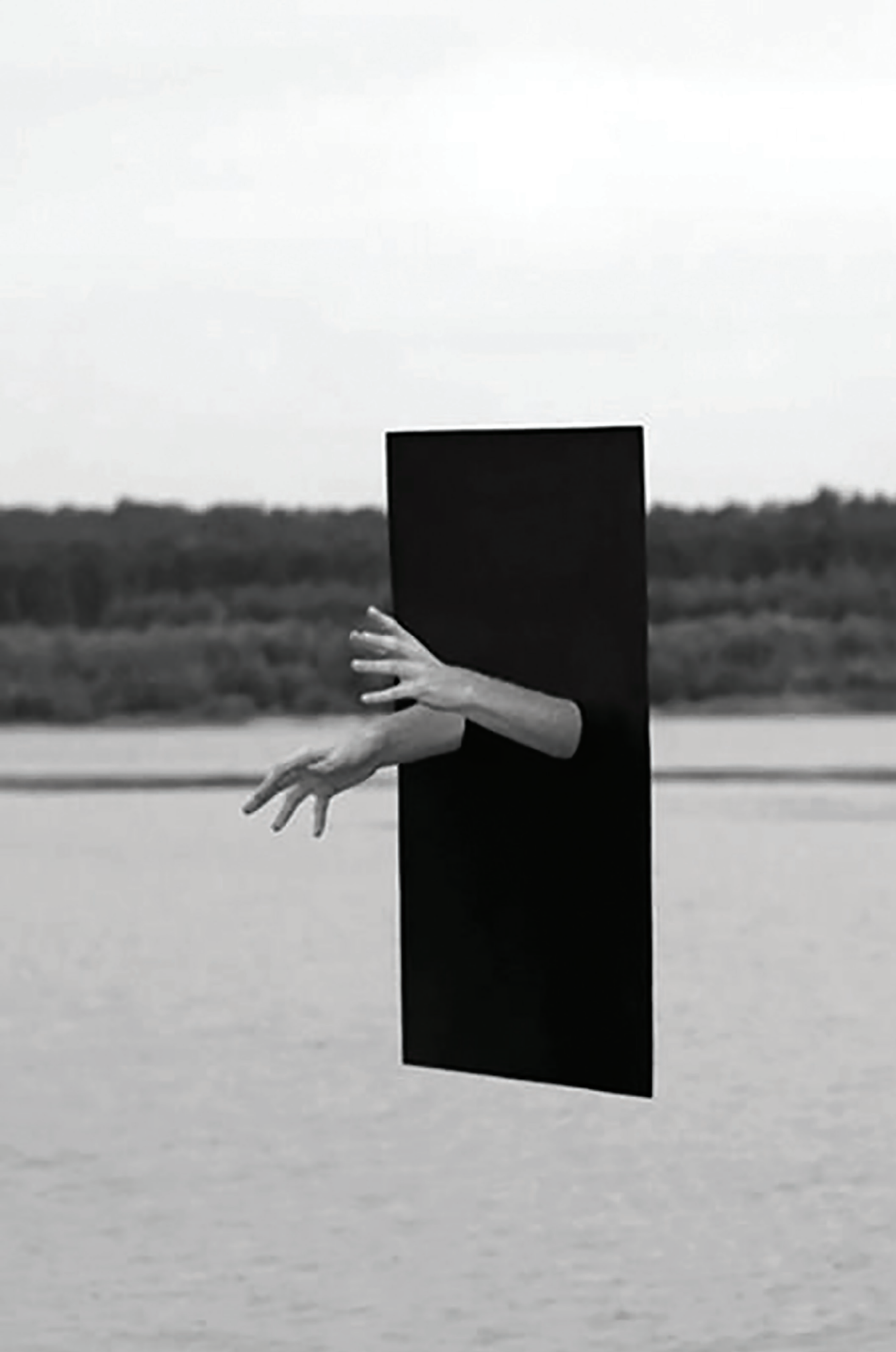
Η διερεύνηση της χωρικής και βιωματικής απόστασης του υποκειμένου από το φυσικό του περιβάλλον οδηγεί σε ερωτήματα τα οποία αφορούν στην ουσία της σχέσης πολιτισμού και φύσης: άν και σε ποια έκταση οι δύο έννοιες πλέον αλληλοεπηρεάζονται και αλληλεξαρτώνται, με άλλα λόγια για το βαθμό στον οποίο η φύση εμπνέει ακόμη τον άνθρωπο και εκείνος μεριμνά για τη διατήρηση της ταυτότητας του φυσικού του περιγύρου. Η πολυπλοκότητα αυτής της σχέσης αντανακλάται στις έννοιες του τοπίου και του τόπου με τη βοήθεια των οποίων θα επιδιωχθεί να απαντηθούν τα παραπάνω στο πεδίο της αρχιτεκτονικής.

Στο πρώτο κεφάλαιο, λόγω του πλήθους των ορισμών οι οποίοι φιλοσοφικά και αρχιτεκτονικά έχουν αποδοθεί στον τόπο και το τοπίο, κρίνεται αναγκαίος ο εννοιολογικός προσδιορισμός τους προκειμένου να καταστεί ξεκάθαρη η διαφοροποίηση τους. Στο πλαίσιο της εργασίας, η έννοια του τόπου ορίζεται σύμφωνα με την φαινομενολογική θεώρηση, ως ο βιωμένος χώρος ο οποίος εμπεριέχει νοήματα που υπερβαίνουν τις αισθήσεις και την αντιληπτική εμπειρία. Από την άλλη, η έννοια του τοπίου προσεγγίζεται ως επινόηση της εσωτερικής ταυτότητας του τόπου, όπως αυτή γεννιέται από την αλληλεπίδραση των πολιτιστικών στοιχείων με τα φυσικά. Ακολουθώντας αναλύεται ο ρόλος των ανθρώπινων αισθήσεων και της κίνησης στον χώρο ως εργαλεία αντίληψης του τοπίου. Στη συνέχεια, αφού πραγματοποιείται η εννοιολογική διάκριση μεταξύ σύγχρονου δρόμου και μονοπατιού, παρουσιάζεται η διαδικασία με την οποία η κίνηση του ανθρώπινου σώματος σε διαδρομές στο τοπίο και η ενεργοποίηση όλων των αισθήσεων ωθούν το υποκείμενο στη βίωση του χώρου και στην διαμονή στον τόπο. Στο τέλος του κεφαλαίου σχολιάζεται ο ρόλος της αρχιτεκτονικής τοπίου στην επανενεργοποίηση της σχέσης ανθρώπου και φύσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφονται και αναλύονται τα χαρακτηριστικά 5 διαφορετικών σύγχρονων αρχιτεκτονικών επεμβάσεων με κοινό σχεδιαστικό άξονα την αναβάθμιση παλαιών και τη χάραξη νέων περιπατητικών διαδρομών στο τοπίο. Τα κριτήρια τα οποία λαμβάνονται υπόψη για την επιλογή αυτών των παραδειγμάτων είναι η πρόθεση του αρχιτέκτονα, η τοποθεσία της περιοχής μελέτης, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του εδάφους και η επιλογή των υλικών. Αναλύονται, δηλαδή, οι κύριοι άξονες βάσει των οποίων πορεύεται η σχεδιαστική διαδικασία και οι τρόποι αντιμετώπισης των ανάλογων συνθετικών προκλήσεων ανά περίπτωση. Και στις 5 περιπτώσεις στόχος της αρχιτεκτονικής τοπίου είναι η ενεργοποίηση του τόπου.

Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η συγκριτική αξιολόγηση των 5 επεμβάσεων. Εντοπίζονται οι ομοιότητες και οι διαφορές τους όσον αφορά στα αρχιτεκτονικά κριτήρια τα οποία έχουν τεθεί εξ αρχής στο θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης και καταγράφονται κριτικά οι παρατηρήσεις σχετικά με τη σύγχρονη σχεδιαστική προσέγγιση του τοπίου. Βάσει των παρατηρήσεων ανακύπτει μία μεθοδολογία βασισμένη στα συμπεράσματα σχετικά με τον σχεδιασμό διαδρομών στο τοπίο, τις σχεδιαστικές αρχές και τα εργαλεία τα οποία επιστρατεύονται προκειμένου να φέρουν εις πέρας το έργο τους.

Τέλος, στόχο της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η απόπειρα ενός τριπλού μετασχηματισμού: της αρχιτεκτονικής ως τρόπου επανασύνδεσης σύγχρονου ανθρώπου και τόπου· της έννοιας του τοπίου ως σχεδιαστικού εργαλείου και του μονοπατιού ως πολιτισμικού φορέα αλληλένδετου με το σεβασμό στις αξίες του περιβάλλοντος. Απώτερος στόχος είναι η επανασύνδεση του σύγχρονου ανθρώπου με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον του μέσω της αρχιτεκτονικής, με τέτοιον τρόπο ώστε να διασφαλίζονται οι αξίες του τόπου.

1^ο Κεφάλαιο

Τοπίο, Τόπος και «Διαμονή»

«Το τοπίο είναι η αποτύπωση του ανθρώπου στα έργα του, είναι το φαινόν της ενεργειάς του, το συνιστάμενο της πορείας του στο χρόνο. Είναι μνήμη και ενέργεια. (...) Το πολιτισμικό τοπίο δηλοί τον τόπο, αποτελεί το παράγωγο των σχέσεων και πράξεων του ανθρώπου με το περιβάλλον του, εκεί όπου αυτός δηλώνεται ως έντροφός του, δίνοντας το στίγμα του, το ίχνος του, το έργο του.»

Α. Καπετάνιος (2015)

1.1 Ορισμοί του «Τόπου» και του «Τοπίου»

1.1.1 Το τοπίο

Στην αγγλική και γαλλική γλώσσα οι όροι *landscape* και *paysage*, αντίστοιχα, χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν και να αξιολογήσουν αισθητικά τη ζωγραφική τοπιογραφία. Κατά τον 18^ο αι. ο αγγλικός όρος χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο για την περιγραφή, απεικόνιση και κατανόηση της γης. Αντίθετα, στην γερμανική γλώσσα ο όρος *Landschaft* προερχόμενος από τις λέξεις *Land* και *Schaft* (δηλαδή «γη» και «δομή»)² προσιδιάζει κυρίως την κατοίκηση και τη σχέση ανθρώπου και γης. Στις αρχές του 20^{ου} αι. ο Simmel προσδίδει στο *τοπίο* την υφή του «ψυχικού τόνου» («*Stimmung*»)³ εξελίσσοντας την αρχική του έννοιά και ορίζοντάς το ως «μια ιστορικά νοηματοδοτημένη αναπαράσταση του ανθρώπινου περιβάλλοντος η οποία ορίζει τη συγκεκριμένη σχέση που ο άνθρωπος συγκροτεί με το περιβάλλον του σε μια στιγμή της ιστορικής του πορείας» (Simmel, 1899). Σχετικά με την εξέλιξη της έννοιας στο χρόνο, ο Μωραΐτης στο σύγγραμμά του *Η Τέχνη του Τοπίου* σχολιάζει την θέση του Simmel ότι «η Αρχαιότητα και ο Μεσαίωνας δεν είχαν καμία αίσθηση του τοπίου» ως εξής:

«Η τοπιακή κουλτούρα, σύμφωνα με την άποψη αυτή, πρέπει να θεωρηθεί ως το αποτέλεσμα σταδιακής ωρίμανσης η οποία ολοκληρώνεται στα πλαίσια των νεότερων Δυτικών κοινωνιών, σε κοινωνίες δηλαδή στις οποίες το υποκείμενο του πολιτισμού φθάνει σε τέτοιο επίπεδο αυτοσυνειδησίας, ώστε να αντιδιαστέλλει με έμφαση την παρουσία του από τον τόπο, τον οποίο μπορεί κατά συνέπεια να τον αντιληφθεί ως τοπίο.»

Σήμερα η έννοια του τοπίου ορίζεται από την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου* στη Φλωρεντία το 2010 ως: «(...) μια περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, ο χαρακτήρας της οποίας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών ή και ανθρωπογενών παραγόντων». Στόχος αυτής της συνθήκης είναι η προώθηση της προστασίας των τοπίων, η διαχείριση, ο σχεδιασμός τους και η οργάνωση της Ευρωπαϊκής συνεργασίας σε ζητήματα τοπίων. Η Σύμβαση υπερασπίζεται «(...) την αναγνώριση των τοπίων ως ένα συστατικό του ανθρώπινου περιβάλλοντος, ως μία έκφραση της ποικιλίας της κοινής πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, ως θεμέλιο της ταυτότητάς τους»⁴. Ωστόσο, το τοπίο ως έννοια δέχεται πολλαπλές ερμηνείες ανάλογα με το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της κάθε εποχής, φανερώνοντας την εκάστοτε σχέση του ανθρώπου με την φύση. Επομένως, το περιεχόμενό του είναι πάντα φορτισμένο με τρέχοντα πολιτισμικά και αισθητικά χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με τον Μωραΐτη, ο όρος τοπίο αποτελεί έναν πολιτιστικό προσδιορισμό του τόπου: το τοπίο περιορίζεται στην αντίληψη και την ερμηνεία του τόπου ταυτόχρονα, όμως, περιλαμβάνει τη δομική και κατασκευαστική παρέμβαση σε αυτόν⁵. Υπό το πρίσμα της αρχιτεκτονικής, επομένως, η έννοια του τοπίου εγκολπώνει και τη λειτουργία του ως σχεδιαστικού εργαλείου με το οποίο μπορεί να επαναπροσδιοριστεί η σχέση του ανθρώπου με τη φύση. Το τοπίο εμπεριέχει τη σύνδεση του τεχνικού με το φυσικό στοιχείο και η αρχιτεκτονική συνεισφέρει στη σφαιρική αντιμετώπιση της σχέσης μεταξύ των δύο. Ο μετασχηματισμός της εικόνας του τοπίου αναδεικνύει τον χρόνο ως εξίσου σημαντικό παράγοντα με το χώρο στο επίπεδο του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Σε αυτή την κατεύθυνση σημαντικό ρόλο στην φιλοσοφία του σχεδιασμού διαδραματίζουν έννοιες οι οποίες επανέρχονται όπως ο τόπος και η ταυτότητα. Το τοπίο δεν μπορεί να σταθεί εκτός της διάστασης του χρόνου, παρθένο απέναντι στα γεγονότα της ιστορίας. Η προσέγγισή του είναι ένα εγχείρημα επινόησης της εσωτερικής ταυτότητας του τόπου, που αντανakλά το ψυχικό σύμπαν του ανθρώπου⁶.

Εικ 1.1 Το τοπίο ως υποκειμενική αντίληψη της ταυτότητας του τόπου

«Το τοπίο εμπεριέχει, ακόμα και στις πιο οριακές του καταστάσεις, τόσο το τεχνικό όσο και το φυσικό και ουσιαστικά εξαλείφει την στείρα (αν και μοντέρνα) διχοτομία μεταξύ των δύο εννοιών. Οι συχνές αναφορές στο ανανεωτικό βλέμμα που προσφέρει η τέχνη [της αρχιτεκτονικής] συνεισφέρουν σε μία πιο συνολική, ολιστική αντιμετώπιση της σχέσης του φυσικού με το τεχνικό, μέσω της μεταβαλλόμενης εικόνας. Νέες εμπειρίες στο πεδίο αυτό αναδεικνύουν τον χρόνο ως πιο σημαντικό από τον χώρο σε επίπεδο στρατηγικής σχεδιασμού.»

Μαρία Γουλιά (2003)

Εικ. 1.2 Τόπος: ο βιωμένος χώρος με ιδιαίτερη ταυτότητα και ατμόσφαιρα (Σαντορίνη, 1961)

1.1.2 Ο τόπος

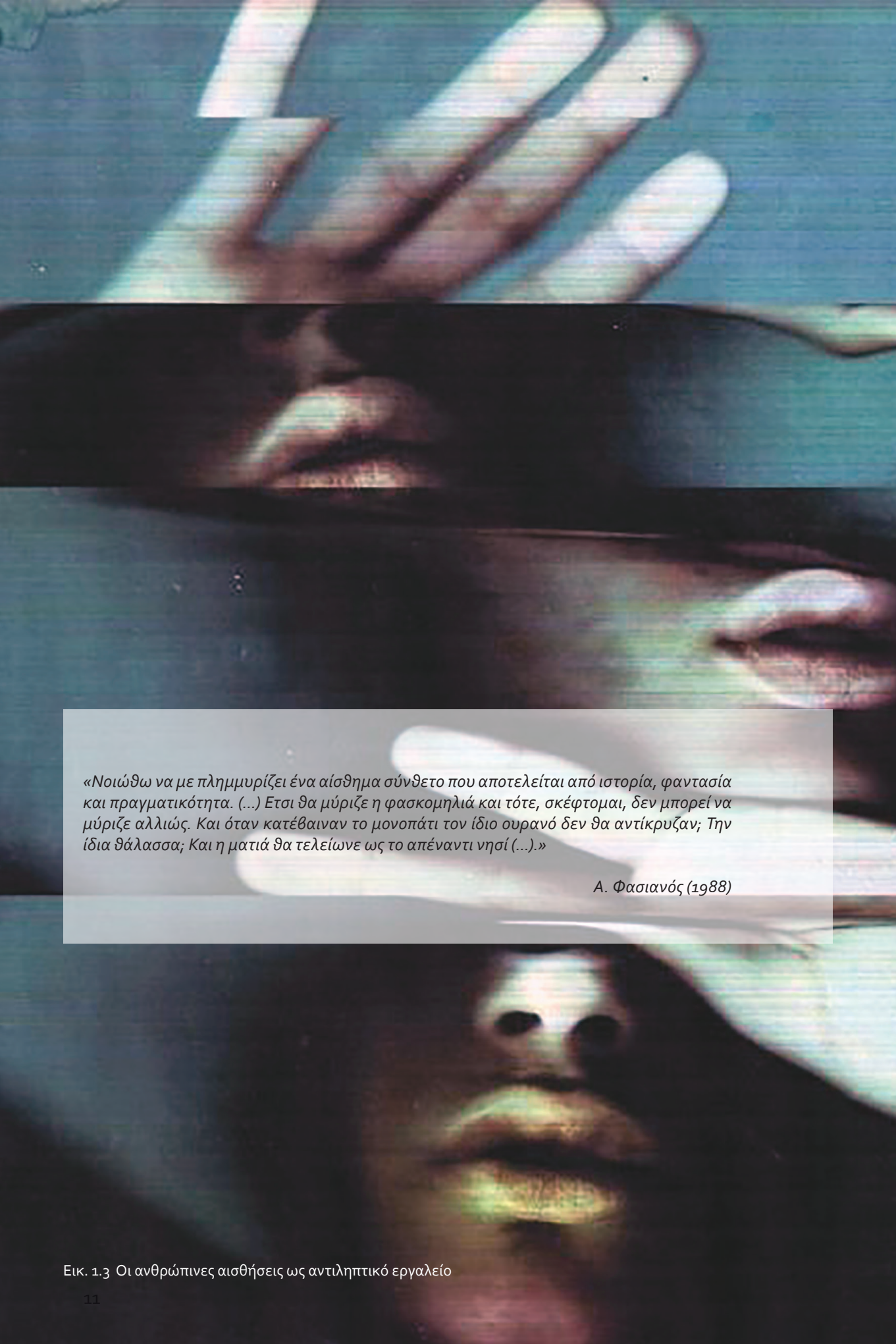
Ο όρος *τόπος*, όπως νοείται σήμερα στην αρχιτεκτονική θεωρία, συνδέεται με το κίνημα της φαινομενολογίας. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η αρχιτεκτονική θεωρία επηρεάζεται από τις θεωρίες του Edmund Husserl και του Martin Heidegger⁷. Στο πλαίσιο της φαινομενολογικής προσέγγισης συντελείται μια μετατόπιση στοχαστικού ενδιαφέροντος από την έννοια του χώρου στον τόπο ιδωμένο υπό το πρίσμα της εμπειρίας και της ύπαρξης. Ακολουθώντας την προτροπή του ιδρυτή της σχολής της φαινομενολογίας Husserl για την επιστροφή στην ουσία των πραγμάτων, ο Heidegger όπως και ο M. Ponty δίνουν έμφαση στην κιναισθητική και βιωματική αντίληψη του χώρου. Η ουσία της έννοιας του τόπου επικεντρώνεται στο γεγονός ότι αποτελεί χώρο άντλησης νοημάτων για τον άνθρωπο.

Επηρεασμένος από τον Heidegger, ο αρχιτέκτονας και θεωρητικός Christian Norberg-Schulz σημειώνει: «Το νόημα είναι μία ψυχική διεργασία. Εξαρτάται από την ταύτιση και υποδηλώνει την αίσθηση ότι συνδέεσαι, ότι «ανήκεις».» (1979). Ο τόπος είναι αδιάσπαστο τμήμα της ύπαρξης και η ίδια η φύση αποτελείται από τόπους: «Το βουνό, η βλάστηση, το νερό, το ανάγλυφο του εδάφους αποτελούν τα βασικά δομικά στοιχεία τους. Το «πώς» διαρθρώνονται στο χώρο σε συνδυασμό με τις σχέσεις που δημιουργούν με το «φως» και τον «χρόνο» μάς δίδουν τον ξεχωριστό χαρακτήρα του κάθε τόπου, την ατμόσφαιρά του, απ' την οποία εξαρτάται και η μοναδική του ταυτότητα»⁸. Επιδιώκοντας να εκφράσει την ουσία του είναι του, ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται νοηματικά τον κόσμο γύρω του ως σύνολο τόπων, δηλαδή χώρων εμποτισμένων με νοήματα και όχι απλά ως αποτέλεσμα αυθαίρετων συμβάντων ουδέτερης σημασίας. Προκειμένου να αναλύσει και να ερμηνεύσει βιωματικά τον νοματοδοτημένο χώρο, ο άνθρωπος επιστρατεύει ως εργαλεία την κίνηση του σώματός του, τις αισθήσεις του, τη μνήμη του και το φαντασιακό του. Το βίωμα του χώρου και η αποκατάσταση της σχέσης του με το φυσικό περιβάλλον οδηγεί τον άνθρωπο στις αρχέγονες ρίζες του και στην ταύτισή του με τον τόπο, μετουσιώνεται και ο ίδιος σε τόπο.

Επομένως, κατά το ρεύμα της φαινομενολογίας η έννοια του τόπου λαμβάνει οντολογική διάσταση, αποτελώντας «την ατέρμονη συνάφεια των πραγμάτων, την αδιάκοπη γένεση και καταστροφή των μορφών, την κυμαινόμενη ενότητα του γίνεσθαι, η οποία εκφράζεται με τη συνέχεια της ύπαρξης μέσα στο χώρο και το χρόνο» (Δουκέλλης, 2005). Ο τόπος, λοιπόν, είναι ο βιωμένος χώρος, ένας χώρος ο οποίος εμπεριέχει μέσα του τις έννοιες της ταυτότητας και του χαρακτήρα, της ατμόσφαιρας.

«Η δομή του τόπου εκδηλώνεται ως μια σειρά από περιβαλλοντικές ολότητες που περιλαμβάνουν τα στοιχεία τόσο του χαρακτήρα όσο και του χώρου»

Christian Norberg - Schulz (1979)

«Νοιώθω να με πλημμυρίζει ένα αίσθημα σύνθετο που αποτελείται από ιστορία, φαντασία και πραγματικότητα. (...) Ετσι θα μύριζε η φασκομηλιά και τότε, σκέφτομαι, δεν μπορεί να μύριζε αλλιώς. Και όταν κατέβαιναν το μονοπάτι τον ίδιο ουρανό δεν θα αντίκρυζαν; Την ίδια θάλασσα; Και η ματιά θα τελείωνε ως το απέναντι νησί (...).»

Α. Φασιανός (1988)

1.2 Ανθρώπινες Αισθήσεις και «Διαμονή» στον Τόπο

1.2.1 Οι ανθρώπινες αισθήσεις ως αντιληπτικό εργαλείο

Το τοπίο δεν αποτελεί μια στατική όψη του τόπου, αλλά μια συνεχώς εξελισσόμενη ολότητα· είναι το προϊόν της οπτικής, αισθητικής και συναισθηματικής αλληλεπίδρασης των ανθρώπων με τα φυσικά στοιχεία. Για την αντίληψη του τοπίου, επιστρατεύονται όλες οι ανθρώπινες αισθήσεις προκειμένου η εμπειρία να καταστεί πλήρης και πολυεπίπεδη και το υποκείμενο να εμπλακεί ενεργά σε αυτήν. Αλλωστε, οι ανθρώπινες αισθήσεις, τόσο ξεχωριστά όσο και συνδυαστικά, αποτελούν τους δέκτες των ποιοτικών χαρακτηριστικών του τοπίου διαμορφώνοντας μια συνολική εμπειρία. Κάθε ερέθισμα του τοπίου που γίνεται αντιληπτό από τους «υποδοχείς» των αισθήσεων, διαμορφώνει την ψυχική διάθεση και μεταβατικά συνδέει τον άνθρωπο με τον τόπο.

Η όραση λειτουργεί αρχικά ως γέφυρα του υποκειμένου με τον κόσμο συνδέοντας το σώμα με ό,τι αδυνατεί λόγω των σωματικών περιορισμών να προσεγγίσει. Περισσότερο από τις υπόλοιπες αισθήσεις, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας του τοπίου καθώς η αντιληπτική ικανότητα (ιδιαίτερα του σύγχρονου ανθρώπου) έχει περιοριστεί κατά κύριο λόγο στην οπτική σφαίρα. Έτσι, η αίσθηση της όρασης είναι επιφορτισμένη με την αντίληψη των πιο σημαντικών στοιχείων για την ανάδειξη της ταυτότητας του τοπίου, δηλαδή του φωτός, της σκιάς και των μεταξύ τους διαβαθμίσεων και αντιθέσεων. Η οπτική επαφή με κάθε τοπίο αποκαλύπτει το ανάγλυφο και τα γλυπτικά στοιχεία του τα οποία το καθιστούν μοναδικό και αναγνωρίσιμο.

Αν θεωρήσουμε ότι η όραση σχετίζεται με την παθητικότητα του υποκειμένου, η ακοή είναι το αντιληπτικό μέσο το οποίο το εντάσσει στην πληθώρα των στοιχείων του περιβάλλοντος θέτοντας την προσωπική του εμπειρία σε βιωματική αλληλεπίδραση με τον τόπο. Ο άνθρωπος αφουγκράζεται τους ήχους που προσδιορίζουν τον χαρακτήρα του τοπίου, όπως τα πουλιά, το νερό και τα τριζόνια και μέσω αυτών το νοηματοδοτεί. Το βάθος του τοπίου, η πυκνότητα και οι υφές των στοιχείων που το συναποτελούν, αποτυπώνονται στην ηχώ. Η αντανάκλαση του ήχου συνδράμει το υποκείμενο στην αντίληψη της θέσης του στον χώρο και την αίσθηση της κλίμακας του περιβάλλοντος. Ακόμη, η μουσική είναι δυνατόν να «ταξιδεύσει» τον άνθρωπο σε τοπία τα οποία είτε έχει βιώσει είτε έχει φαντασιωθεί.

Η σωματική επαφή του ανθρώπου με το τοπίο το καθιστά αναγνώσιμο και δημιουργεί ισχυρότερους δεσμούς με τον τόπο. Η απτική αίσθηση αποτελεί το βασικό συνδετικό στοιχείο του παρελθόντος με το παρόν. Ο χρόνος αποτυπώνεται στα υλικά και ψηλαφίζοντάς τα, το σύγχρονο υποκείμενο διαγιγνώσκει με τρόπο άμεσο και καθαρό την διαχρονία τους. Αλλωστε, ήδη από την παιδική ηλικία η αίσθηση της αφής συνεπικουρεί τον άνθρωπο στην σχηματοποίηση της εικόνας του εαυτού του και του κόσμου που τον περιβάλλει. Όπως τα χέρια είναι τα μάτια του γλύπτη, έτσι η αφή ανιχνεύει τα όρια της όρασης.

Η όσφρηση είναι η αίσθηση που συνδέεται άμεσα με το συναίσθημα. Οι οσμές επηρεάζουν σημαντικά τον ανθρώπινο ψυχισμό αφού διεγείρουν τον συναισθηματικό κόσμο και τη σκέψη. Εξάλλου οι οσφρητικές αναμνήσεις δημιουργούνται ήδη από το εμβρυϊκό στάδιο ανάπτυξης του ανθρώπου και συνδέονται με εμπειρίες που ενεργοποιούν τόσο τις αισθήσεις όσο και τη μνήμη. Για παράδειγμα, η μυρωδιά του χώματος μετά τη βροχή είναι δυνατόν να ενεργοποιήσει μνήμες οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν τη συναισθηματική κατάσταση του υποκειμένου συνιστώντας έτσι «ψυχικό φίλτρο» νοηματοδότησης του χώρου.

Ακόμη, σε ό,τι αφορά το τοπίο, η γεύση λειτουργεί συμπληρωματικά στις άλλες αισθήσεις προσθέτοντάς τους ένταση. Εκτός από το πεδίο της γαστρονομίας το οποίο είναι δυνατόν να χαρακτηρίζει σε ένα βαθμό τον τόπο, η αίσθηση της γεύσης είναι δυνατόν να συμβάλλει και στην αναγνώριση ενός τοπίου. Λόγου χάριν, η γεύση ενός καρπού ενεργοποιεί την αντιληπτική διαδικασία αναγνώρισης του είδους και της μορφής του δέντρου από το οποίο προέρχεται. Η ένταση αυτής της βιωματικής εμπειρίας οδηγεί τον άνθρωπο εγγύτερα στον τόπο.

1.2.2 «Διαμονή» στον τόπο μέσω της κίνησης

Ο ρόλος της κίνησης του ανθρώπινου σώματος στο χώρο είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την αντίληψη του τοπίου καθώς παρέχει τις προϋποθέσεις για τη συνδυαστική ενεργοποίηση όλων των αισθήσεων. Η κατεύθυνση και ο προσανατολισμός δεν καθορίζονται αναγκαστικά από κάποια συγκεκριμένη αιτία. Όταν η κίνηση δεν έχει σκοπό μεταβάλλεται σε περί-πάτημα. Τότε ο προσανατολισμός της κατεύθυνσης «προς κάποιο σημείο» αντικαθίσταται από την κίνηση «περί του σημείου». Αυτό μεταφράζεται ως πέρασμα από τη γραμμική προς την τεθλασμένη ή ακόμα και την κυκλωτική πορεία⁹.

Παρόλα αυτά, στο πλαίσιο της αστικής ζωής του σύγχρονου ανθρώπου, η κίνηση του σώματος περιορίζεται όλο και περισσότερο εξαιτίας της καθιστικής στάσης. Η κατάσταση του καθήμενου ανθρώπου είναι εκείνη η οποία κατεξοχήν προσδιορίζει το ανθρώπινο σώμα στο πλαίσιο του χώρου που έχει διαμορφώσει για τον ίδιο. Το σώμα είναι «μαθημένο» στη συνήθη θέση εργασίας και αναψυχής μπροστά από τον υπολογιστή και την τηλεόραση με ελάχιστα περιθώρια προσαρμοστικότητας σε περιβάλλοντα εκτός του συνήθως οικείου. Ακόμη και κατά τις μετα-κινήσεις δεσπόζει η εικόνα του καθήμενου ανθρώπου καθώς πραγματοποιούνται με μηχανικά μέσα (αυτοκίνητο, μετρό, λεωφορείο κ.τ.λ.) εξαιτίας

Εικ. 1.4 Η στάση του καθιστού ανθρώπου (διαδήλωση, Δεκέμβρης 2008)

των αυξημένων ρυθμών ροής της καθημερινότητας.

Με ανάλογο τρόπο, η εμπειρία του τοπίου διαμορφωμένη μέσα από φορείς κίνησης, με χαρακτηριστικότερο εκείνον της καμπίνας του αυτοκινήτου, φιλτράρεται από το προκαθορισμένο περιβάλλον του εσωτερικού χώρου. Εκεί γεννιούνται οι συνθήκες ψυχικής διάθεσης του επιβάτη με αποτέλεσμα την αναπόφευκτη παρεμπόδιση της αντίληψης του τοπίου και κατ' επέκταση της βίωσης του τόπου. Στο περιβάλλον της καμπίνας, λόγω της αδράνειας στην οποία περιέρχονται οι υπόλοιπες αισθήσεις, η αίσθηση της όρασης είναι η μόνη που επιφορτίζεται με την (έστω αποσπασματική) αντίληψη του τοπίου καθιστώντας τη συνολική εμπειρία ελλιπή και μονοδιάστατη. Με τον τρόπο αυτό, το τοπίο εκπίπτει σε εντύπωση διαστρεβλωμένη, μειωμένης έντασης, μια περιχαρακωμένη οπτική απεικόνιση. Ακόμα και οι αποστάσεις του υποκειμένου από τα στοιχεία τα οποία συναποτελούν το τοπίο είναι αναπόδραστα περιορισμένες εξαιτίας, για παράδειγμα, της χάραξης του εκάστοτε οδικού δικτύου. Παράλληλα, ο ρυθμός διαδοχής των καδραρισμένων αντικειμένων ορίζεται και αυτός από εξωγενείς παράγοντες όπως η ταχύτητα της κίνησης, οι καιρικές συνθήκες κ.ά.. Ο επιβάτης αδυνατεί να αφουγκραστεί, να προσπελάσει το τοπίο, να γίνει μέρος του και ο ίδιος, αφού ο αδυσώπητος ρυθμός των εικόνων το ανοικειώνουν και οι αισθήσεις παύουν να αξιοποιούνται ως αφηγηματικά εργαλεία.

Αντίθετα, το όρθιο σώμα υποδηλώνει την προσδοκία της κίνησης. Μοιάζει με τη θέση εκκίνησης ενός δρομέα, μια κατάσταση ακινησίας του όρθιου σώματος η οποία, όμως, ανατρέπει την προφανή λογική ότι ο ιστάμενος άνθρωπος είναι ένας ακίνητος άνθρωπος¹⁰. Όταν το σώμα κινείται με τις δικές του δυνάμεις συμμετέχει ενεργά στην βιωματική διαδικασία. Υπακούοντας στον ρυθμό του βαδίσματος, το σύνολο των αισθήσεων τροφοδοτείται από την εναλλαγή των οπτικών εικόνων, των οσμών, των ήχων, των υφών. Η κίνηση στο τοπίο αναδεικνύει το μέγεθος και την κλίμακά του και αντανakλώμενα στη σκέψη ενεργοποιούν την εξοικείωση του ανθρώπου με αυτό. Το βάδισμα γίνεται πλέον φιλοσοφική σωματική δραστηριότητα ξεκινώντας ακριβώς από το σημείο όπου η πορεία του βαδίζοντος παύει να σκοπεύει προς έναν προορισμό και γίνεται πορεία-περιπλάνηση¹¹.

Εικ. 1.5 Η εμπειρία του τοπίου μέσα από την καμπίνα αυτοκινήτου

Εικ. 1.6 Ο όρθιος άνθρωπος

Συνεπώς, όταν ο κλασικός ταξιδιώτης παραχωρεί τη θέση του στον περιπατητή-διανοητή, τότε ο τελευταίος αίρεται από το πεδίο της επίσκεψης στο πεδίο της διαμονής, της παραμονής σε ό,τι εκπέμπει και εμπεριέχει η βίωση του τόπου. Ο περιπατητής-διανοητής δεν παρατηρεί, δεν γνωρίζει απλά νέους τόπους, αλλά ξεφεύγει από τη συνήθη ταξιδιωτική εμπειρία ερμηνεύοντας και βιώνοντας την εμπειρία του φιλοσοφικά, αντιλαμβανόμενος το τοπίο στην πιο αθέατη πλευρά του. Κατά τον Heidegger, κάπου ανάμεσα στην έκδηλη, απτή ομορφιά και στη μαγεία του «κρυπτού», ενδημεί η αλήθεια των ιδεών και των πραγμάτων.

«Ο περίπατος μόνο μπορεί να ανοίξει το τοπίο, δίνοντας απτικό, κινησιακό και λογικό σχήμα στον διευρυμένο οπτικό ορίζοντα»

Γ. Πεπονής (2003)

Η παραδοχή ότι η κίνηση του σώματος εντάσσει το υποκείμενο στο τοπίο οδηγεί στην αναγωγή του μονοπατιού σε κύριο φορέα περιπλάνησης και στη διάκριση μεταξύ του μονοπατιού και του κοινού δρόμου. Ο δρόμος αποτελεί το μέσο για τη σύνδεση δύο τουλάχιστον σημείων, ενώ κύριος στόχος της χάραξής του είναι η επίσπευση και η διευκόλυνση της μετακίνησης. Χαρασσεται συνήθως με «βίαιες» προς το περιβάλλον μεθόδους οι οποίες ισοπεδώνουν τις όποιες τοπικές ιδιαιτερότητες. Ως δημιουργικό ενέργημα περιορίζεται στο επίπεδο μιας μηχανικής κατασκευής στην οποία κυριαρχούν ο μαθηματικός υπολογισμός, ο τεχνικός σχεδιασμός και η μηχανολογική συνάρμωση. Αντίστοιχα, η μετακίνηση είναι μια τεχνικού τύπου δραστηριότητα συνυφαίνοντας τη συλλογιστική διαδικασία με μια φορμαλιστική ανάλυση δεδομένων (χρόνος, απόσταση, ταχύτητα, κόστος), με μια αναλυτική προσέγγιση της λειτουργίας του²².

Στον αντίποδα, το μονοπάτι χαρακτηρίζεται από τον διττό του χαρακτήρα: παρόλο που κρατά τον ρόλο του σύνδεσμου δύο ή περισσότερων σημείων, η επίσπευση και η διευκόλυνση δεν αποτελούν αυτοσκοπό αφού ταυτόχρονα αναδεικνύονται και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ίδιας της διαδρομής. Στη χάραξή του κυριαρχεί η προσπάθεια ένταξης των στοιχείων τα οποία προσδιορίζουν το τοπίο και, παρεισφρέοντας στην πορεία, γίνονται μέρος της και τη σηματοδοτούν. Η προσαρμογή των περιπατητικών διαδρομών στο φυσικό περιβάλλον και στο ανάγλυφο του εδάφους και όχι το αντίστροφο, δηλαδή η υποταγή των φυσικών χαρακτηριστικών στις νέες προσθήκες, καθιστά ουσιώδη τη διαφορά ανάμεσα στο μονοπάτι και στον κοινό δρόμο. Στο μονοπάτι αποδίδεται πλέον ο ρόλος του συνδετικού κρίκου ανάμεσα στο υποκείμενο και στο φυσικό, πολιτιστικό και ιστορικό περιβάλλον χάρη στην άμεση επαφή τους. Σε αντίθεση με τον δρόμο, το μονοπάτι δεν αφορά στη διεκπεραιωτική διάνυση μιας διαδρομής, αλλά στη σταδιακή αποκωδικοποίηση των εμφανών και κρυπτών στοιχείων της επιτρέποντας στο υποκείμενο να επιστρατεύσει όλες του τις αντιληπτικές ικανότητες.

Μέσα από το μονοπάτι επιζητείται ο επαναπροσδιορισμός της ουσίας της μετάβασης, της κίνησης, με την ανάδειξή του ως μέσο διερεύνησης και κριτικής επιβεβαίωσης της ταυτότητας του είναι. Το μονοπάτι είναι η διαμεσολάβηση η οποία διανοίγει τον κόσμο και επιτρέπει στον άνθρωπο να εισέλθει σε διάλογο με το περιβάλλον ώστε να ορίσει και να διαρθρώσει τη σχέση του με τη φύση, με τους συνοδοιπόρους του, με τη σφαίρα του επέκεινα και εν τέλει με τον ίδιο του τον εαυτό. Ως τέτοιο, περικλείει την ολότητα του κοσμικού είναι: τη γη η οποία θεμελιώνει την ταυτότητά του και φέρει τα «πράγματα», όπως την αδρανή έκταση βράχων και νερών αλλά και τα υλικά που ταυτοποιούν τον χώρο· τον ουρανό ο οποίος επιτρέπει τον προσανατολισμό στο χώρο, με τον ήλιο και τη σελήνη που δίνουν το μέτρο του χρόνου, τους αστρονομικούς κύκλους και τις

κλιματολογικές συνθήκες· τους ανθρώπους ως θνητούς κατοίκους της γης· τη θειότητα εν τέλει η οποία χορηγεί τις αξιακές δεσμεύσεις του ανθρώπου, δηλαδή τις πολιτισμικές, ιστορικές και φιλοσοφικές³³.

Τα τέσσερα αυτά στοιχεία της γης, του ουρανού, των θειοτήτων και των θνητών αποτελούν κατά τον Heidegger ένα Τετραμερές (Geviert)³⁴, ενώ η συναίρεσή τους συνιστά την πλήρη έννοια, την ουσία του κόσμου. Η ανάπτυξη μιας σχέσης επιμέλειας και διαφύλαξης της ουσίας αυτής συμπυκνώνεται στην έννοια της *διαμονής*³⁵. Διαμονή για τον φιλόσοφο σημαίνει παραμονή του ανθρώπου στην «ελευθερία εν ειρήνη», εντός αυτού που του είναι οικείο, εντός αυτού που προστατεύει την ουσία κάθε πράγματος. Με ανάλογο τρόπο, περιδιαβαίνοντας το μονοπάτι, παραμένοντας στο χώρο του με τη στάση και την κίνηση συναιρείται το χαϊντεγκεριανό Τετραμερές της γης, του ουρανού, της θειότητας και του θνητού παραχωρώντας σε ένα πράγμα (εν προκειμένω στον τόπο) μια θέση.

Το μονοπάτι αποτελεί μια ιδιάζουσα μορφή, η οποία συνενώνει το Τετραμερές και προσφέρει πρόσβαση στο τοπίο επιτρέποντάς του να εμφανιστεί. Το μονοπάτι προκαλεί τη γέννηση του τόπου. Ο τόπος πριν από το μονοπάτι δεν υφίσταται. Χαρασσόμενο όμως στην επιφάνεια του εδάφους μετατρέπει τον ελεύθερο χώρο τον οποίο θα καταλάβει το τοπίο σε τόπο. Το τοπίο είναι χώρος απροσδιόριστος έως ότου δεχθεί εντός του το μονοπάτι. Αυτό αναδεικνύει την έννοια του τόπου μέσα στον χώρο. Διότι το περιβάλλον του τοπίου υποδεικνύει την ελεύθερη θέση, αυτό που είναι εκκενωμένο, «ελεύθερο» εντός των ορίων του. Κι ως «ελεύθερο» παραχωρείται. Συνεπώς, τα τοπία αντλούν την ουσία τους από τους τόπους μέσω της παρουσίας του μονοπατιού. Στην ύπαρξη του μονοπατιού βρίσκεται η σχέση τόπου και τοπίου, αλλά και φανερώνεται ο δεσμός ανάμεσα στον τόπο και τον άνθρωπο που διαμένει σε αυτό. Τα τοπία αποκτούν υπόσταση όχι μέσα από τη γεωμετρία ή τις αριθμητικές σχέσεις, αλλά από τη βιωματική σχέση η οποία αναπτύσσεται εντός τους ανάμεσα στον άνθρωπο και το μονοπάτι. Τα τοπία δεν υπάρχουν αν δεν περιπατηθούν. «Στην ύπαρξη αυτών των πραγμάτων [: των τοπίων] βρίσκεται η σχέση τόπου και χώρου, αλλά φανερώνεται και ο δεσμός ανάμεσα στον τόπο και τον άνθρωπο που διαμένει σε αυτόν». Ακριβώς αυτή η σχέση ανθρώπου και τόπου, δηλαδή η αποκρυστάλλωση τόπων μέσα από το ανθρώπινο γίνεσθαι καθίσταται σημείο εκκίνησης. Οι τόποι δεν υπάρχουν όταν διασχίζονται· αποκτούν ουσία, όρια, αρχές, γίνονται, δηλαδή, τόποι μονάχα όταν περι-δια-βαίνονται.

Συμπερασματικά, η κίνηση του σώματος λειτουργεί ως εργαλείο ένταξης του υποκειμένου στο τοπίο, ως μέσο διερεύνησης και διαμονής του σε αυτό. Επομένως, ο αναπροσδιορισμός της σχέσης του ανθρώπου με το τοπίο προϋποθέτει τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεών του με το ίδιο του το σώμα. Ο άνθρωπος-παρατηρητής (outsider), μέσω της παράλληλης ενεργοποίησης της κίνησης και του συνόλου των αισθήσεων, μεταβάλλεται σε άνθρωπο-διανοητή και αδιάσπαστο μέρος (insider) και διαμένοντα του τόπου.

Εικ.1.7 Η συναίρεση του Τετραμερούς

Εικ. 1.8 Δήλος, ο τόπος όπου ο Heidegger βιώνει τη διαμονή

Εικ. 1.9 Δήλος, ο τόπος όπου ο Heidegger βιώνει τη διαμονή

Εικ. 1.10 Dennis Oppenheim - Parallel Stress, 1970

«Γαίας Ατίμωσις» θεωρείται η καταστροφή των ισορροπιών που συνέχουν το σύνολο, ο αφανισμός της αρμονικής σύζευξης της φύσης και των ανθρωπίνων έργων, η απώλεια του μέτρου. Είναι η ανατροπή και η αλλοίωση των σχημάτων, η παραμόρφωση της εικόνας και των περιγραμμάτων του τοπίου, η απώλεια της ιστορικής μνήμης, η καταστροφή των μνημείων, ο ωφελιμισμός, ο αφανισμός της ηθικής μπροστά στο κέρδος.»

Δ. Πικιώνης (1954)

Εικ. 1.11 Το λειτουργήμα της κατοίκησης διενεργείται σε ανθρώπινες «κυψέλες»

1.3 Αρχιτεκτονική Τοπίου και Επανενεργοποίηση του Τόπου

Ο σύγχρονος δυτικός πολιτισμός ορίζει ως ανθρώπινη αρετή τη συγκέντρωση πλούτου και υλικών αγαθών υποβαθμίζοντας την αξία της ποιοτικής ανάπτυξης της ψυχής και του πνεύματος. Οι αυξημένοι ρυθμοί ροής της καθημερινότητας οδηγούν το υποκείμενο στον πνευματικό και ψυχικό κατακερματισμό, καθιστώντας το ανίκανο να εμβαθύνει τη σχέση του με την ουσία των πραγμάτων. Οι προβληματισμοί που εγείρονται αναφορικά με την ρηχότητα στον τρόπο ζωής του σύγχρονου ανθρώπου σχετίζονται με την αδυναμία του να σχετιστεί βιωματικά με τον τόπο. Αν κατά τη χαϊντεγκεριανή θεώρηση των πραγμάτων η ουσία του κόσμου συνοψίζεται στο αδιάσπαστο Τετραμερές γης, ουρανού, θεότητας και θνητών, τότε το υποκείμενο ζει αποξενωμένο από την ολότητα του Τετραμερούς· το Όλον διασπάται και ο άνθρωπος αντλεί αποσπασματικά νοήματα από τα θράυσματα του κοσμικού είναι.

Η έννοια του κατοικείν τη γη έχει αντικατασταθεί από την διεκπεραιωτική παραμονή σε διαμεσολαβητικούς χώρους για λόγους προφύλαξης από τα φυσικά φαινόμενα και για την περιφρούρηση της ιδιωτικότητας¹⁶. Το λειτουργήμα της κατοίκησης (κυρίως στα αστικά περιβάλλοντα) διενεργείται σε ανθρώπινες «κυψέλες» και προκατασκευασμένες δομές στις οποίες το υποκείμενο διημερεύει παθητικά και καθήμενος, όπως του επιβάλλουν οι συνθήκες εργασίας και διασκέδασης. Η έκπτωση της πολυσχιδούς έννοιας της κατοίκησης στην απλοϊκότητα της παραμονής μέσα σε ένα κέλυφος καθιστά τον άνθρωπο ανέστιο. Η ανεστισιότητα¹⁷ έγκειται στη μετατροπή του κόσμου σε αντικείμενο τεχνικής χειραγώγησης και του ανθρώπου σε εκμεταλλευτή του με αυτοσκοπό την κάλυψη των αναγκών του. Έτσι το υποκείμενο απομακρύνεται από την ουσία της διαμονής και από το αίσθημα του ανήκειν, με την ονειρική και νοσταλγική έννοια, εκείνη που προϋποθέτει την παραίτηση από κάθε αξίωση για διασφαλισμένο χώρο¹⁸. Ταυτόχρονα, η νοητική απόσταση από τον ουρανό και τα ουράνια σώματα οδηγούν στην απώλεια της αίσθησης του χρόνου και του προσανατολισμού στο χώρο. Αποκομμένος από τη φιλοσοφική παρατήρηση του ουρανού, ο άνθρωπος δεν αισθάνεται μέρος της ολότητας του κόσμου, δεν είναι τόπος. Αντίθετα, εμφανίζεται ξένος στα συμφραζόμενα της σχέσης γης και ουρανού.

Η αδυναμία εποπτείας της «μεγάλης εικόνας» του κόσμου έχει ως αποτέλε-

Εικ. 1.12 Διαμεσολαβητικός χώρος

Εικ. 1.13 Διαμεσολαβητικός χώρος

σμα τον μετασχηματισμό του ανθρώπου από υποκειμενική σε αντικειμενική ύπαρξη σύμφωνα με τις επιταγές της μαζικής κουλτούρας. Η υπερανάπτυξη του αντικειμενικού πολιτισμού καθιστά τον άνθρωπο ανίκανο να αντιδρά βάσει των υποκειμενικών αξιακών του σταθερών σε νέες εντυπώσεις²⁹ και να νοηματοδοτεί έννοιες όπως αυτήν του χώρου. Τα πράγματα νοηματοδοτούνται μαζοποιημένα την ίδια στιγμή που η αυθεντική προσωπική απόχρωση και μοναδικότητα εκτοπίζονται. Η σχέση των θνητών με τη θειότητα των πραγμάτων, τις αξίες, την πνευματικότητα και τον πολιτισμό αντικαθίσταται από τη λατρεία των υλικών αγαθών και την οικονομία του χρόνου.

Στην αλλοτρίωση του ανθρώπου καταλυτικός είναι ο ρόλος του ρυθμού της ζωής στο άστυ. Η ακανόνιστη ταχύτητα της εικονοποιίας λειτουργεί αποπροσανατολιστικά για τις αισθήσεις και τον ψυχισμό του ανθρώπου σε αντίθεση με την αρμονικότητα του ρυθμού στη φύση. Το φυσικό τοπίο αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την επιστροφή στον τόπο και την επανασύνδεση του χαϊντεγκεριανού Τετραμερούς. Εκεί, το αγεφύρωτο της εννοιολογικής απόστασης χώρου και χρόνου γεφυρώνεται με την σύζευξη πολιτισμού και φύσης και τη νοηματοδότηση του χώρου.

Η αρχιτεκτονική τοπίου εστιάζει στο δίπολο πολιτισμού και φύσης: Καλείται να αποκωδικοποιήσει το νοήμα κάθε τόπου στο πλαίσιο που ορίζει ο χώρος στη συγχρονία του, να επηρεάσει τον άνθρωπο με τα κατάλληλα ερεθίσματα ώστε να τον οδηγήσει στην κατάκτηση της αυτογνωσίας. Η ενεργοποίηση του τόπου αποτελεί κύριο μέλημα των σχεδιαστών του τοπίου. Η συμβολή τους στην επανασύνδεση του σύγχρονου ανθρώπου με την ουσία των πραγμάτων δεν αποσκοπεί, φυσικά, σε μια οριστική επίλυση του προβλήματος αλλά στη στοχαστική προσέγγισή του. Σήμερα, η φιλοσοφία του σχεδιασμού στοχεύει στην ενεργητική αντίληψη του τοπίου από το υποκείμενο με την εισαγωγή του στο τοπίο και την προτροπή να το εξερευνήσει και να το βιώσει με τρόπο άμεσο. Συνεπώς, ο σχεδιασμός οφείλει να εκπληρώνει έναν διπλό στόχο: αφενός τη δημιουργία συνθηκών προσέλκυσης του σύγχρονου ανθρώπου στην ύπαιθρο και αφετέρου τη μέριμνα για την προστασία, την ανάδειξη και τον σεβασμό στις αξίες του τοπίου (πολιτιστικό, ιστορικό, φυσικό). Οι αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις, εγκολπωμένες στο τοπίο, έχουν χρέος να το πλαισιώνουν και να αναδεικνύουν τις αξίες του παραμένοντας, ωστόσο, διακριτές από το περιβάλλον.

«Ο άνθρωπος έχει βλαστήσει στη γη όπως ο θάμνος, το δέντρο, το άνθος. Και που σαν χτίσει το οικοδόμημα, την κατοικία η οποία στέκει ως προέκταση σώματος και ψυχής και ιδιοκτησίας, θα έχει να παρουσιάσει ξανά καινούριες τις καμπυλότητες των βουνών και τις τομές του ίδιου τοπίου. Για να γίνει στο τέλος και αυτός ένα τοπίο μέσα στη χώρα του – τοπίο είναι και ο άνθρωπος, αρκεί να μην αποξενώνεται από τη φύση.»

Αρης Κωνσταντινίδης (1947)

2^ο Κεφάλαιο

Ανάλυση του Σχεδιασμού Διαδρομών στο Τοπίο σε 5 Εφαρμοσμένα Παραδείγματα

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφονται και αναλύονται οι επεμβάσεις στο τοπίο σε 5 διαφορετικές τοποθεσίες: τα Tudela-Culip (Club Med) και Algaida Path στην Ισπανία, το Punta Pite Project στη Χιλή, το Pedreira do Campo στις Αζόρες και το MacKenzie Falls Gorge στην Αυστραλία. Η γεωγραφική διασπορά των παραπάνω παραδειγμάτων σκοπό έχει την αποτύπωση του εύρους των ετερόκλητων προκλήσεων τόσο σε κλιματολογικές όσο και σε περιβαλλοντικές συνθήκες. Εντούτοις, κοινή συνισταμένη στην επιλογή τους αποτελεί η λανθάνουσα σχεδιαστική λογική της επέμβασης στο τοπίο χωρίς η σύνθεση να υπερκαλύπτει τα στοιχεία τα οποία το χαρακτηρίζουν. Ως προτεραιότητα τίθεται η ανάδειξη των αξιών του τοπίου και η δημιουργία ενός βιώσιμου πλαισίου για την αναβάθμισή του μέσω περιηγητικών διαδρομών στην ύπαιθρο. Αν και κάθε περίπτωση παρουσιάζει τις ιδιαιτερότητές της, διαπιστώνεται σύμπλευση ως προς τον σεβασμό και τη διακριτική αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων του εκάστοτε τοπίου. Η διασύνδεση των συνθέσεων με το περιβάλλον επισυμβαίνει άλλοτε ενεργητικά και άλλοτε δυναμικά, πάντοτε, όμως, αλληλοτροφοδοτούμενη και επιδιώκοντας να εμπνεύσει στον επισκέπτη τη «διαμονή» όπως αυτή ορίζεται στο θεωρητικό πλαίσιο της ερευνας.

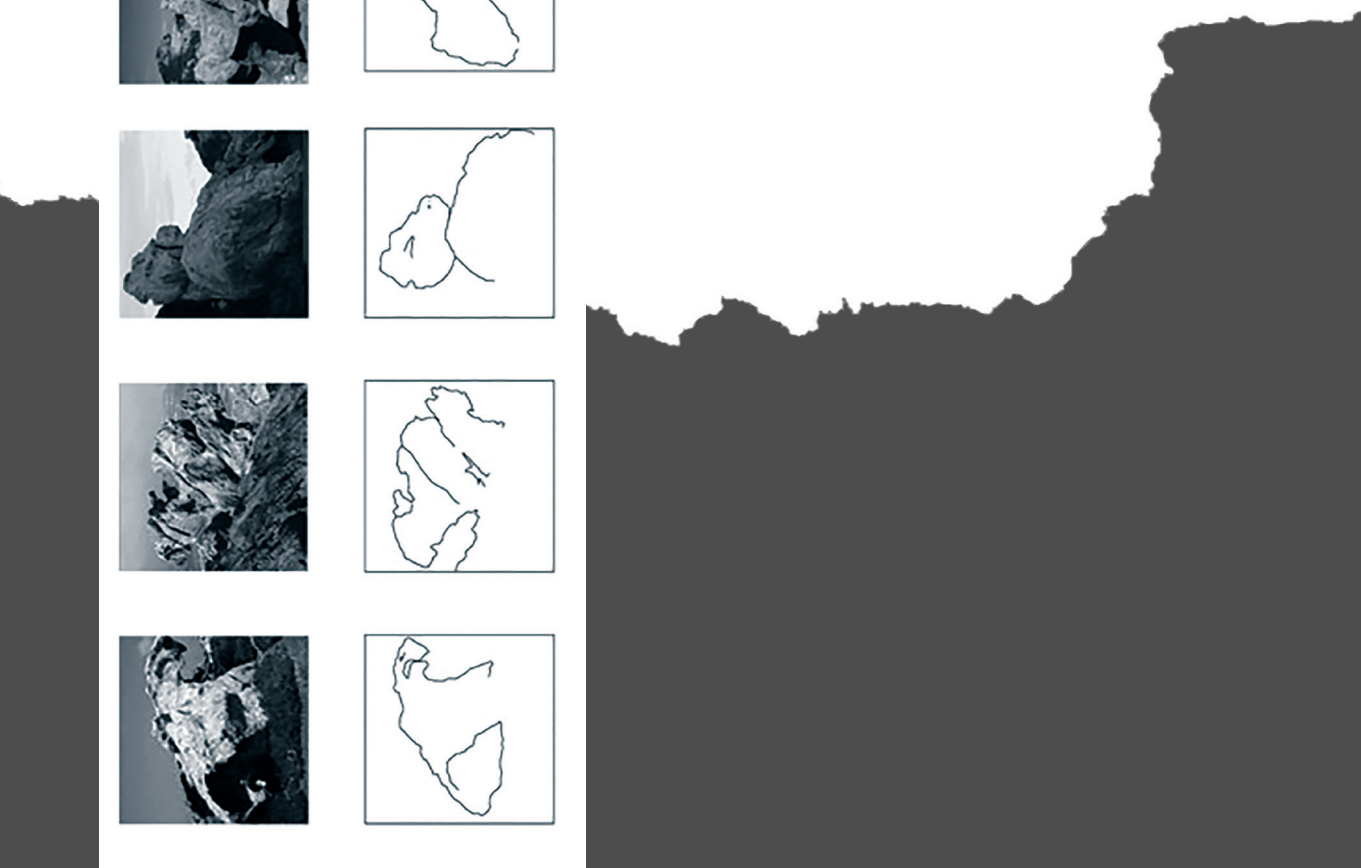
Σε κάθε παράδειγμα παρατίθεται αρχικά η ταυτότητα της περιοχής και η ιστορία της. Στη συνέχεια, επεξηγούνται οι προκλήσεις στις οποίες καλούνται να ανταπεξέλθουν οι αρχιτέκτονες στη βάση των αρχών και της φιλοσοφίας που τους διαπνέει. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη μέθοδο προμελέτης και εφαρμογής όπως, επίσης, στην επιλογή και στη χρήση των υλικών. Ακολούθως, στο τρίτο κεφάλαιο τα δεδομένα του κάθε παραδείγματος θα ομαδοποιηθούν και θα εξεταστούν σε βάθος προκειμένου να αντληθούν συμπεράσματα για τη μέθοδο σχεδιασμού διαδρομών στο τοπίο.

Τοποθεσία: Cap de Creus, Cadaques, Ζιρόνα, Καταλονία, Ισπανία
Μελέτη/Εφαρμογή: EMF Landscape Architecture & Ardevols Associates Consultants
Περίοδος εφαρμογής: 2009-2010
Επιφάνεια περιοχής μελέτης: 2000 στρέμματα
Κόστος: 11.000.000 ευρώ

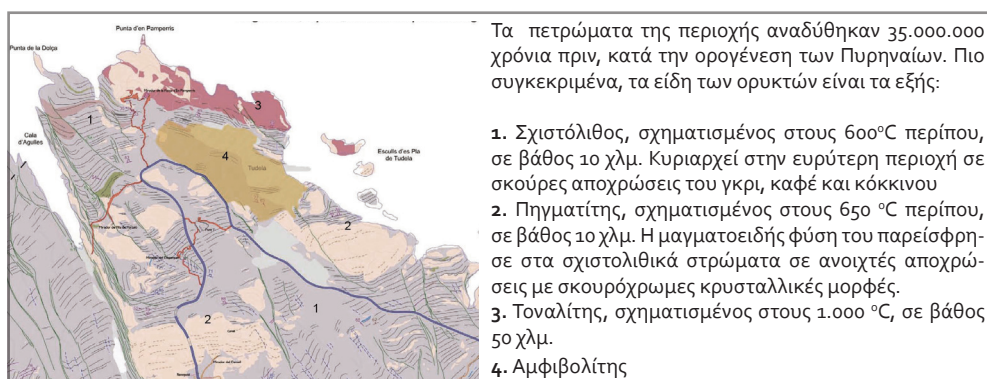

Cap de Creus (Club Med) Restoration

2.1.1 Τόπος και ιστορία

Στην νότια απόληξη των Πυρηναίων ορέων, στο δυτικό άκρο του κόλπου του Λέοντα δεσπόζει το ακρωτήριο Cap de Creus. Η αξία της φυσικής κληρονομιάς της περιοχής έγκειται στην ποιότητα και στην ποικιλία των αναδυόμενων πετρωμάτων (Εικ.2.1). Τα δυο αυτά στοιχεία επιτρέπουν την κατανόηση των γεωλογικών διεργασιών τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και στην ευρύτερη περιοχή της Ιβηρικής χερσονήσου καθώς στην περιοχή απαντώνται γεωμορφικοί σχηματισμοί οι οποίοι προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες για τη δημιουργία του ακρωτηρίου και των Πυρηναίων. Επιπροσθέτως, συνιστούν βάση επιστημονικής μελέτης για τις γεωλογικές μεταβολές του φλοιού της γης. Οι περισσότερες από αυτές τις γεωλογικές δομές εκτίθενται «αυτοεπεξηγηματικά» στο μάτι, με αποτέλεσμα να καθίστανται ευανάγνωστες στον επιστήμονα αλλά και στον επισκέπτη. Συνεπώς, η περιοχή κρίνεται κατάλληλη για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, με τις επισκέψεις λόγω γεωλογικού ενδιαφέροντος να αυξάνονται κάθε χρόνο. Αλλωστε, το Cap de Creus συγκαταλέγεται στις 20 σημαντικότερες τοποθεσίες γεωλογικού ενδιαφέροντος παγκοσμίως σύμφωνα με τα μέλη της επιστημονικής γεωλογικής κοινότητας.

Εικ. 2.1 Γεωλογικός χάρτης της περιοχής του ακρωτηρίου

Στο ακρωτήριο έζησαν και εμπνέυστηκαν σημαντικές προσωπικότητες όπως ο συγγραφέας Josep Pla και ο Salvador Dali. Για τον τελευταίο μάλιστα η περιοχή αποτελεί σταθερή καλλιτεχνική αναφορά σε έργα του όπως το *Persistence of Memory* ή το *The Grand Masturbator*. Σύμφωνα με τον βιογράφο του Dali, Ian Gibson, η εμμονή του ζωγράφου με τα οπτικά εφέ και κυρίως με αυτό της διττής μορφής οφείλεται στο έντονο ανάγλυφο του Cap de Creus. Η ίδια περιοχή άλλωστε έχει επιλεγεί στο παρελθόν ως τόπος γυρισμάτων κινηματογραφικών έργων, όπως το *The Light at the End of the World*, ταινία επιστημονικής φαντασίας, ή το *Terra de Canones*, τελευταίο μέρος τριλογίας του Antoni Ribas (Εικ.2.2).

Το Cap de Creus χαρακτηρίζεται από το άγριο, πετρώδες τοπίο, την ποικιλομορφία των γεωμορφολογικών σχηματισμών και τη χαμηλή βλάστηση. Εκτεθειμένο στον δυνατό βόρειο άνεμο και την ανταριασμένη θάλασσα, στοιχεία δηλαδή τα οποία κυριαρχούν στην περιοχή, περιγράφεται από τον Josep Pla ως εξής:

2.1.2 To Club Med

Τη διετία 1960-1962 στο Cap de Creus ανεγέρθηκε το Club Med (Club Méditerranée), ένα παραθεριστικό οικιστικό σύνολο το οποίο είχε τη δυνατότητα να φιλοξενήσει έως και 900 παραθεριστές, συνήθως Γάλλους λάτρεις της αρχιτεκτονικής, της πεζοπορίας και της εξερεύνησης (Εικ.2.3, 2.4). Η λειτουργία του διαρκούσε τρεις μήνες κάθε έτος αποτελώντας ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα οικιστικών συμπλεγμάτων προς τουριστική αξιοποίηση στα παράλια της Μεσογείου. Ο οικισμός συνολικής έκτασης 45 στρεμμάτων περιλάμβανε 370 ισόγεια δίκλινα δωμάτια με κάτοψη διαστάσεων 3,1μ. επί 3,9μ., δύο εστιατόρια, μπαρ, πισίνα, νυχτερινό χώρο διασκέδασης, αθλητικό γήπεδο και αμφιθέατρο.

Το αρχιτεκτονικό ύφος των εγκαταστάσεων που παρέπεμπαν στον ιστό ενός μικρού οικισμού προσαρμοσμένου στην τραχιά τοπογραφία ήταν εμπνευσμένο από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική των ψαράδικων χωριών της περιοχής (Εικ. 2.5). Για αυτόν τον λόγο προσέλκυε παραθεριστές οι οποίοι δεν αναζητούσαν ιδιαίτερες ανέσεις και πολυτέλειες, αλλά την ευκαιρία να απολαύσουν το κλίμα και το τοπίο με τρόπο άμεσο και φυσικό. Το συγκρότημα διέγραψε μια επιτυχημένη πορεία στο χώρο της τουριστικής βιομηχανίας ώσπου τον Ιούλιο του 2004 το Club Med έπαψε να λειτουργεί. Ωστόσο, παρά τη φθορά και την εγκατάλειψη ο οικισμός συνέχισε να διατηρεί την αίγλη του αποτελώντας πόλο έλξης για όσους το αντιμετώπιζαν πλέον ως αξιοθέατο.

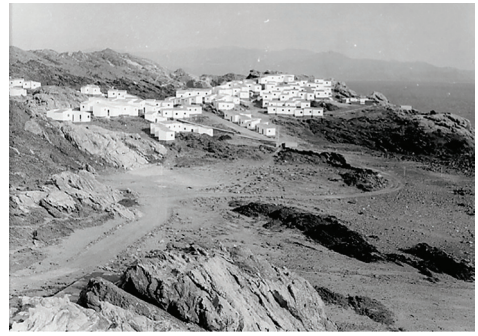
Κατά την περίοδο 2008-2010 το Club Med αρχίζει να αποδομείται και η οικολογική δυναμική του τόπου να επανέρχεται. Οργανώνεται ένα δίκτυο μονοπατιών και παρατηρητηρίων αποτελούμενων τόσο από δομικά στοιχεία που προϋπήρχαν και αξιολογήθηκαν με σκοπό να αναδειχθούν όσο και από νέα τα οποία σχεδιάστηκαν και προστέθηκαν. Η αποκατάσταση είχε ως στόχο την αναζωογόνηση και ανάδειξη της γεωφυσικής αξίας του περιβάλλοντος η οποία στο παρελθόν επισκιάζονταν από την παρουσία του θέρετρου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αποκατάσταση του Cap de Creus αποτελεί το μεγαλύτερο σε έκταση αρχιτεκτονικό έργο τοπίου στα παράλια της Μεσογείου εκτεινόμενο σε 2000 στρέμματα γης.

Εικ. 2.3 To Club Med

Εικ. 2.4 Δραστηριότητες των παραθεριστών

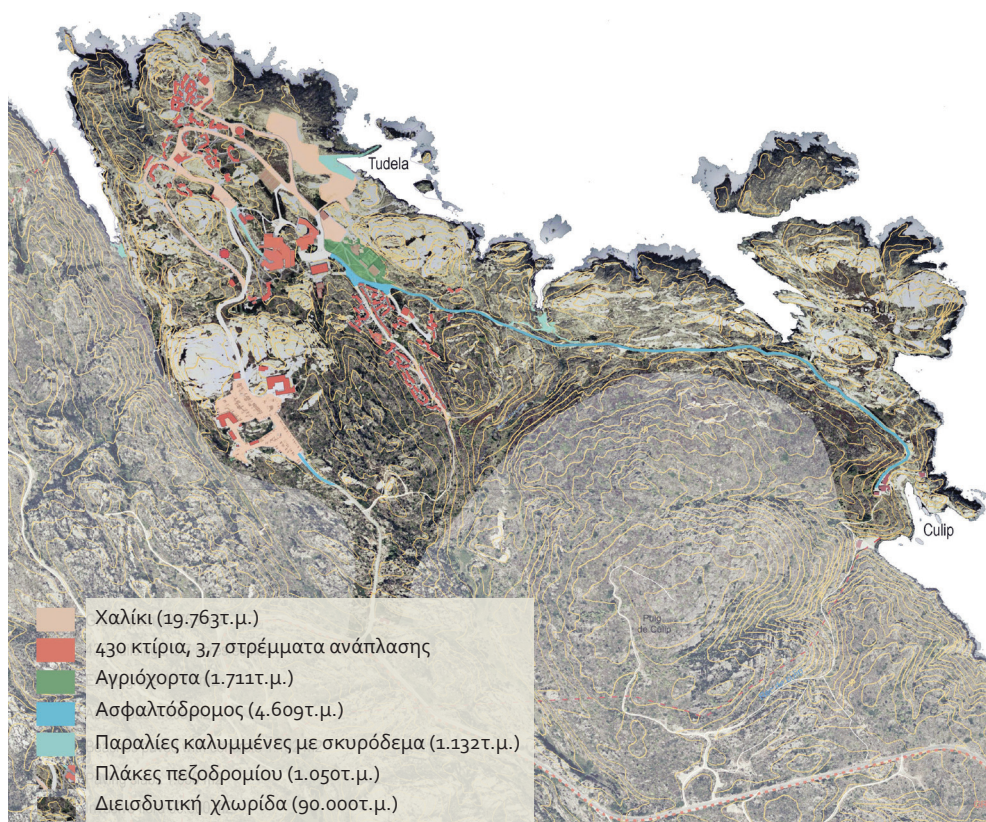
Εικ. 2.5 Η ευρύτερη περιοχή του Club Med

Εικ. 2.6 Το παραλιακό μέτωπο πριν και μετά την αποκατάσταση του φυσικού ανάγλυφου

2.1.3 Οι EMF Landscape Architecture

Την αρχιτεκτονική μελέτη κι εκτέλεση του έργου αναλαμβάνει η ομάδα των EMF (Estudi Marti Franch) ιδρυθείσα το 1999 από αρχιτέκτονες οι οποίοι είχαν εκπαιδευθεί και εργασθεί επαγγελματικά στη Βαρκελώνη, το Αμστερνταμ, το Λονδίνο και το Βερολίνο. Η σύνθεση της ομάδας αποτελείται από επαγγελματίες των τομέων της Αρχιτεκτονικής Τοπίου και της Γεωργικής Τεχνικής Μηχανικής, ενώ συχνά εμπλουτίζεται και με τη συμμετοχή άλλων φορέων και επαγγελματιών για τη διασφάλιση της ποιότητας και της διεπιστημονικότητας σε όλα τα έργα που αναλαμβάνουν. Στην πορεία τους οι EMF έχουν ασχοληθεί με μεγάλης έκτασης έργα και μελέτες τοπίου διαφόρων κλιμάκων και θεμάτων τόσο σε αστικό περιβάλλον (πάρκα, χώρους περιπάτου και πλατείες) όσο και στην ύπαιθρο (δημιουργία χώρων αναψυχής, ανάδειξη τόπων πολιτιστικής κληρονομιάς, αποκατάσταση τοπίων).

Εικ. 2.7 Διάγραμμα αποκατάστασης του φυσικού ανάγλυφου (απομάκρυνση υλικών)

2.1.4 Προμελέτη και προθέσεις

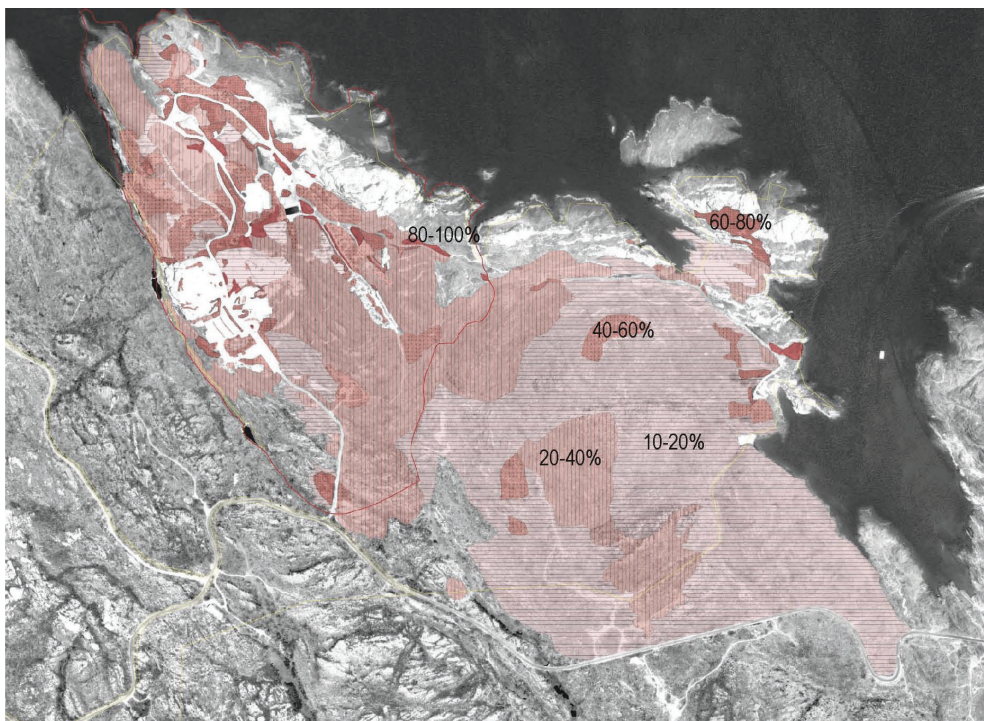
Η διαδικασία της ανάλυσης απαιτούσε τη λεπτομερή αποτύπωση του τοπίου και τη σχολαστική χαρτογράφησή του. Κατά την πενταετή προεργασία αλλά και την 14μηνη εκτέλεση του έργου, οι αρχιτέκτονες διαμένουν για μεγάλα διαστήματα στο χώρο του Club Med, φωτογραφίζουν και μελετούν περισσότερες από 15.000 απεικονίσεις του χώρου. Παράλληλα συστήνουν επιτροπή αποτελούμενη από εξειδικευμένους επιστήμονες διαφορετικών κλάδων του επιστητού προκειμένου να επιτευχθεί η ομαλή αποκατάσταση της φύσης και να βελτιστοποιηθεί η διαδικασία αποδόμησης. Σε αυτή τη διαδικασία, οι αρχιτέκτονες επιφορτίζονται με τον ρόλο του συντονιστή που συμπλέκει και συνθέτει αργστά τις διαφορετικές επιστημονικές απόψεις και προτάσεις. Η εν λόγω διεπιστημονική επιτροπή λειτουργεί με ανοιχτές, ευέλικτες διαδικασίες ώστε να είναι εφικτή ανά πάσα στιγμή η επανεκτίμηση και ο επαναπροσδιορισμός των δράσεων κατά την αποδόμηση του Club Med. Για παράδειγμα, ο σχεδιασμός της επέμβασης για την ανάδειξη ενός βράχου πηγματίτη στην είσοδο του πάρκου γίνεται σε επιτόπια συνεργασία με το συνεργείο κατά τη διάρκεια των εργασιών.

Το έργο επιτυγχάνει να αναγάγει μια εντολή κατεδάφισης και αυστηρής αποκατάστασης ενός φυσικού πάρκου σε μια δημιουργική αποκατάσταση του τοπίου με καινοτόμες μεθόδους και σχολαστικά επιλεγμένους τρόπους επέμβασης. Με ενέργειες χαμηλού οικονομικού κόστους ο σχεδιασμός επιδέξια διερμηνεύει την αποδόμηση σε ένα συνδυασμό σύνθεσης και αποσύνθεσης ενδυναμώνοντας τις πολιτιστικές, ιστορικές και φυσικές ιδιαιτερότητες του τόπου (Εικ.2.6, 2.7). Υποβάλλει τους επισκέπτες σε μια αφήγηση η οποία αναδεικνύει την κουλτούρα του θέτοντας το ερώτημα αν η συνθετική προσέγγιση της συμπλήρωσης και της προσθήκης μπορεί να αντικατασταθεί μερικώς ή ολικώς από αυτήν της επιλεκτικής διαγραφής και της εκκένωσης.

2.1.5 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία

Η οργάνωση του έργου γίνεται σε 5 στάδια, με πρώτο την απομάκρυνση 18 ειδών διεσδυτική χλωρίδας σε επιφάνεια 900 στρεμμάτων με σκοπό την αποκατάσταση της τοπικής χλωρίδας. Τα διεσδυτικά αυτά είδη, τα οποία κυριαρχούσαν στην περιοχή, είχαν φυτευτεί στο Club Med και διασκορπιστεί στην ευρύτερη περιοχή εκτοπίζοντας τις προστατευόμενες τοπικές ποικιλίες (Εικ.2.8). Η εξαγωγή τους από το έδαφος γίνεται μαζί με το χώμα τους προκειμένου να αποξηραθούν *in situ* ώστε να μειωθεί το αρχικό τους βάρος κατά 70% μέσα σε διάστημα 4-6 μηνών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη διευκόλυνση στη διαχείρισή τους, καθώς παραμένουν στο χώρο έως ότου χρησιμοποιηθούν ως πρώτες ύλες για τις επιχωματώσεις και τις αποκαταστάσεις του ανάγλυφου του εδάφους όπως όριζε ο σχεδιασμός. Αντίθετα, η χλωρίδα που βρίσκεται κοντά στην κεντρική οδική αρτηρία, εκριζώνεται για να μεταφερθεί κατ' ευθείαν σε χώρους ταφής.

Ακολουθεί σε δεύτερο στάδιο η επιλεκτική αποδόμηση με καινοτόμες και διακριτικές τεχνικές των 430 κτιρίων του Club Med. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι ο αρχικός σχεδιασμός είχε προσαρμόσει τα κτίρια στο ανώμαλο έδαφος με τρόπο που να μην διαταράσσει το βραχώδες περιβάλλον αφού η ευθυγράμμιση του εδάφους για τη δημιουργία των βάσεων τους είχε γίνει με επιχωματώσεις υλικών από την περιοχή. Η συγκεκριμένη επιλογή διευκόλυνε την επέμβαση της ομάδας EMF τόσο σε πρακτικά και τεχνικά ζητήματα όσο και σε θέματα οικονομικού προϋπολογισμού καθώς προτεραιότητα δίνεται στη δημιουργία μιας αυστηρής τυπολογίας ενεργειών για τη διαχείριση κάθε κατηγορίας υποδομών του Club Med (πεζοδρόμια, κτίρια, δρόμους, ξύλινες κατασκευές – προϋπάρχοντα δηλαδή δομικά στοιχεία) κατά την απομάκρυνσή τους από τον χώρο.

Εικ. 2.8 Χάρτης ποσοστών κάλυψης και διασποράς της διεσδυτικής χλωρίδας

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΟΔΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ

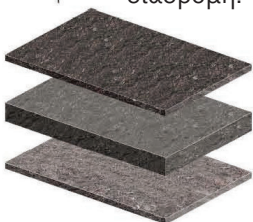
Απομάκρυνση Διεσδυτικής Χλωρίδας

Μείωση βάρους των αποβλήτων μετά από επιτόπια ξήρανση.

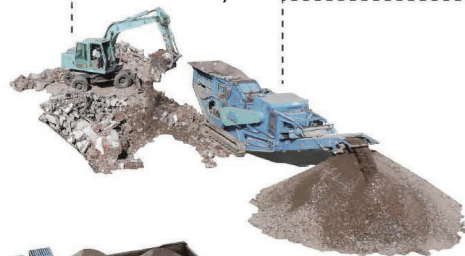
Τοποθέτηση της ύλης ως υπόστρωμα του σκυροδέματος στην δευτερεύουσα διαδρομή.

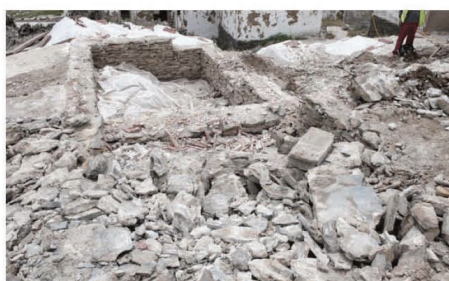
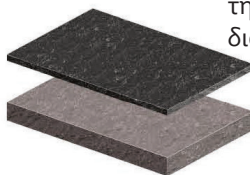
Αποδόμηση Κτιρίων

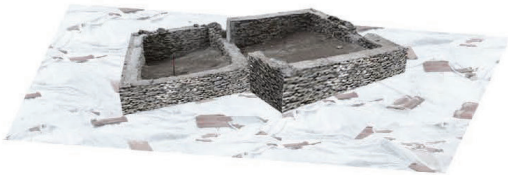
Επιλεκτική αποδόμηση και διαχωρισμός των υλικών (σκυρόδεμα, ξύλο, γυαλί, κεραμικό) και θραύση τους.

Τοποθέτηση των θραυσμάτων ως υπόστρωμα της ασφάλτου στην κύρια διαδρομή.

Αποδόμηση Θεμελίων

Καθαρισμός Υπολειμμάτων

Συγκέντρωση και θρυμματισμός των υλικών.

Απομάκρυνση όλων των ιχνών χώματος και σκυροδέματος από τα θεμέλια των κτιρίων με επιτόπιες διαδικασίες που βασίζονται στα πρότυπα των αρχαιολογικών τεχνικών καθαρισμού.

Χρήση της θρυμματισμένης ύλης για τη δημιουργία επιχωματώσεων και την αποκατάσταση του φυσικού αναγλύφου.

Στο επόμενο τρίτο στάδιο, για την επαλήθευση της προτεινόμενης τυπολογίας και του προϋπολογισμού του έργου κατεδαφίζονται πειραματικά 5 κτιριακές μονάδες. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται διαλογή και ταξινόμηση των υλικών σε ξύλο, σκυρόδεμα, γυαλί και κεραμικά στοιχεία. Τα τελευταία θρυμματίζονται και επαναχρησιμοποιούνται ως υπόστρωμα κατά τη νέα ασφαλτόστρωση. Ο θρυμματισμός τους εξυπηρετεί τη μείωση του όγκου τους σε ποσοστό 30-40% με στόχο την εξοικονόμηση χώρου και πόρων κατά τη μεταφορά. Αναλόγως, η αφαίρεση της τοπικής πέτρας από τα θεμέλια των υποδομών, ο θρυμματισμός και το κοσκίνισμά της οδηγούν στην επαναχρησιμοποίηση του συγκεκριμένου υλικού στους προβλεπόμενους χώρους στάθμευσης. Τέλος, πραγματοποιείται η απομάκρυνση όλων των ιχνών χώματος και σκυροδέματος από τα θεμέλια των κτιρίων με επιτόπιες διαδικασίες που βασίζονται στα πρότυπα των αρχαιολογικών τεχνικών καθαρισμού. Η επιτυχία του εγχειρήματος οδηγεί στην αποδόμηση και των υπόλοιπων 425 κτιρίων και υποδομών με βάση την ίδια προσέγγιση.

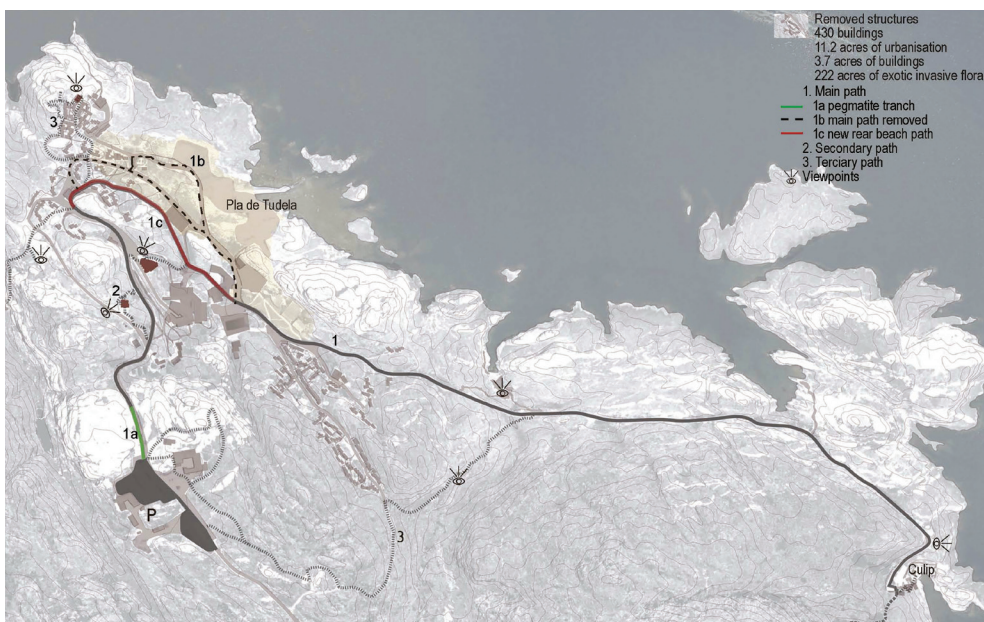
Ταυτόχρονα πραγματοποιείται διαχείριση και ανακύκλωση του συνόλου των οικοδομικών αποβλήτων, όγκου 45.000 κυβικών μέτρων. Μετά την αποσυναρμολόγηση και σύνθλιψη των οροφών και των τοίχων τα υλικά μεταφέρονται έξω από το φυσικό πάρκο, σε κοντινό ειδικό χώρο υγειονομικής ταφής, ενώ υλικά όπως το γυαλί, το μέταλλο και οι προκατασκευασμένες δοκοί από σκυρόδεμα απορρίπτονται σε εξουσιοδοτημένες χωματερές μακριά από το ακρωτήριο.

Στο τέταρτο στάδιο της επέμβασης συντελείται η επανάκτηση της δυναμικής του τοπικού οικοσυστήματος η οποία αποτελεί κύριο μέλημα των αρχιτεκτόνων για την αποκατάσταση της αρχικής μορφής του εδάφους της περιοχής και την επανενεργοποίηση των φυσικών ροών ανταλλαγής ιζημάτων μεταξύ ξηράς και θάλασσας. Οι ανταλλαγές αυτές περιλαμβάνουν τη διαμόρφωση της αρχικής μορφής του ανάγλυφου, την κατεδάφιση των οδικών επιχωματώσεων, την επαναφορά της φυσικής εγκάρσιας τομής της παραλίας και τον σχεδιασμό νέων υδρορροών. Περισσότερα από 9.000κ.μ. θρυμματισμένης πέτρας χρησιμοποιούνται για την επαναφορά των φυσικών όγκων και τη σώρευση επιχωμάτων για τη δημιουργία χώρου στάθμευσης με σεβασμό στην αρχική τοπογραφία και ορεογραφία της ευρύτερης περιοχής (Εικ.2.9, 2.11).

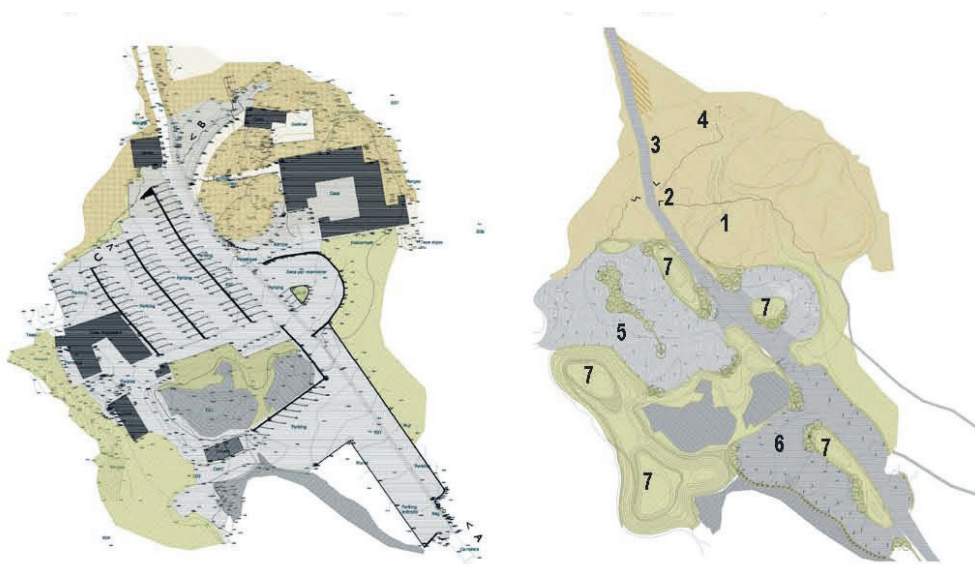
Ο τελευταίος άξονας της επέμβασης αφορά στην ανάδειξη και αξιοποίηση του δικτύου μονοπατιών και στην προσθήκη παρατηρητηρίων και παραπομπών (Εικ.2.10). Για τον σκοπό αυτό οι αρχιτέκτονες συνέχουν τη ροή των οπτικών ερεθισμάτων τις οποίες προσφέρει το τοπίο. Υπό αυτό το πρίσμα, η συνθετική τους προσέγγιση βασίζεται σε αφηγήσεις και ερμηνείες σχετικές με το τοπίο από επιστήμονες, καλλιτέχνες και ντόπιους κατοίκους που στη συνέχεια επανεμφανίζονται με ένα διδακτικό και παιγνιώδη τρόπο ως χάραξη και ανάδειξη τριών ειδών διαδρομών (κύρια, δευτερεύουσα, τριτεύουσα διαδρομή) ανάλογα με την κλίμακά τους.

Εικ. 2.9 Η είσοδος του πάρκου και ο νέος χώρος στάθμευσης

Εικ. 2.10 Διάγραμμα νέων διαδρομών και παρατηρητηρίων

Εικ. 2.11 Διάγραμμα επεμβάσεων για την διαμόρφωση της εισόδου και του χώρου στάθμευσης

Η Κύρια Διαδρομή μήκους δύο χιλιομέτρων οδηγεί στην πρώτη επαφή με την περιοχή ακολουθώντας τον παλαιό ασφαλτωμένο δρόμο, με τη διαφορά ότι το πλάτος του είναι μειωμένο κατά το ήμισυ (από τα 7μ. στα 3,5μ.). Η διαδρομή είναι ασφαλοστρωμένη με εξαίρεση τα σημεία όπου το πλάτος της και τα υλικά της προσαρμόζονται στις ποιότητες των ευαίσθητων φυσικών στοιχείων παραχωρώντας τους την οπτική κυριαρχία. Χαρακτηριστική είναι η συνθετική επιλογή προσαρμογής του νέου μονοπατιού στον μεγάλο βράχο πηγματίτη (pegmatite wok): αντί της προσαρμογής του βράχου σε αυτό, είναι το μονοπάτι που προσαρμόζεται στο βράχο με το σκυρόδεμα να υποχωρεί στο ιδιαίτερο ανάγλυφο του. Ακόμα, τα 250μ. δρόμου στο παραλιακό μέτωπο αναδιαμορφώνονται με σκοπό τη δυνατότητα θέασης του πλήρους ορίζοντα της παραλίας την οποία ο παλαιότερος δρόμος περιόριζε. Μεγάλο τμήμα της παλαιάς αρτηρίας καταργείται τελείως και καθαρίζεται. Για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή διακριτικότητα της όψης του κύριου μονοπατιού και να αποφευχθεί η οπτική επιβολή του στο φυσικό τοπίο, δίνεται μηδαμινή έως ελάχιστη εγκάρσια κλίση σε όλο το μήκος του. Αυτό πραγματοποιείται κυρίως με αποχρωματώσεις στο αποτύπωμα του παλαιού δρόμου. Συνεπώς, από την παραλία ο θεατής αντιλαμβάνεται την όψη της διαδρομής ως μια λεπτή λωρίδα στον ορίζοντα (Εικ.2.12, 2.13, 2.14).

Οι Δευτερεύουσες Διαδρομές, κατασκευασμένες από σκυρόδεμα ή χάλυβα, διακλαδίζονται με την κύρια διαδρομή και οδηγούν στις βασικές τοποθεσίες θέασης και παρατήρησης. Χαλύβδινες επιφάνειες αφενός επισημαίνουν τα σημεία μετάβασης από τα τσιμεντένια μονοπάτια στα παρατηρητήρια, αφετέρου αποτελούν το κύριο μέσο διακλάδωσης προς τα σημεία θέασης υπό τη μορφή γέφυρας ύψους 5 έως 15εκ. από το έδαφος ανάλογα με το ανάγλυφο (Εικ.2.15, 2.16).

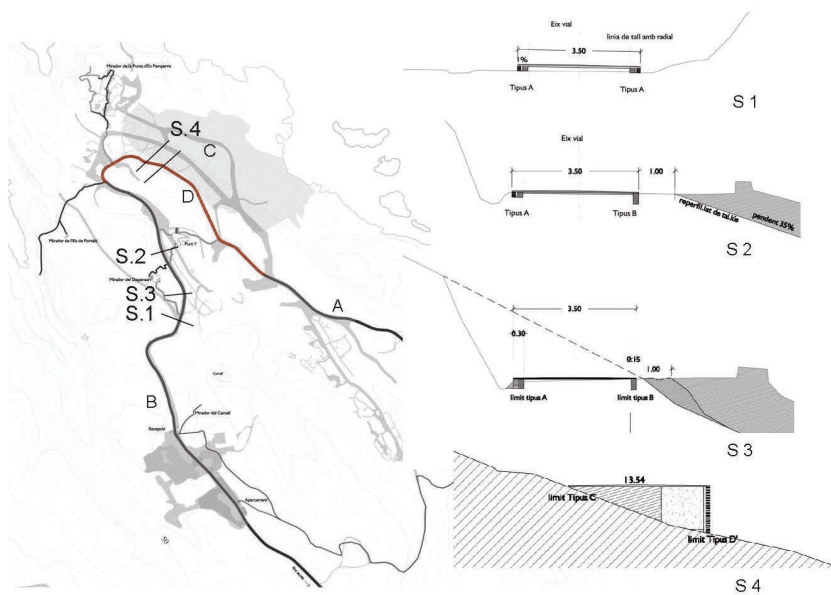
Οι Τριτεύουσες Διαδρομές χαράσσονται στο χώρο χωρίς αυστηρά καθορισμένη πορεία και διακρίνονται από διάσπαρτες σειρές χαμηλών χαλύβδινων κιγκλιδωμάτων οι οποίες οδηγούν στα παρατηρητήρια και σε άλλες σημαίνουσες τοποθεσίες. Ας σημειωθεί ότι τόσο το ύψος όσο και η μορφή των κιγκλιδωμάτων-οδηγών υποβάλλονται σε δοκιμαστικό έλεγχο με ξύλινα ραβδιά μέχρι να βρεθεί το ιδανικό σημείο τοποθέτησής τους. Η επικρατούσα συνθετική επιλογή της τεθλασμένης χάραξης των τριτευουσών διαδρομών διευκολύνει την ανάβαση εξομαλύνοντας τις κλίσεις, την ίδια στιγμή που αισθητικά διακόπτεται η γραμμικότητα εναλλάσσοντας οπτικά τις μεταλλικές προσθήκες με τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος όπως η βλάστηση και οι βράχοι (Εικ.2.17, 2.18). Κιγκλιδώματα συναντώνται και στο άκρο Culip, δηλαδή το τέλος της κύριας ασφαλοστρωμένης πεζοπορικής αρτηρίας, ακριβώς πάνω από τη θάλασσα.

Επίσης, δημιουργείται δίκτυο παρατηρητηρίων για την ενίσχυση των σημείων θέασης. Χαρακτηριστική είναι η προσθήκη σε ένα τέτοιο σημείο ενός νέου ζεύγους χαλύβδινων παρατηρητηρίων που βασίζεται επάνω στις μερικώς αποδομημένες βάσεις των παλαιών δωματίων του Club Med, με τον σχεδιασμό τους, ωστόσο, να προσομοιάζει σε αυτά μέσω μιας αφαιρετικής προσέγγισης (Εικ.2.19). Τα δύο παρατηρητήρια πλαισιώνουν σαν κάδρα τα τρία χαρακτηριστικά στοιχεία του τοπίου: τη θάλασσα (κύβος Rothko²⁰), την πέτρα και τον ουρανό (κύβος Eagle Rock) (Εικ.2.20). Παρατηρητήρια προστίθενται και σε νέες θέσεις όπου εντείνουν τη θέαση προς τα νησιά της περιοχής. Η κατασκευή παρατηρητηρίων γίνεται και με την προσθήκη νέων συνθετικών στοιχείων σε εναπομείνουσες πέτρινες βάσεις των δωματίων του Club Med (Εικ.2.21), ενώ παράλληλα διατηρούνται ορισμένα πέτρινα τοιχία από τα δωμάτια του θερέτρου προορισμένα να συστήσουν έναν υπαίθριο εκθεσιακό χώρο. Ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί το παρατηρητήριο το οποίο βρίσκεται τοποθετημένο επάνω στη νησίδα Portalo, όπου πλάκες σκυροδέματος και χάλυβα συνθέτουν έναν χώρο στάσης και θέασης με τραπέζι και κάθισμα (Εικ.2.22).

Εικ. 2.12, 2.13 Κύρια διαδρομή

Εικ. 2.14 Γενική κάτοψη του συστήματος διαδρομών και εγκάρσιες τομές της κύριας διαδρομής

Εικ. 2.15 Δευτερεύουσα διαδρομή (pegmatite wok)

2.16 Λεπτομέρεια δευτερεύουσας διαδρομής

Εικ. 2.17 Τριτεύουσα διαδρομή

2.18 Λεπτομέρεια τριτεύουσας διαδρομής

Εικ. 2.19 Τα δίδυμα παρατηρητήρια

Εικ. 2.20 Ο κύβος Eagle Rock

Εικ. 2.21 Παρατηρητήριο στη βάση δωματίου του Club Med

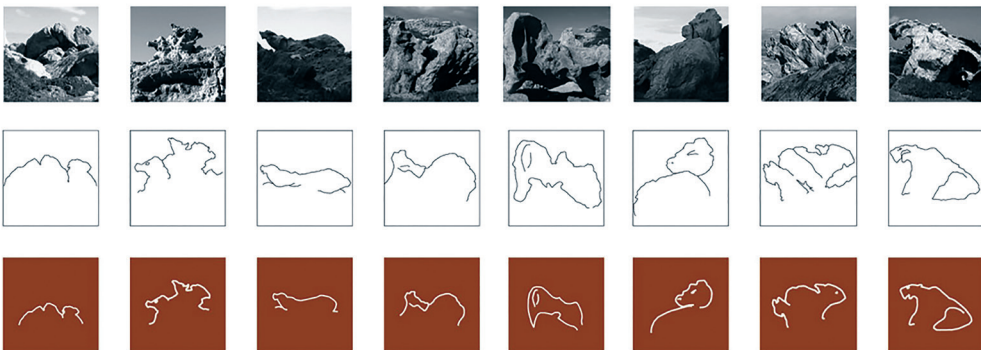
Εικ. 2.22 Το παρατηρητήριο της νησίδας Portalo

Επιπλέον, πραγματοποιείται ταυτοποίηση χαρακτηριστικών βράχων της περιοχής βάσει ζωόμορφων παραπομπών. Ντόπιοι ψαράδες και παιδιά συνήθιζαν να παραλληλίζουν τους φυσικούς σχηματισμούς των βράχων με μορφές ζώων κυρίως για λόγους προσανατολισμού στο αχανές τοπίο. Το ίδιο έκανε και ο Νταλί όταν παρευρισκόταν στο ακρωτήριο:

«Η ενότητα μεταξύ της «Καμήλας» και του «Αετού», το τμήμα που γνωρίζετε και αγαπάτε όσο κι εγώ, είναι και πρέπει να παραμείνει καθαρή γεωλογία, χωρίς να νοθευτεί από οτιδήποτε άλλο. Αυτό είναι ένα ζήτημα αρχής. Είναι ένας μυθολογικός χώρος φτιαγμένος από τους θεούς και όχι για τους ανθρώπους, και έτσι πρέπει να παραμείνει (...)»

Salvador Dali

Ετσι προτείνεται στον επισκέπτη ένα παιχνίδι αντίληψης με χαλύβδινες πλάκες που απεικονίζουν γνώριμες μορφές και κατευθύνουν το βλέμμα στον αντίστοιχο σχηματισμό βράχων (Εικ.2.23). Λειτουργούν σαν αναλόγια για τη βοήθεια «ανάγνωσης» του τοπίου κατά μήκος των διαδρομών συνδέοντας τις περιγραφικά χαραγμένες μορφές με έργα του Dali, όπως το The Grand Masturbator του 1929.

Εικ. 2.23 Χαλύβδινες πλάκες που παραπέμπουν στους σχηματισμούς των βράχων

2.1.6 Η διαδρομή και τα τοπώσημα

Ο επισκέπτης σταθμεύει το μεταφορικό του μέσο στον νέο χώρο στάθμευσης. Στον βορρά σηματοδοτείται η είσοδος στο πάρκο με τα τρία χαλύβδινα τοτέμ μέσω της κύριας διαδρομής. Περνώντας το σημείο της εισόδου, συναντάται ο μεγαλύτερος βράχος πηγματίτη της χώρας ο οποίος αναδείχθηκε ως άξονας αναφοράς της σύνθεσης μετά το στάδιο της αποδόμησης του Club Med. Εκεί το μονοπάτι υποχωρεί επιτρέποντας στον βράχο να ξεπροβάλει από μέσα του (Εικ.2.15). Στη συνέχεια, 120μ. βορειότερα βρίσκεται το παρατηρητήριο του βράχου-καμήλας και η αρχή μιας τριτεύουσας διαδρομής σηματοδοτημένης με χαμηλά κιγκλιδώματα. Συνεχίζοντας στην κύρια διαδρομή, συναντά κανείς στα δυτικά ένα δευτερεύον παρακαμπτήριο μονοπάτι που οδηγεί στο πλάτωμα με το χαλύβδινο ζεύγος παρατηρητηρίων. Αμέσως μετά, 50μ. βορειοανατολικά, παραμένοντας στη δευτερεύουσα διαδρομή, ο περιπατητής φτάνει στο σημείο με τους διατηρημένους τοίχους του Club Med και τον εκθεσιακό χώρο. Εκεί τού προσφέρεται η επιλογή να παρακάμψει είτε προς το βορειότερο σημείο της διαμόρφωσης, τα υπόλοιπα παρατηρητήρια και τις υπόλοιπες δευτερεύουσες διαδρομές είτε να κινηθεί ανατολικά προς την παραλία της Tudela. Στην τελευταία περίπτωση, η διαδρομή συνεχίζει παραλιακά συναντώντας άλλο ένα παρατηρητήριο με θέα τις διασκορπισμένες νησίδες καθώς και ένα τριτέυον μονοπάτι που οδηγεί κατευθείαν πίσω στο χώρο στάθμευσης. Σε μία από αυτές τις νησίδες, την Portaló, μπορεί κανείς να προσεγγίσει κολυμπώντας ένα ακόμα σημείο θέασης. Τέλος, ο κεντρικός δρόμος καταλήγει στο ρέμα Culip, στο τελευταίο παρατηρητήριο, και τον μικρό κολπίσκο. Η επιστροφή στο χώρο στάθμευσης και σημείο εκκίνησης πραγματοποιείται είτε μέσω της ίδιας διαδρομής είτε κατευθείαν μέσω του παρακαμπτηρίου τριτεύοντος μονοπατιού λίγο πριν από το Culip.

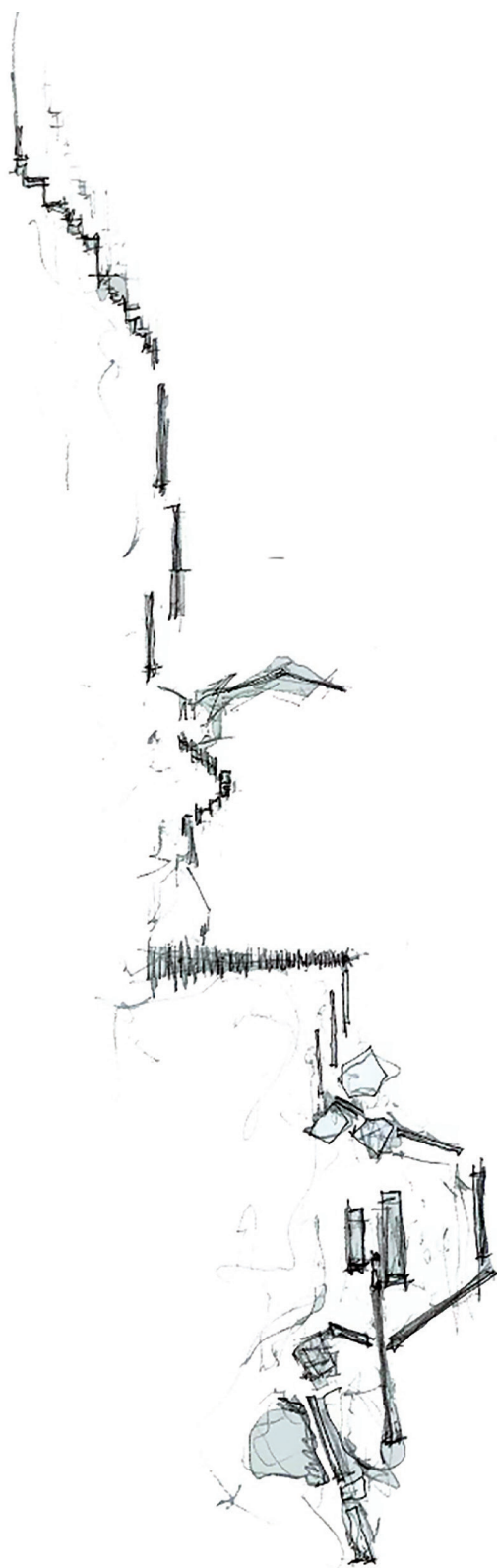
2.1.7 Υλικά

Αρχικά, τόσο τα δίδυμα παρατηρητήρια, οι δύο κύβοι, όσο και η σειρά από τοτέμ που εδράζονται σε θέσεις θεμελίων του Club Med στην είσοδο του πάρκου είναι εξ ολοκλήρου χαλύβδινα. Τσιμεντένιες πλάκες σε συνδυασμό με πλάκες από Corten χάλυβα χρησιμοποιούνται κατά τη διαμόρφωση των ανοιχτών παρατηρητηρίων και τοπώσημων σε διάφορα σημεία του πάρκου με θέα στις νησίδες της περιοχής. Όπως προαναφέρθηκε, χαλύβδινες είναι και οι προσθήκες στα δευτερεύοντα μονοπάτια, κυρίως στα σημεία μετάβασης προς τους χώρους των παρατηρητηρίων. Το ίδιο υλικό επιλέγεται και για τις πλάκες παραπομπής στους πέτρινους σχηματισμούς. Χαλύβδινες ράγες χρησιμοποιούνται, τέλος, ως κράσπεδο για την κύρια ασφαλτοστρωμένη διαδρομή, αλλά και ως χαμηλά κιγκλιδώματα-οδηγοί για το τριτέυον δίκτυο μονοπατιών. Με την πάροδο του χρόνου ο οξειδωμένος χάλυβας αποτυπώνει το χρώμα της σκουριάς πάνω στο λευκό τσιμέντο αποδίδοντας την αίσθηση της φθοράς από το θαλάσσιο περιβάλλον προσομοιάζοντας έτσι στις αποχρώσεις των γεωλογικών ιζημάτων.

Φειδωλή είναι η χρήση σκυροδέματος στη διαμόρφωση των δευτερευουσών διαδρομών και των παρατηρητηρίων. Μεγάλος όγκος σχιστολιθικών πετρωμάτων επαναχρησιμοποιείται για επιχωματώσεις στη θέση του χώρου στάθμευσης, του κεντρικού δρόμου και στις διαμορφώσεις των νέων υδρορροών.

Punta Pite

Τοποθεσία: Papudo, Quinta, Χιλή

Μελέτη/Εφαρμογή: Estudio del Paisaje Teresa Moller & Asociados

Περίοδος εφαρμογής: 2005

Επιφάνεια περιοχής μελέτης: 110 στρέμματα

2.2.1 Τόπος και ιστορία

Η ακτή Punta Pite στην κεντρική Χιλή εκτείνεται μεταξύ των παραθαλάσσιων πόλεων Zapallar και Parudo, 150 χιλιόμετρα βόρεια του Σαντιάγκο. Πρόκειται για έναν τόπο με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά η οποία πηγάζει από την παρουσία ποικίλων φυσικών στοιχείων. Ξεκινώντας από την πυκνή βλάστηση και την μοναδική ενδημική χλωρίδα της περιοχής, το τοπίο στη συνέχεια χαρακτηρίζεται από τον απόκρημνο γκρεμό αποτελούμενο από βράχια σμιλευμένα από τον άνεμο και την αλμύρα για να καταλήξει απότομα στον αχανή Ειρηνικό Ωκεανό (Εικ.2.24). Παρόλο που η περιοχή ήταν εγκαταλελειμμένη για περίπου 30 χρόνια, στο παρελθόν κατοικείτο και είχε φιλοξενήσει δραστηριότητες γεωργικές και κτηνοτροφικές.

Το Punta Pite Project ξεκίνησε το 2003 όταν η Consorcio Nacional de Seguro, μια Χιλιανή ασφαλιστική εταιρία, αποφάσισε να επενδύσει σε ακίνητη περιουσία αγοράζοντας την περιοχή με σκοπό να την αναπτύξει οικιστικά. Η εταιρία προσέλαβε, λοιπόν, τους Jose Penafel Architects με έδρα το Σαντιάγκο για το γενικό σχεδιασμό, ενώ για την περιβαλλοντική μελέτη της περιοχής και τον σχεδιασμό του τοπίου την, αρχιτέκτονα τοπίου, Teresa Moller.

Εικ. 2.24 Το άγριο φυσικό τοπίο του Punta Pite

Τοπική χλωρίδα και πανίδα

Το κλίμα στο Parudo είναι εύκρατο και με συχνές βροχοπτώσεις, γεγονός το οποίο βοηθάει στην ανάπτυξη της τοπικής χλωρίδας. Από την πεδιάδα ξεκινά μια περιοχή που ονομάζεται «Μεσομορφική». Στο εσωτερικό της, το οποίο είναι γνωστό ως Pullalli και Πράσινο Ακρωτήριο, κυριαρχούν ακανθώδεις θάμνοι, όπως τα λευκάγκαθα. Στις πιο ηλιόλουστες περιοχές με βόρειο προσανατολισμό συναντούμε σπάνιες ποικιλίες αγριολούλουδων, χαρουπιές, σαπουνόδεντρα και άλλα παρεμφερή είδη, ενώ στις πιο βροχερές, εντύπωση προκαλούν τα δέντρα παταγκούα, με τις επιβλητικές φτέρες.

Όσον αφορά στην πανίδα, μερικά από τα θηλαστικά που συναντώνται στην περιοχή είναι δύο χαρακτηριστικά είδη αλεπούδων (culpeo και chille), ένα είδος μικρής λεοπάρδαλης (guiña), ένα είδος αγριόγατας, το οποίο όμως είναι στα πρόθυρα της εξαφάνισης, ενώ έχουν παρατηρηθεί και πούμα στην περιοχή του λόφου Pulmahue. Επίσης, συναντώνται στην περιοχή διάφορα είδη τρωκτικών, όπως μυοκάστορες, κουνέλια, λαγοί και ινδικά χοιρίδια. Στην παράκτια πλευρά εντοπίζουμε πληθυσμούς από βίδρες, δελφίνια commerson και ρινοδέλφια.

Σε ότι αφορά τα πτηνά, συναντώνται τσιντσιλά, τσίχλες, ορτύκια, πέρδικες, σπουργίτια, μαυροκέφαλοι αετοί, κότσιτσο, κολιμπριά, ερωδιόι, πάπιες και αγριόπαπιες. Τις ακτές καταλαμβάνουν κυρίως θαλασσοπούλια όπως τρία είδη γλάρων (western seagull, andean gull και franklin seagull), πελεκάνοι, κορμοράνοι, καθώς και πιγκουίνοι Humbolt.

2.2.2 Οι Teresa Moller Landscape Studio & Asociados

Το γραφείο Terresa Moller Landscape Studio βρίσκεται στη συνοικία Vitacura του Σαντιάγκο της Χιλής. Η Teresa Moller εργάζεται στον τομέα της αρχιτεκτονικής τοπίου τα τελευταία 30 χρόνια και σχεδιάζει με βασικό της άξονα τη δύναμη της απλότητας των χαράξεων. Στο βιβλίο της *Αποκαλύπτοντας το Τοπίο* σημειώνει ότι το παραμελημένο ή απαξιωμένο τοπίο αποτελεί γι' αυτήν τον πυρήνα του αρχιτεκτονικού έργου. Η προσεκτική παρατήρηση του τοπίου και η βαθιά συνειδητοποίηση των ποιοτικών του αξιών είναι τα κλειδιά για την ανάπτυξη σχεδίων με γνώμονα τον κοινωνικό πολιτισμό και την επανασύνδεση του ανθρώπου με τη φύση. Η Moller δηλώνει προνομιούχος διότι εργάζεται στην πατρίδα της, τη Χιλή, όπου η αρχιτεκτονική έχει τη δυνατότητα να επικεντρωθεί στη μελέτη μεγάλου φάσματος τοπίων. Η ίδια υποστηρίζει ότι η ποιοτική εναλλαγή τοπίων στη Χιλή της έχει «διδάξει» την αρχιτεκτονική, καθώς καλείται να αντιμετωπίσει ακραίες διαφορές στο περιβάλλον, από την έρημο της βόρειας Χιλής ως τα τροπικά δάση στα νότια της χώρας.

Με την Teresa Moller συνεργάζονται αρχιτέκτονες τοπίου, γεωπόνοι, δασολόγοι και τοπογράφοι οι οποίοι μοιράζονται το κοινό πάθος για σχεδιασμό στο φυσικό τοπίο. Η σύμπραξη των παραπάνω επαγγελματιών επιτρέπει την ισόρροπη και παράλληλη ανάπτυξη όλων των πτυχών του εκάστοτε έργου ως και το στάδιο της υλοποίησής του.

2.2.3 Προμελέτη και προθέσεις

Η ίδια η Teresa Moller σε συνέντευξη της αναφέρει πως βασικό εργαλείο της δουλειάς της είναι η διαισθητική προσέγγιση. Θεωρεί απαραίτητο να βρεθεί και να περπατήσει την εκάστοτε περιοχή μελέτης προκειμένου να νοιώσει, να αντιληφθεί και να αφογκραστεί τον τόπο. Η αρχιτέκτονας αντιλαμβάνεται την ατμόσφαιρα του τόπου βιωματικά και στο Punta Pite γίνεται καθαρό ότι οι συνθετικές της αρχές υπαγορεύονται από τις μορφές των γρανιτένιων όγκων και τις φυσικές χαράξεις του ανάγλυφου. Όπως σχολιάζει η ίδια σε συνέντευξή της:

«...ο βράχος [είναι] που σου δείχνει πώς πρέπει να είναι μία γραμμή...τι σου υπαγορεύει η βλάστηση...»

Πρόθεσή της είναι να συνεχίσει και παράλληλα να εντείνει στον περιπατητή το συναίσθημα του δέους που προκαλεί το απόκρημνο παράκτιο μονοπάτι και το περιβάλλον του. Γι' αυτό προχωρά σε μια αρχιτεκτονική παρέμβαση η οποία αγκαλιάζει το χαρακτήρα της περιοχής ενθαρρύνοντας τον άνθρωπο να περπατήσει μέσα στο φυσικό τοπίο αποκτώντας μία μοναδική χωρική εμπειρία του τόπου. Σχολιάζοντας τον τρόπο με τον οποίο η αρχιτεκτονική επανασυνδέει τον άνθρωπο με το φυσικό του περιβάλλον, σημειώνει:

«...πιστεύω ότι γι' αυτό το λόγο η καθημερινή ζωή απομακρύνεται από τη φύση, από τις πνευματικές σχέσεις· διότι απομακρυνόμαστε από όλα τα πράγματα που κάνουν τη ζωή μας καλύτερη. Πρέπει να έρθουμε σε επαφή με κάτι που θα μας τα θυμίζει, ώστε να μας βοηθήσει να ζούμε μια καλύτερη ζωή για να μας υπενθυμίσει ότι ανήκουμε σε έναν κύκλο.»

Εικ. 2.25 Ο φυσικός βράχος πλαισιωμένος από τα στοιχεία της επέμβασης

Προκειμένου να πετύχει το στόχο της, οι ενέργειές υπακούν στην καθοδήγηση του ίδιου του τοπίου. Σχεδιάζει μία διαδρομή που παρακολουθεί το ανάγλυφο του εδάφους, παρατηρεί τα περάσματα που το τοπίο δημιουργεί και επεμβαίνει μόνο όταν η προσέγγιση γίνεται δύσβατη διατηρώντας έτσι κάθε στοιχείο του τοπίου προσβάσιμο (2.25). Η Moller θέλοντας να ενισχύσει ακόμα πιο πολύ αυτή τη χωρική εμπειρία επιλέγει να υποδείξει μία κατευθυντήρια διεύθυνση στη διαδρομή, είναι ωστόσο ο ίδιος ο περιπατητής εκείνος που καλείται να χαράξει το δικό του μονοπάτι στο πλαίσιο ενός είδους «καθαρής γεωγραφίας» («pure geography»):

«Μερικές φορές είναι απολύτως σαφής ο προορισμός προς τον οποίο περπατάς και οδεύεις (...) και μερικές φορές χρειάζεται να ψάξεις για ενδείξεις όπως στη ζωή...»

Το Punta Pite είναι κάτι παραπάνω από μια επέμβαση στο τοπίο: αφήνει το περιβάλλον να αποκαλυφθεί και να συνδεθεί με το σύστημα των πέτρινων μονοπατιών. Ταυτόχρονα κινητοποιεί τους κατοίκους και τους επισκέπτες της περιοχής να περπατήσουν και να ανακαλύψουν το τοπίο. Εκ του αποτελέσματος, η διαμόρφωση τούς ευαισθητοποιεί ώστε να φροντίσουν οι ίδιοι τον τόπο τους εξασφαλίζοντας έτσι την καθαριότητα της διαδρομής και τη διαφύλαξη της ενδημικής χλωρίδας και πανίδας.

2.2.4 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία

Η σύνθεση αποτελείται από τμήματα μονοπατιών που πλαταίνουν και στενεύουν χωρίς να παρεμβαίνει στο φυσικό ανάγλυφο. Αντίθετα, εντάσσει τους βράχους στη διαδρομή ή τους αφήνει άθικτους να δρομολογούν με τη μορφή τους εναλλακτικές πορείες παράλληλες στην κεντρική (Εικ.2.28, 2.29). Διατη-

ρούνται με αυτόν τον τρόπο ανέπαφα εκείνα τα λίθινα στοιχεία του περιβάλλοντος τα οποία είναι άξια προσοχής και παρατήρησης καθώς τους επιτρέπεται να παρεισφρέουν δυναμικά στη διαδρομή. Εχοντας ως στόχο να μην διαταράξει το τοπίο και ταυτόχρονα να δημιουργήσει μια ευχάριστη φυσική διαδρομή, ακόμα και στις περιπτώσεις όπου οι γρανιτικοί βράχοι σχηματίζουν περίπλοκα συμπλέγματα μεταξύ τους, η αρχιτέκτονας αναζητά θύλακες όπου κατασκευάζει περάσματα και κλίμακες προκειμένου ο επισκέπτης να συνεχίσει τον περίπατό του (Εικ.2.26). Οι κλίμακες αυτές αποτελούνται από σκαλιά τα οποία είτε εμφανίζονται εντυπωσιακά είτε παραχωρούν τη θέση τους στους φυσικούς βράχους εξομαλύνοντας την πρόσβαση σε λιθόστρωτα πλατώματα των οποίων ο ρόλος είναι να αποκαθιστούν την έλλειψη χώρων στάσης και παρατήρησης. Καίρια πτυχή του σχεδιασμού αποτελεί επίσης η απουσία κιγκλιδωμάτων τόσο από τις κλίμακες όσο και από τα πλατώματα. Αιτία της απουσίας τους αποτελεί η πρόθεση της Moller για απλότητα και «καθαρότητα» του τελικού αποτελέσματος (Εικ.2.30, 2.31).

Η διαδρομή χαράσσεται με βάση τη διασύνδεση αποκομμένων σημείων ενδιαφέροντος με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός τεθλασμένου οργανικού συνόλου γραμμικών παρεμβάσεων κατά μήκος του γκρεμού και παράλληλα με την ακτή. Ετσι, η ανάπτυξη του μονοπατιού προς τη θάλασσα σέβεται απόλυτα τη ροή των στοιχείων του βραχώδους τοπίου, ενώ παράλληλα διαρθρώνεται μία διαδρομή η οποία άλλοτε εμφανίζεται ως μία επιτήδεια γλυπτική προσέγγιση του χώρου και άλλοτε εξαφανίζεται υποχωρώντας μπροστά στα επιβλητικά περιγράμματα των βράχων:

«Έχω πάντα αυτή την εμμονή με τις γραμμές στο τοπίο. Είναι σαν έναν ιδιαίτερο αλλά και το μοναδικό τρόπο που μας επιτρέπεται να το αγγίζουμε.»

Teresa Moller

Εικ. 2.26 Επιτόπια μέτρηση για την προσθήκη της νέας διαδρομής στο φυσικό ανάγλυφο

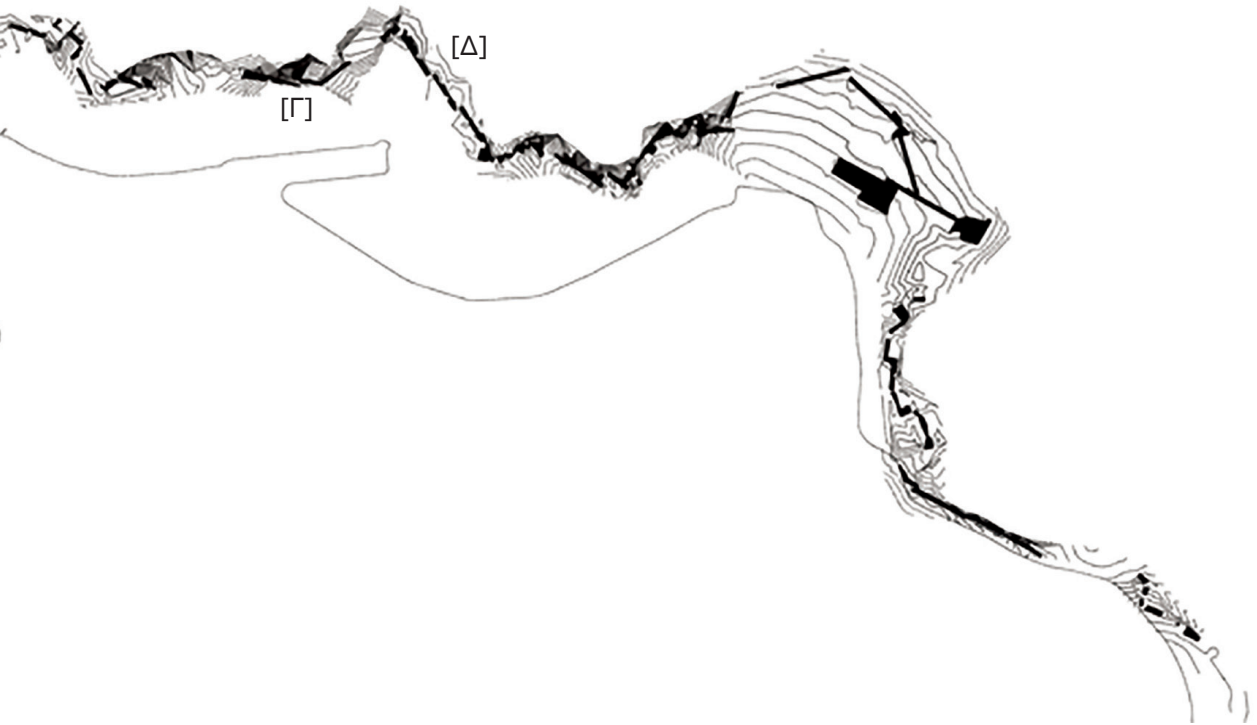
Εικ. 2.27 Διάγραμμα επισήμανσης ενδεικτικών σημείων της επέμβασης

Εικ. 2.28 Μονοπάτι παράλληλο με την ακτογραμμή

Εικ. 2.29 Μονοπάτι δακοπτόμενο από φυσικά πλατώματα

Εικ. 2.30 Κλίμακα που οδηγεί σε χώρο στάσης

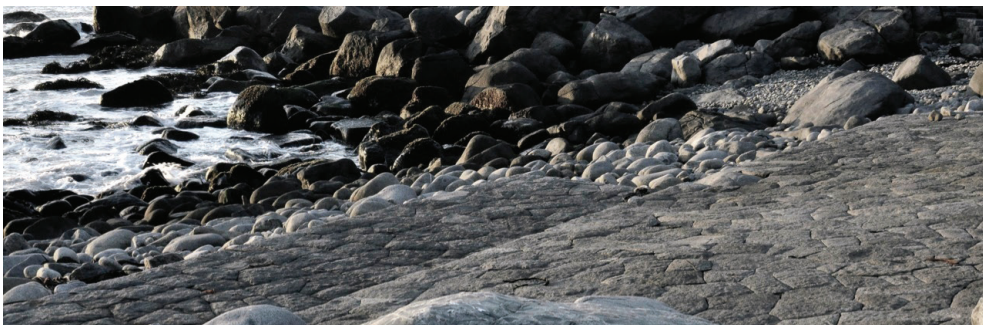
Εικ. 2.31 Οι δύο σκάλες «συναντώνται» σε φυσικό κολπίσκο

2.2.5 Η διαδρομή και τα τοπόσημα

Ξεκινώντας από την παραλία, ο περιπατητής συναντά την περιοχή La Posa (Εικ.2.32). Πρόκειται για μια φυσική προστατευόμενη «πισίνα» πλαισιωμένη από αναβαθμίδες οι οποίες παρέχουν πρόσβαση στον ωκεανό. Στο σημείο αυτό η Moller δημιουργεί μια ακολουθία από λαξευμένες πέτρινες πλατφόρμες οι οποίες οδηγούν σε έναν προϋπάρχοντα χώρο στάσης. Περίοπτη θέση στο σημείο καταλαμβάνει γλυπτό του Aymana Zegers. Στη συνέχεια ακολουθεί η περιοχή Paya del Peral όπου συναντάται αλληλουχία από πέτρινες επιφάνειες πάνω σε παραλία με βότσαλα, περικυκλωμένη από γρανιτένιους όγκους (Εικ.2.33). Η περιήγηση κατά μήκος του λιθόστρωτου μονοπατιού από την παραλία καταλήγει στο ακρωτήριο με την ονομασία Parque de la Punta. Εκεί βρίσκονται τοποθετημένα πέτρινα γλυπτά του Gerardo Arista ο οποίος οργανώνει τη διάταξη των έργων του στο χώρο ώστε να εντάσσονται αρμονικά στο μικρό άλσος αποτελούμενο από ανεμοδαρμένα πεύκα και ενδημικές ορχιδέες (Εικ.2.34). Στο τέλος της διαδρομής βρίσκεται το Mirador de la Cala, ένα παρατηρητήριο με δυνατότητα θέασης στον επιβλητικό γκρεμό και τον φυσικό ορμίσκο κάτω από αυτόν (Εικ.2.35).

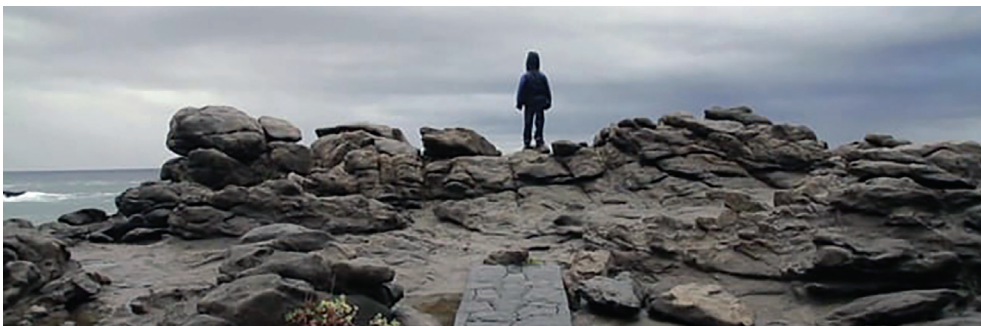
Εικ. 2.32 Η περιοχή La Posa

Εικ. 2.33 Η παραλία Paya del Peral

Εικ. 2.34 Το ακρωτήριο Parque de la Punta

Εικ. 2.35 Το παρατηρητήριο Mirador de la Cala

2.2.6 Υλικά

Στο σχεδιασμό χρησιμοποιείται εξολοκλήρου γρανίτης, το υλικό δηλαδή το οποίο κυριαρχεί στο περιβάλλον. Η επιλογή αυτή μαρτυρεί το σεβασμό της Moller στο χώρο αλλά και τη βούλησή της να εγκιβωτίσει τη διαδρομή μέσα του. Αν και το αποτέλεσμα μίας τέτοιας επιλογής θα ήταν δυνατόν να χαρακτηριστεί ως μονότονο, αποδίδει τελικά αυτό το ταπεινό και ταυτόχρονα δυναμικό χαρακτήρα της επέμβασης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η λάξευση και η προσαρμογή των γρανιτένιων μονοπατιών διενεργήθηκε με τη συμβολή ντόπιων λιθοξόνων (Εικ. 2.36).

Εικ. 2.36 Συνεργείο λιθοξόνων λαξεύει και προσαρμόζει τα πρόσθετα τμήματα του μονοπατιού

Τοποθεσία: Vila do Porto, Νήσος Σάντα Μαρία, Αζόρες, Πορτογαλία
Μελέτη/Εφαρμογή: M–Arquitectos
Περίοδος εφαρμογής: 2012
Επιφάνεια περιοχής μελέτης: 500τ.μ.

Pedreira do Campo Urban Planning

2.3.1 Τόπος και ιστορία

Το νησί Σάντα Μαρία βρίσκεται στην ανατολική περιφέρεια του αυτόνομου νησιωτικού συμπλέγματος των Αζορών της Πορτογαλίας. Πρόκειται για το τρίτο μικρότερο νησί με πληθυσμό 5.547 κατοίκους και έκταση 97,18τ.χλμ., ιδιαίτερα πλούσιο σε ωκεάνια απολιθώματα και ηφαιστειακά ιζήματα των οποίων η ηλικία υπολογίζεται στα 5 εκατομμύρια χρόνια. Το Φυσικό Πάρκο της Σάντα Μαρία δημιουργείται το 2012 και περιλαμβάνει 13 προστατευόμενες τοποθεσίες. Μία από αυτές είναι η περιοχή Pedreira do Campo η οποία συνορεύει με την ενορία Vila do Porto και την περιοχή αιολικού πάρκου Figuerial.

Για την περιοχή Pedreira do Campo εκδίδεται ψήφισμα από το συμβούλιο περιφερειακής διοίκησης το 2002 με το οποίο ανακηρύσσεται Προστατευόμενο Πάρκο. Το 2003 δημοσιοποιείται τεχνική έκθεση με αναλυτικά στοιχεία που δικαιολογούν το αίτημα αυτό, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται και οι στρώσεις σπάνιων απολιθωμάτων στο υπέδαφος μέχρι και σε βάθος 20μ.. Ετσι, το 2004 το διάταγμα εγκρίνεται και το Pedreira do Campo αναγνωρίζεται επισήμως ως Φυσικό Μνημείο καθιστώντας την περιοχή προστατευόμενη. Την πρόταση στο πλαίσιο ενός ευρύτερου έργου περιβαλλοντικής αποκατάστασης το οποίο να αφορά και άλλες προστατευόμενες περιοχές, καλείται να διατυπώσει το αρχιτεκτονικό γραφείο των M-Arquitectos.

2.3.2 Οι M-Arquitectos

Το αρχιτεκτονικό γραφείο των M-Arquitectos έχει έδρα την πόλη Ponta Delgada του νησιού Sao Miguel των Αζορών. Από το 2009 έχει αναπτύξει σειρά από έργα τόσο σε επίπεδο αρχιτεκτονικής στο αστικό και φυσικό τοπίο, όσο και σε επίπεδο εσωτερικής διακόσμησης. Τα ιδρυτικά μέλη του είναι οι αρχιτέκτονες Fernando Monteiro, Marco Resendes και Miguel Sousa, απόφοιτοι όλοι της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Πολυτεχνείου της Λισαβόνας. Το γραφείο των M-Arquitectos πλαισιώνεται και από άλλα 6 μέλη, αρχιτέκτονες και διοικητικούς.

Εικ. 2.37 Η νέα διαδρομή-γέφυρα εναρμονίζεται με το φυσικό τοπίο

Εικ. 2.38 Γενική κάτοψη της επέμβασης και της ευρύτερης περιοχής

2.3.3 Προμελέτη και προθέσεις

Η κεντρική ιδέα της σύνθεσής των M-Arquitectos πηγάζει από την πρόθεση να διατηρήσουν ανέπαφο το μεγάλο γεωλογικού ενδιαφέροντος ανάγλυφο της τοποθεσίας. Αντιμετωπίζουν την πρόκληση ενός σχεδιασμού πλήρως ενταγμένου στο φυσικό περιβάλλον ο οποίος να αναβαθμίζει τις προϋπάρχουσες διαμορφώσεις και διαδρομές και να αναδεικνύει τον γεωλογικό πλούτο της περιοχής (Εικ.2.37). Οι προθέσεις τους εκφράζονται ως εξής:

«(...) με το εγχείρημά μας προσπαθήσαμε να διατηρήσουμε την ταυτότητα της περιοχής και έτσι θεωρήσαμε δύο διαφορετικές διαδρομές: μια σχεδιασμένη από εμάς με σκοπό την ενατένιση του τοπίου και την προϋπάρχουσα η οποία διατηρεί τη μνήμη και την ταυτότητά της. Η πρώτη αγγίζει ελαφρώς το βραχώδες έδαφος με σκοπό η παρουσία της να είναι διακριτική και της οποίας η κατασκευαστική λογική να επιδιώκει τη συγχώνευση με τη δεύτερη, παλαιά διαδρομή.»

Το προϋπάρχον μονοπάτι, σχεδιασμένο για την περιήγηση στην ευρύτερη περιοχή του Pedreira do Campo, διασταυρώνεται με την αφετηρία της νέας διαδρομής. Στη συνέχεια, η νέα διαδρομή υπερυψώνεται από το έδαφος παρέχοντας στον επισκέπτη πανοραμικές θεάσεις της περιοχή γεωλογικού ενδιαφέροντος (Εικ.2.38).

Το Pedreira do Campo, πέρα από την απaráμιλλη φυσική ομορφιά του έχει και αναμφισβήτητη επιστημονική και παιδαγωγική σημασία. Η νέα διαδρομή, εκ του αποτελέσματος, φαίνεται να αποτελεί πόλο έλξης για τους επισκέπτες όπως αποδεικνύεται από στοιχεία που καταδεικνύουν την αύξηση της επισκεψιμότητας στην περιοχή και το ενδιαφέρον για τον γεωλογικό πλούτο της. Παράλληλα, ο περίπατος στην πεζογέφυρα έχει ενσταλάξει στην καθημερινότητα του ντόπιου πληθυσμού ως δραστηριότητα αναψυχής και ενατένισης διατηρώντας το σεβασμό προς το τοπίο και παρέχοντας πληροφορίες για την ιστορία και το γεωφυσικό περιβάλλον του Vila do Porto και του νησιού γενικότερα.

2.3.4 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία

Πρόθεση των αρχιτεκτόνων δεν αποτελεί η διεκπεραιωτική μετάβαση των επισκεπτών στο χώρο ενδιαφέροντος μέσω ενός διαδρόμου, αλλά η προτροπή για περιήγηση και εξερεύνηση στο ιστορικό και φυσικό τοπίο. Στόχος, επομένως, είναι μια βιώσιμη λύση που να περιλαμβάνει την διατήρηση της γεωλογικής φυσικής κληρονομιάς. Γι' αυτόν τον λόγο, του σχεδιασμού προηγείται η σχολαστική επιτόπια μελέτη του τοπίου, ο εντοπισμός και η αξιολόγηση των σημείων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Μεριμνώντας για την εκμετάλλευση της δυναμικής του ανάγλυφου και των ισχυρών στοιχείων του τοπίου οι M-Arquitectos προχωρούν στη σχεδίαση της νέας χάραξης.

Οι αρχιτέκτονες προτείνουν την κατασκευή μιας ξύλινης πεζογέφυρας η οποία «αιωρείται» επάνω από το παλαιό μονοπάτι και τους σχηματισμούς των πετρωμάτων (Εικ.2.39). Κατά μήκος της διαδρομής και επάνω στα κιγκλιδώματά της τοποθετούνται πίνακες πληροφοριών για την ενημέρωση του επισκέπτη σε κάθε σημείο ενδιαφέροντος και για την καθοδήγησή του. Προνοούν για ένα σύνολο διαφορετικών απόψεων προς το βραχώδες έδαφος αποκορύφωμα των οποίων αποτελεί το «μπαλκόνι» στο τέλος της διαδρομής που προσφέρεται για την ενατένιση του ωκεανού. Η προσθήκη αυτή επηρεάζει ελάχιστα την τοπογραφία της περιοχής. Αντί της προσαρμογής του εδάφους για τη υποδοχή του νέου διαδρόμου, αυτός προσαρμόζεται στο ακανόνιστο βραχώδες τοπίο εφαπτόμενος διακριτικά επάνω του - μια σχεδιαστική επιλογή η οποία διακρίνεται καθαρά στις διαμήκεις τομές του. Συνεπώς, το υπερυψωμένο μονοπάτι όχι μόνο δεν διαταράσσει την υπάρχουσα μορφολογία του εδάφους αλλά επιπλέον ελαχιστοποιεί την προσθήκη ξένων υλικών.

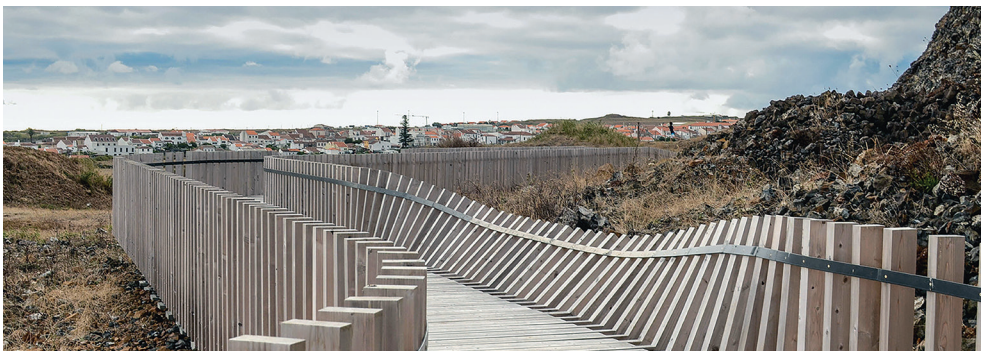
Σχετικά με το οργανικό σχήμα της γέφυρας, αυτό αποτελεί συνέπεια της φυσικής τοπογραφίας και της ακολουθίας των χαρτογραφημένων απολιθωμάτων. Οι κοίλοι σχηματισμοί της αλληλουχίας των ξύλινων κιγκλιδωμάτων εκατέρωθεν του μονοπατιού προτρέπουν τον περιπατητή να στραφεί προς τα αντίστοιχα σημεία ενδιαφέροντος και να διαβάσει την ανάλογη παραπομπή στον πίνακα πληροφοριών.

Εικ. 2.39 Η διαδρομή «αιωρείται» πάνω από το φυσικό ανάγλυφο

Εικ. 2.40 Η αλλαγή του υλικού στο δάπεδο προτείνει την αφετηρία της νέας διαδρομής

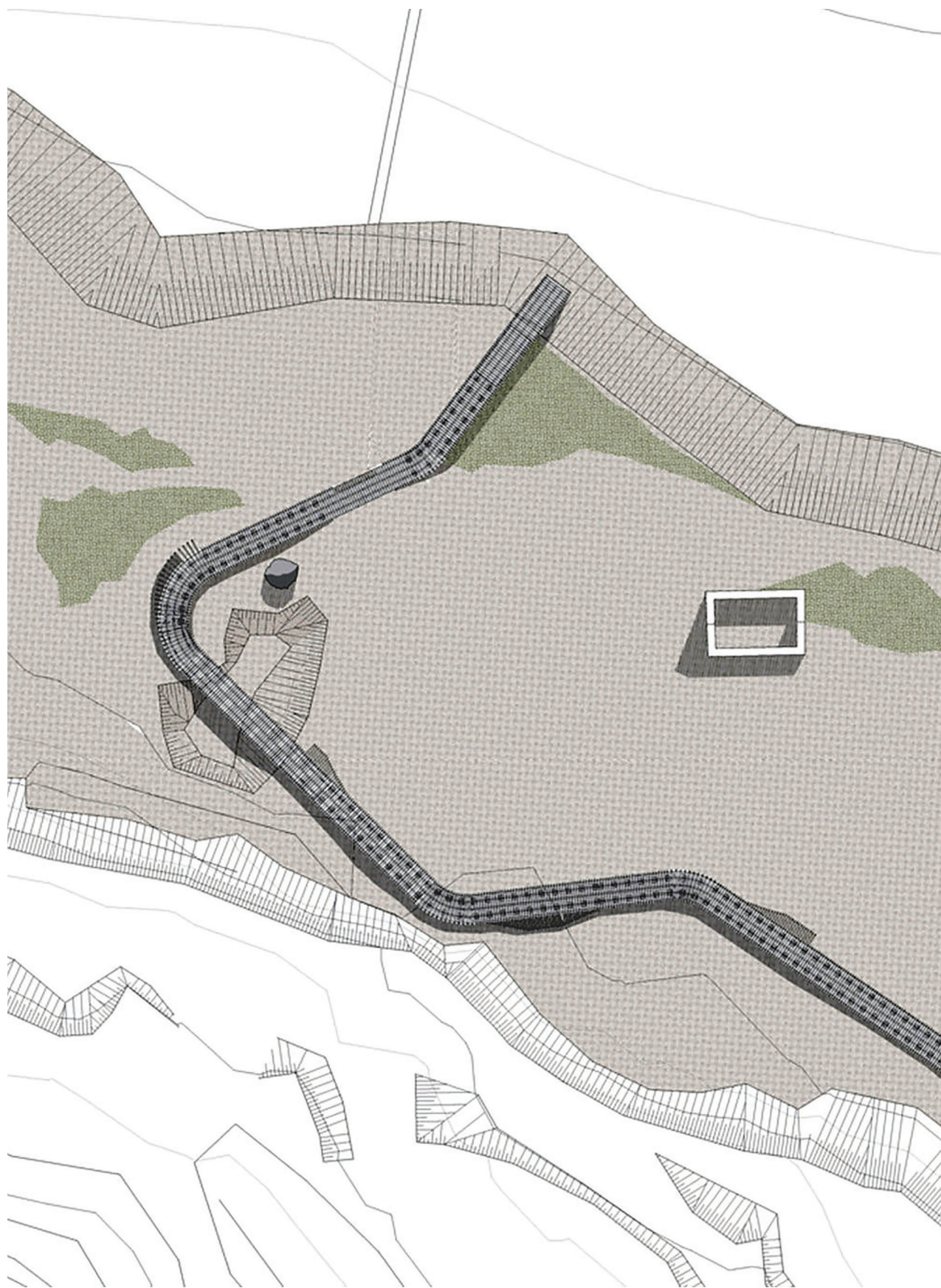
Εικ.2.41 Η ίδια η κατασκευή υποδεικνύει τα σημεία γεωλογικού ενδιαφέροντος

Εικ. 2.42 Το μπαλκόνι σηματοδοτεί το τέλος της διαδρομής

2.3.5 Η διαδρομή και τα τοπία

Ο περιπατητής ακολουθώντας τα χνάρια της παλαιότερης λιθοστρωμένης διαδρομής συναντά το επίσης πέτρινο πλάτωμα στο οποίο η πορεία διακλαδίζεται. Στο σημείο αυτό αρχίζει να ξεδιπλώνεται ομαλά η νέα κατασκευή μήκους 80μ. περίπου. Η αφετηρία της διαδρομής επάνω στη γέφυρα σηματοδοτείται με την εναλλαγή του υλικού του δαπέδου, από λιθόστρωτο σε ξύλινο σανιδωτό (Εικ.2.40). Το περπάτημα στη γέφυρα διακόπτεται από στάσεις για παρατήρηση των απολιθωμάτων στα σημεία τα οποία «προτείνει» η ίδια η κατασκευή μέσω της αλληλουχίας των κιγκλιδωμάτων της (Εικ.2.41). Το τέλος της διαδρομής οριοθετείται από το νότιο μπαλκόνι ενατένισης του ωκεανού, ενώ η επιστροφή στο σημείο εκκίνησης ακολουθεί την ίδια διαδρομή (Εικ.2.42). Η περιήγηση στην ευρύτερη περιοχή είναι δυνατόν να συνεχιστεί μέσω της παλαιάς διαδρομής.

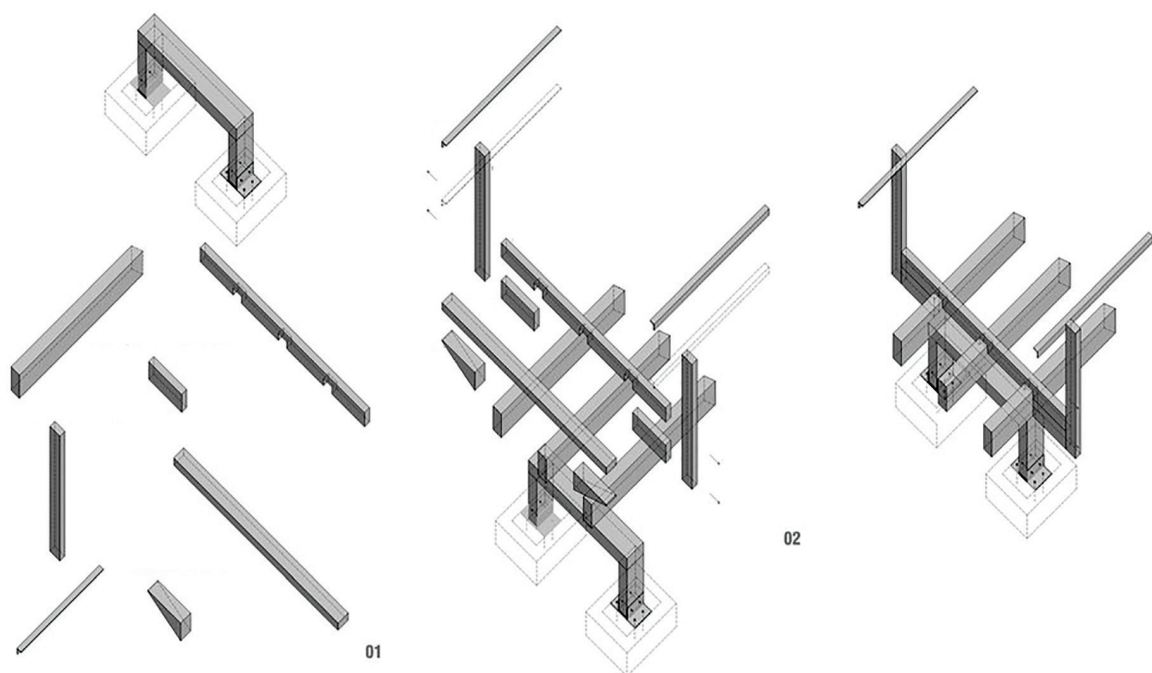

Εικ. 2.43 Σχέδιο γενικής κάτοψης της επέμβασης

2.3.6 Υλικά

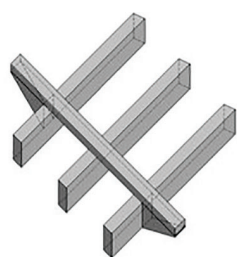
Το υλικό το οποίο κυριαρχεί στη σύνθεση είναι το ξύλο τόσο στο δάπεδο όσο στα κιγκλιδώματα. Το φυσικό χρώμα, η υφή και η αρμονική συνέχεια των ξύλινων στοιχείων εντάσσουν ομαλά τη γέφυρα στο βραχώδες περιβάλλον με τη χαμηλή βλάστηση. Με αυτόν τον τρόπο η παρουσία της κατασκευής είναι δεσπόζουσα χωρίς όμως να υπερκαλύπτει το φυσικό μνημείο. Ακόμη, στο τέλος της διαδρομής, δηλαδή στο μπαλκόνι-παρατηρητήριο, τοποθετείται κρυστάλλινη επιφάνεια σε ρόλο προστατευτικού τοιχίου. Δευτερευόντως, γίνεται χρήση σκυροδέματος στη θεμελίωση των κολωνών στήριξης της γέφυρας (Εικ.2.45), αλλά και πέτρας στη διαμόρφωση του πλατώματος όπου η διαδρομή διακλαδίζεται στη νέα και στην προέκταση της παλιάς. Τέλος, εντοπίζεται η διακριτική παρουσία γραμμικών μεταλλικών στοιχείων τα οποία διατρέχουν όλο το μήκος της κατασκευής και χρησιμοποιούνται για τη σύνδεση των ξύλινων κιγκλιδωμάτων.

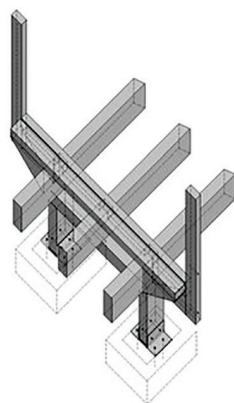
Εικ. 2.44 Αξονομετρικό σχέδιο λεπτομέρειας της γέφυρας σε 6 κατασκευαστικά βήματα

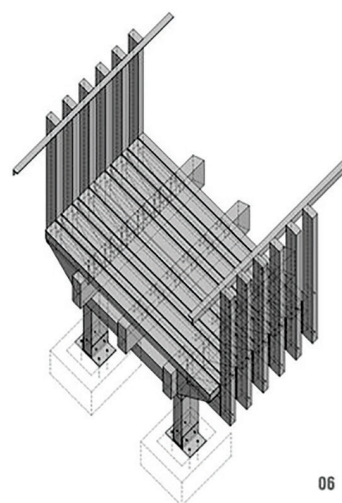
Εικ. 2.45 Χρήση σκυροδέματος για τη θεμελίωση της κατασκευής

04

05

06

Τοποθεσία: Bahia de Cadiz, Ανδαλουσία, Ισπανία
Μελέτη/Εφαρμογή: ACTA (Javier Lopez Rivera, Ramon Pico Valimana)
Περίοδος εφαρμογής: 2008
Επιφάνεια περιοχής μελέτης: 15 στρέμματα
Κόστος: 962.917 ευρώ

Algaida Path

Εικ. 2.46 Η πρόσβαση από τον αστικό δρόμο στις νησίδες των αλυκών

2.4.1 Τόπος και ιστορία

Ο κόλπος του Cadiz βρίσκεται νοτιοδυτικά της Ισπανίας και αποτελεί τμήμα μίας από τις οκτώ επαρχίες της Ανδαλουσίας. Πρόκειται για ένα φυσικό λιμάνι με πλούσια χλωρίδα και πανίδα το οποίο ιστορικά υπήρξε σημείο υψηλής στρατηγικής και οικονομικής σημασίας.

Το στοιχείο που διαχρονικά χαρακτηρίζει την περιοχή είναι το πλήθος των αλυκών της. Η εξαγωγή αλατιού στον κόλπο του Cadiz ανάγεται στην εποχή των Φοινίκων. Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν το αλάτι για να παστώνουν ψάρια και να παράγουν την μαγειρική σάλτσα *garum*, ενώ αργότερα (15^{ος} αι.) οι ναυτικοί το μεταχειρίζονταν για τη συντήρηση τροφίμων στα διατλαντικά ταξίδια. Στα τέλη του 19^{ου} αι., περίπου 10.000 εκτάρια της ελώδους περιοχής μετατράπηκαν σε 150 οργανωμένες αλυκές. Η τεχνολογική ανάπτυξη, ωστόσο, και η ευρεία χρήση ψυκτικών μηχανών οδήγησε τις αλυκές σε οικονομικό μαρασμό με αποτέλεσμα ελάχιστες από αυτές να λειτουργούν μέχρι σήμερα. Η βιομηχανία άλατος είχε ήδη υποστεί σημαντική ζημία στον κόλπο, όμως η μεγαλύτερη καταστροφή προκλήθηκε το 1970 από την επιχωμάτωση των αλυκών προκειμένου να μετατραπούν σε γη προς οικιστική αξιοποίηση. Οι διαδικασίες σταμάτησαν το 1989 με τη δημιουργία του Φυσικού Πάρκου *Bahia de Cadiz*, ενός φυσικού πάρκου το οποίο στόχο είχε να προστατεύσει τους υδροβιότοπους που θεωρούνται μέχρι σήμερα από τους σημαντικότερους της Ευρώπης καλύπτοντας μια έκταση 10.522 εκταρίων. Το τοπίο περιλαμβάνει αμμώδεις παραλίες, βάλτους, αλυκές, λίμνες και τον ποταμό *Guadalete* ο οποίος εκβάλλει στον κόλπο του Cadiz (Εικ.2.47). Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι μία τόσο πυκνοκατοικημένη περιοχή συμβιώνει με τον εκπληκτικό τοπικό πλούτο της άγριας ζωής. Σήμερα ο κόλπος του Cadiz φημίζεται για τη θαλασσινή του κουζίνα και αποτελεί έναν εξαιρετικό προορισμό για πεζοπορία, ιστιοπλοΐα αλλά και παρατήρηση πουλιών. Το 2002 το αρχιτεκτονικό γραφείο ACTA καλείται να σχεδιάσει με ιδιαίτερα χαμηλό προϋπολογισμό διαδρομές και παρατηρητήρια στην περιοχή των αλυκών με στόχο να καταστήσει την περιοχή επισκέψιμη και ενδιαφέρουσα.

Χλωρίδα και πανίδα

Η ακτογραμμή του κόλπου του Cadiz κάποτε αποτελούσε ένα τεράστιο πευκόδασος το οποίο όμως καταστράφηκε από πυρκαγιά κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων Πολέμων. Σήμερα διασώζονται μόνο τμήματά του όπως το Pinar de la Algaida, μια έκταση 140 εκταρίων κοντά στο Puerto Real. Η βλάστηση όμως του πάρκου αποτελείται κυρίως από ποικιλία αλόφυτων. Διακρίνουμε 4 περιοχές βλάστησης, με πρώτη εκείνη η οποία λόγω του υψόμετρου της καλύπτεται με νερό κατά τη διάρκεια της παλίρροιας. Εκεί ευδοκίμουν είδη κρίταμου, το λιμόνιο μονοπέταλο (*Limoniastrum monopetalum*), η θαλάσσια λεβάντα καθώς και το σπάνιο κυνόμορφο κοκκινοειδές (*Cynomorium coccineum*). Ξεχωρίζουν, επίσης, οι παλιρροιακές ελώδεις περιοχές όπου συναντώνται τα θαλάσσια φανερόγαμα (*Phanerogams*) και ποικιλίες από χλωροφύκη όπως τα *Zostera marina* και *Ostera holtii*. Ως τρίτη περιοχή βλάστησης ορίζονται δύο αμμώδεις περιοχές: στην πρώτη ευδοκίμουν αλμυρίκια, ακανθώδεις θάμνοι, θαλάσσιοι πρίνοι και θαλάσσιοι νάρκισσοι, ενώ στη δεύτερη εντοπίζονται θάμνοι όπως λύγοι (*retama*), κίτρινα άνθη *Crucianella maritima* και το σπάνιο είδος *Verbascum pseudocreticum*. Η τελευταία περιοχή βλάστησης αφορά στις 5 λίμνες του πάρκου τις οποίες πλαισιώνουν η ενδημική *Armenia gaditana* και καλαμιές.

Ο κόλπος του Cadiz παρά την έντονη οικιστική ανάπτυξη διατηρεί μεγάλο αριθμό άγριων ζώων. Αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τόπους αναπαραγωγής καλαμοκάνηδων, αβοκετών και χουλιαρομυτών στην Ευρώπη. Ο κόλπος προσελκύει πολλά είδη υδροβίων πτηνών κατά τους χειμερινούς μήνες και θεωρείται σημαντικός τόπος διαμονής για αποδημητικά πουλιά, όπως τα χειμώνογλάρονα. Χαρακτηριστικό είδος πτηνών του πάρκου είναι οι στρειδοφάγοι (*oystercatchers*) όπως και οι υδροβάτες. Ο όρμος, εκτός από θαλασσοπούλια, είναι πλούσιος σε οστρακοειδή και ψάρια τα οποία αποτελούν σημαντικό τμήμα της οικονομικής δραστηριότητας της περιοχής. Στις ελώδεις περιοχές διαβούν μαλάκια, ενώ στο δέλτα του ποταμού, γλώσσες και τσιπούρες. Επίσης, στις λίμνες εντοπίζονται διάφορα είδη πουλιών και αμφιβίων. Τέλος, στις παραλίες συναντώνται είδη σαυρών και φιδιών, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι γκριζοί ερωδιοί και τα φλαμίνγκο καθώς και ένα απειλούμενο είδος χαμαιλέοντα που κατοικεί στο πευκόδασος του Pinar de Algaida.

Εικ. 2.47 Η ποικιλία των τοπίων στην ευρύτερη περιοχή των αλυκών

2.4.2 Οι ACTA (Javier Lopez Rivera, Ramon Pico Valimana)

Οι Javier Lopez και Ramon Pico συνεργάζονται για πρώτη φορά στο πλαίσιο των σπουδών τους στην Αρχιτεκτονική Σχολή της Σεβίλλης. Μετά την αποφοίτησή τους δημιουργούν μια επαγγελματική ομάδα και έπειτα από πολλές συνεργασίες ιδρύουν το δικό τους γραφείο το 1993 στη Σεβίλλη. Το εύρος των δραστηριοτήτων τους περιλαμβάνει κυρίως τις επαρχίες της Σεβίλλης, του Cadiz και της Huelva όπου αναλαμβάνουν τόσο έργα κλίμακας τοπίου και αστικού περιβάλλοντος όσο και λεπτομερειών εσωτερικού σχεδιασμού και διακόσμησης. Η συνεχής μελέτη και έρευνα, οι δημοσιεύσεις και οι συμμετοχές τους σε συνέδρια έχουν αποκρυσταλλώσει μια επιστημονική αντίληψη επικεντρωμένη στις αξίες της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, την παρουσία της στην σύγχρονη κοινωνία και την ουμανιστική της διάσταση.

2.4.3 Προμελέτη και προθέσεις

Η μελετώμενη περιοχή, φτωχή σε υποδομές και φυσικά υλικά, αποτελούσε σημείο δυσπρόσιτο με αποτέλεσμα τον παραγκωνισμό της τόσο από τους ντόπιους όσο και από την τοπική διοίκηση. Στόχος, λοιπόν, του σχεδιασμού από την αρχιτεκτονική ομάδα ACTA ήταν να αναδειχθεί και να αξιοποιηθεί το παραμελημένο αυτό περιβάλλον των παλαιών αλυκών.

Η ανάλυση της περιοχής μελέτης από την ομάδα ACTA οδηγεί στη διάκριση τριών χωροταξικών ενοτήτων, ιεραρχημένων με κριτήριο τον βαθμό ανθρώπινης επέμβασης (Εικ.2.48). Κατ'αρχήν, η ομάδα αλυκών La Salina de los Desamparados οριοθετεί το βορινό όριο της περιοχής στην οποία επεμβαίνουν οι αρχιτέκτονες. Αυτές οι αλυκές περιβάλλονται από αναχώματα που διασφάλιζαν την παραδοσιακή διαδικασία παραγωγής αλατιού στον κόλπο του Cadiz. Η αξία αυτής της μονάδας έγκειται στην «τεχνική φύση» της: Οι συγκεκριμένες αλυκές είναι το αποτέλεσμα της εγκατάλειψης των παραθαλάσσιων γεωργικών μονάδων και, επομένως, αποτελούν ανθρωπογενή δημιουργήματα μιας άλλης εποχής.

Εικ. 2.48 Διάγραμμα διάκρισης των τριών χωροταξικών ενοτήτων

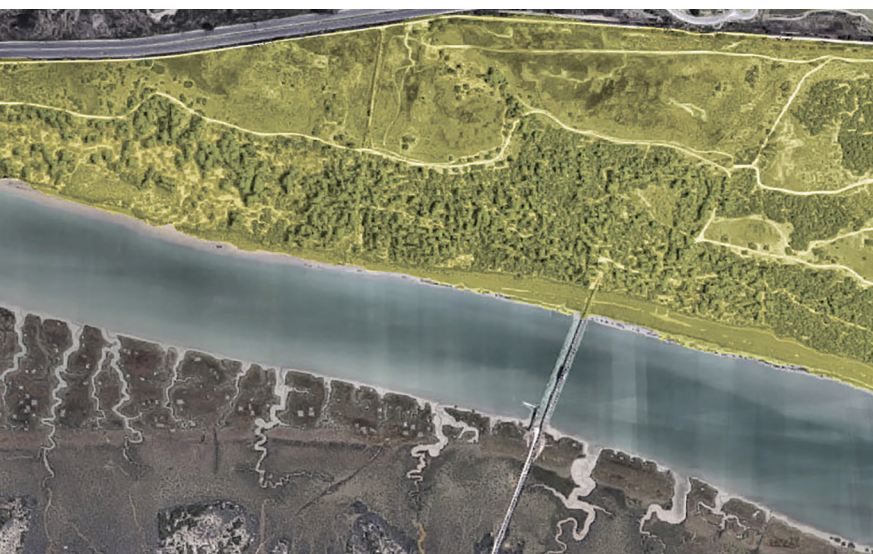
Στο κέντρο της μελετώμενης περιοχής βρίσκεται η Παρθένα Αλυκή, ένα φυσικό τοπίο αποτελούμενο από βάλτους και διατρεχόμενο από κανάλια με θαλασσινό νερό. Σε αυτό το οικοσύστημα, τα κανάλια αποτελούν μεγάλες αρτηρίες μέσω των οποίων η περιοχή αρδεύεται με υλικά στοιχεία και ενεργά ρεύματα από τον ωκεανό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανατροφοδότηση και συντήρηση του περιβαλλοντικού συστήματος.

Η περιοχή των αλυκών El Pinar de la Algaida εξαιτίας του μετριοπαθούς βαθμού ανθρώπινης επέμβασης αποτελεί αναμφίβολα το πιο ενδιαφέρον σημείο της περιοχής που μελετάται. Αντίθετα με τη φυσική εικόνα που παρουσιάζει, η δημιουργία της είναι τεχνηκή. Είναι γνωστό ότι προϋπήρχε μεγάλο δάσος το οποίο συνέβαλε στην ανάπτυξη της ξυλείας στην περιοχή το οποίο όμως κάηκε πριν δύο αιώνες.

Η πρόταση επιβεβαιώνει τον κοινωνικό και περιβαλλοντικά φιλικό προσανατολισμό της τόσο με το χαμηλό της κόστος, όσο και με τη λογική της επανάχρησης των υλικών που ξεβράζει η θάλασσα. Η διεκπεραίωση του έργου λειτούργησε ως ένα αποτελεσματικό τεχνικό μέσο το οποίο μετατρέπει τα απορρίματα σε αρχιτεκτονικά στοιχεία και αναδεικνύει με τρόπο αφαιρετικό τόσο την αληθινή ατμόσφαιρα του τοπίου όσο και την αποτύπωση των φάσεων της ιστορικής του διαδρομής.

Εικ. 2.49 Διαδρομή μήκους 6χλμ. διατρέχει την περιοχή των αλυκών

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- La Salina de los Desamparados
- Παρθένα Αλυκή
- El Pinar de la Algaida

2.4.4 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία

Βάσει της προμελέτης, οι αρχιτέκτονες καταλήγουν στο σχεδιασμό μιας διαδρομής η οποία συνδέει τις παραπάνω τρεις περιοχές (Εικ.2.49). Η πορεία επιλέγεται σύμφωνα με τα διακριτά όρια που θέτει το ίδιο το τοπίο με σκοπό να διατρέξει σημεία στα οποία έχει ήδη επέμβει ο άνθρωπος, όπως τα απομεινάρια των τοίχων που πλαισιώναν τις αλυκές Salina de los Desamparados και τα υφιστάμενα μονοπάτια στο El Pinar la Algaida. Ωστόσο, σε κάποια σημεία το νέο μονοπάτι μετατρέπεται σε χαμηλή γέφυρα πάνω από την επιφάνεια του νερού διατηρώντας την ελεύθερη ροή των καναλιών του άλατος κάτω από αυτήν.

Η ιδέα της αποκατάστασης στοχεύει στη διατήρηση της ατμόσφαιρας εγκατάλειψης του πρόσφατου παρελθόντος που επικρατούσε στην περιοχή, με την παρέμβαση στο τοπίο να καταδεικνύει την τραχύτητα και την ασάφεια της παρελθοντικής κατάστασης. Για αυτόν τον λόγο, τα κύρια σημεία στάσης και παρατήρησης του τοπίου σχεδιάζονται με τη λογική της «φτωχικής αντήχησης», ανακαλώντας δηλαδή εικόνες ερειπίων από σκουριασμένα μεταλλικά και ξύλινα υπολείμματα που αφήνει η άμπωτη κατά την υποχώρησή της (Εικ.2.51).

Ο σχεδιασμός διακρίνεται σε τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις. Πρώτον, στην συντήρηση και αποκατάσταση της προϋπάρχουσας χωμάτινης διαδρομής που διασχίζει τις αλυκές· δεύτερον, στην προσθήκη μιας σειράς από διαδρομές-γέφυρες: μία εξ αυτών τοποθετείται πάνω από τον ποταμό και οι υπόλοιπες παράλληλα με την βασική διαδρομή εντός των αλυκών. Τέλος, η τρίτη προσέγγιση αφορά σε σημεία στάσης στα οποία ξαποσταίνουν οι περιπατητές ανά τακτά διαστήματα κατά μήκος του μονοπατιού.

Όσον αφορά στον τρόπο σχεδιασμού, είναι εμφανές ότι πρόκειται για έναν σημειακό τρόπο προσέγγισης. Οι γέφυρες ακολουθούν λεπτές και ευθύγραμμες χαράξεις δίνοντας την αίσθηση της συνέχειας, ενώ οι χώροι στάσης είτε σχεδιάζονται ως ασύμμετροι όγκοι θυμίζοντας απομεινάρια που άφησε πίσω της η θάλασσα είτε οριοθετούνται με όρθιους κορμούς που παραπέμπουν πιθανότατα στο καμένο πευκόδασος. Αν και απειλούμενη παλαιότερα από την πίεση της κερδοσκοπίας, η περιοχή συμπεριλαμβάνεται πλέον στους καταλόγους προστατευόμενων περιοχών καθώς και στο δίκτυο ελεύθερων χώρων του Bahia de Cadiz, χώρων δηλαδή προοριζόμενων για την αναψυχή του συνεχώς αυξανόμενου πληθυσμού των προαστίων της πόλης.

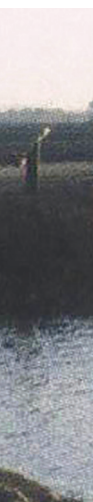
Εικ. 2.50 Η αφετηρία του Algaida Path

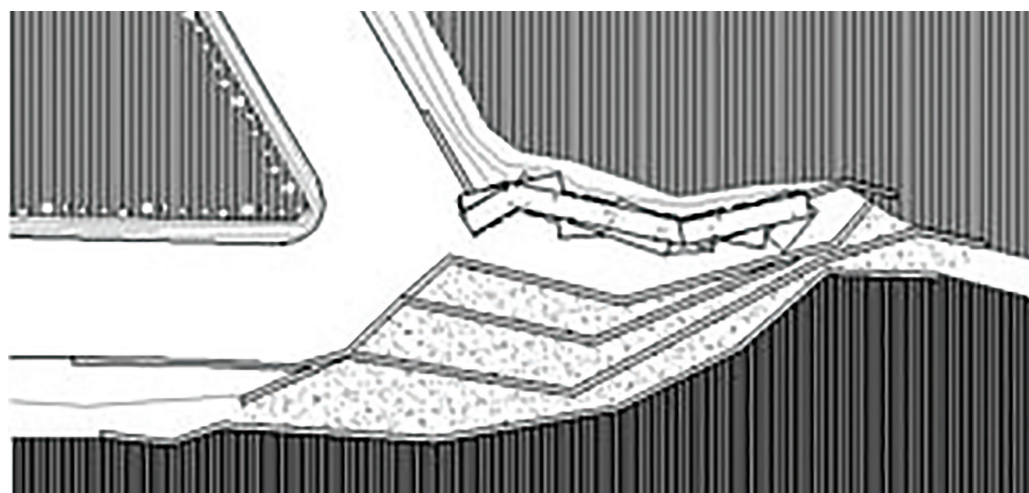
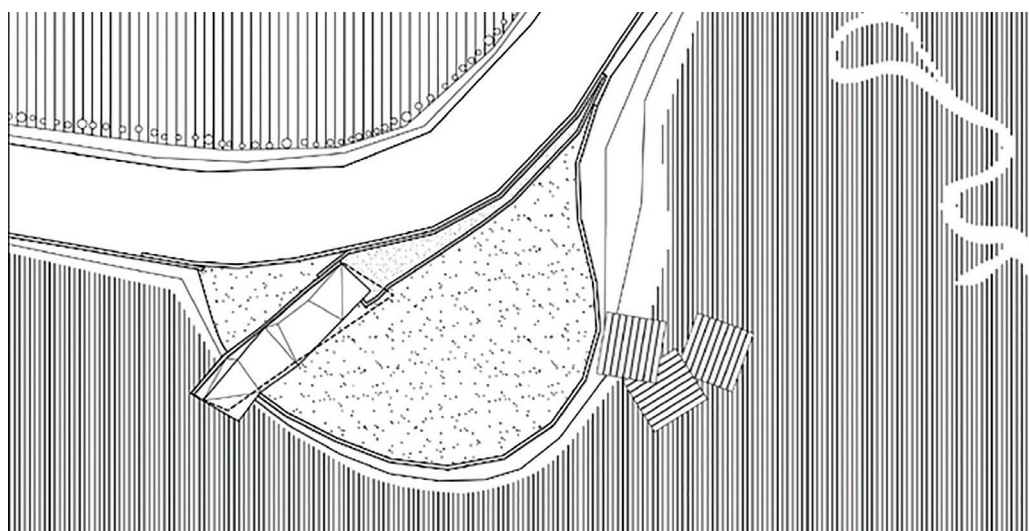

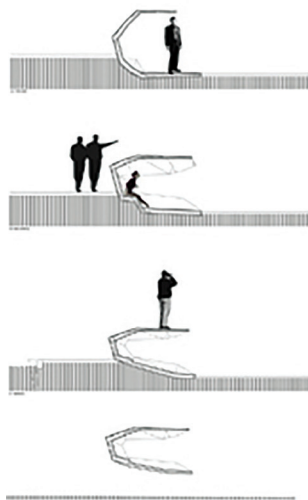
Εικ. 2.51 Τα απορρίμματα της περιοχής χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των υποδομών

2.3.5 Η διαδρομή και τα τοπία

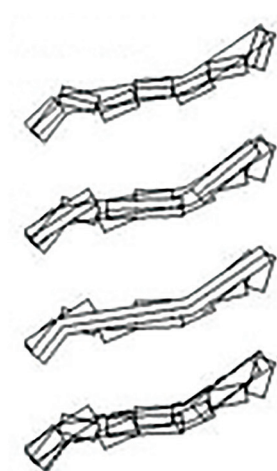
Ο περιπατητής εισάγεται από τον κεντρικό αστικό δρόμο στη διαδρομή του Algaida Path μήκους 6χλμ. μέσω μιας πεζογέφυρας πάνω από τον ποταμό Rio de San Pedro (Εικ.2.50). Ακολουθώντας, περπατά το χωμάτινο μονοπάτι ανάμεσα στο ποτάμι και τους δαιδαλώδεις σχηματισμούς των αλυκών για ένα χιλιόμετρο. Στη διαδρομή συναντά το χαλύβδινο παρατηρητήριο από το οποίο παρέχεται ανεμπόδιστη θέαση τόσο των αλυκών όσο και της απέναντι όχθης του ποταμού. Στο σημείο παρέχονται πληροφορίες για την ιστορία του τόπου (Εικ.2.52). Η διαδρομή συνεχίζεται για άλλα 600μ., ώσπου ο περιπατητής να οδηγηθεί στην ξύλινη κατασκευή-καθιστικό η οποία πλαισιώνεται από κατακόρυφα ξύλινα στοιχεία-τοτέμ που την κάνουν διακριτή από απόσταση. Ολόκληρη η κατασκευή εδράζεται σε αμφιθεατρικό βάθρο με σκαλοπάτια (Εικ.2.53). Ακολουθώντας, η διαδρομή εκτείνεται ευθύγραμμα, παράλληλα με την κεντρική οδική αρτηρία. Ταυτόχρονα, στην άλλη πλευρά του μονοπατιού οι σχηματισμοί των φυσικών αλυκών γίνονται όλο και πιο πολύπλοκοι και ενδιαφέροντες. Στο κομμάτι αυτό της διαδρομής (700μ.) οι αρχιτέκτονες προσθέτουν δύο παράλληλες με αυτό και άμεσα προσβάσιμες εξέδρες και μία στενή και μακριά γέφυρα, υπερυψωμένες από την επιφάνεια των αλυκών (Εικ.2.54). Το υπόλοιπο μισό του μονοπατιού διαπερνά την πιο πράσινη περιοχή των αλυκών καταλήγοντας στην Πανεπιστημιούπολη του Cadiz.

Εικ. 2.52 Το χαλύβδινο παρατηρητήριο

Εικ. 2.53 Η ξύλινη κατασκευή-καθιστικό

Εικ. 2.54 Η υπερυψωμένη γέφυρα

2.4.6 Υλικά

Τα υλικά που χρησιμοποιούνται επιλέγονται με βάση την αειφορία τους αφού οι αρχιτέκτονες επέλεξαν κυρίως να ανακυκλώσουν πλίνθους, άμμο και ξύλα τόσο από τα συντρίμια του γειτονικού χωριού όσο και από την ίδια την περιοχή. Σκοπός δεν είναι μόνο η αξιοποίηση των υπαρχόντων υλικών με σκοπό την εξοικονόμηση πόρων, αλλά και η ανάγκη διατήρησης της ατμόσφαιρας και της ιστορίας της περιοχής. Επομένως, παρ' ότι πρόκειται για μία σημειακή παρέμβαση στο τοπίο, η χρήση των συγκεκριμένων υλικών, βοηθάει στην ενοποίηση των διαφορετικών τμημάτων του σχεδιασμού δημιουργώντας την αίσθηση ότι ανέκαθεν υπήρχαν εκεί. Ταυτόχρονα, η χρήση του χάλυβα στο φυσικό του χρώμα αλλά και η μορφή που του αποδίδεται ενσωματώνεται στο τοπίο παραπέμποντας σε απομεινάρια ναυαγισμένου σκάφους. Ακόμα, στο Algaida Path, το ξύλο είναι το υλικό το οποίο συναρμώνει και συμπλέκει τις κύριες δομές των γεφυρών. Ταυτόχρονα, χρησιμοποιείται και ως υλικό για τη συγκράτηση του χαλικιού και του χώματος διαμορφώνοντας αναβαθμίδες και οριοθετώντας τις υψομετρικές διαβαθμίσεις και επιχωματώσεις του εδάφους (Εικ.2.55).

Εικ. 2.55 Το ξύλο χρησιμοποιείται για την συγκράτηση του χαλικιού στα παρατηρητήρια

Τοποθεσία: Northern Grampians Rd, Zumsteins, Βικτώρια, Αυστραλία
Μελέτη/Εφαρμογή: Hansen partnership
Περίοδος εφαρμογής: 2013
Κόστος: 180.000 δολάρια

MacKenzie Falls Gorge Trail

2.5.1 Τόπος και ιστορία

Περίπου 240χλμ. βορειοδυτικά της Μελβούρνης υψώνεται επιβλητικά μια απόκρημνη ιζηματογενής οροσειρά πάνω από τις πεδιάδες της δυτικής περιφέρειας της Victoria. Αυτή η περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερο γεωλογικό ενδιαφέρον και αποτελεί τμήμα του Εθνικού Πάρκου Grampians, δημοφιλούς σε πεζοπόρους και ορειβάτες. Το πάρκο είναι το τέταρτο μεγαλύτερο της Victoria, έκτασης 1.670 τετραγωνικών χιλιομέτρων, και το τρίτο σε επισκεψιμότητα στην ευρύτερη περιοχή. Χαρακτηρίζεται από το ευρύ φάσμα των οικοσυστημάτων που φιλοξενεί, τους ιδιαίτερους γεωλογικούς σχηματισμούς και τα εντυπωσιακά τοπία του.

Το τοπίο της περιοχής χαρακτηρίζεται από τα ψηλά βραχώδη οροπέδια, τις προστατευόμενες ρεματιές και τις πεδιάδες οι οποίες το περιβάλλουν. Τα ιζήματα του Grampians είναι ηλικίας 400.000 χρόνων και αποτελούνται από στρώσεις συμπαγούς ψαμμίτη, ιλυόλιθου και πηλίτη. Το γρανιτικό μάγμα που παρείσφρησε στα παραπάνω ιζήματα, δημιούργησε αναχώματα και βαθιές πλαγιές που καταλήγουν σε απότομες χαράδρες αλλά και δύσβατα φαράγγια με καταρράκτες που προσδίδουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο ορεινό τοπίο του Grampians.

Η τουριστική δραστηριότητα της περιοχής επικεντρώνεται στις φυσικές και πολιτιστικές αξίες του τόπου και εξυπηρετείται μέσω οργανωμένων περιπατητικών διαδρομών, αναρρίχησης, καγιάκ, ψαρέματος, καθώς και παρατήρησης πουλιών. Στα βόρεια του πάρκου βρίσκονται οι καταρράκτες MacKenzie, οι σημαντικότεροι καταρράκτες της Victoria, που συνδέονται με το πάρκο μέσω μονοπατιού. Ωστόσο, κατά τα τελευταία 10 χρόνια μια σειρά από φυσικές καταστροφές έπληξαν το εθνικό πάρκο με αποτέλεσμα οι συνέπειές τους να αποτυπωθούν δραματικά πάνω στο τοπίο: μεγάλη δασική πυρκαγιά κατέστρεψε περίπου το 50% του πάρκου το 2006, ενώ 5 χρόνια αργότερα ακολούθησε πλημμύρα που παρέσυρε σημαντικό ποσοστό των υποδομών του πάρκου ανάμεσά τους και το μονοπάτι κατά μήκος του ποταμού MacKenzie.

Η καταστροφή μιας πεζογέφυρας κατά τη διάρκεια της τελευταίας πλημμύρας δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τον σχεδιασμό ενός νέου μονοπατιού που θα συνέδεε τους καταρράκτες MacKenzie με τον ιστορικό χώρο πρασίνου Zumsteins εντός του πάρκου (Εικ.2.56). Το έργο αναλαμβάνει ο αρχιτεκτονικός όμιλος Hansen Partnership.

Χλωρίδα και πανίδα

Στο Εθνικό Πάρκο Grampians περιλαμβάνεται το 30% της τοπικής χλωρίδας της Victoria καθώς φιλοξενεί περισσότερα από 975 είδη ανώτερων φυτών, κάποια από τα οποία είναι σπάνια είδη μη συναντώμενα σε άλλη περιοχή της Αυστραλίας. 167 από αυτά απειλούνται με εξαφάνιση εκ των οποίων τα 26 ενδημούν μόνο στο πάρκο Grampians. Η βιοποικιλότητα της περιοχής οφείλεται στην ποικιλία πετρωμάτων και εδαφών που τη χαρακτηρίζει.

Επιπλέον, το πάρκο φιλοξενεί 40 είδη θηλαστικών, 30 είδη ερπετών, 11 είδη αμφιβίων, 6 τύπους τοπικών ψαριών και σημαντικά είδη πεταλούδων, ενώ προσφέρει καταφύγιο και τροφή σε τουλάχιστον 230 είδη πουλιών. Στα πεδινά σημεία ζουν κοπάδια από καμήλες και στις απόκρημνες πλαγιές φωλιάζουν πετρίτες.

2.5.2 Οι Hansen Partnership

Οι Hansen Partnership αποτελούν μια διεπιστημονική ομάδα αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και υλοποίησης. Λειτουργώντας συνεργατικά και με βαθιά γνώση πάνω σε θέματα πολεοδομίας, αστικού σχεδιασμού και αρχιτεκτονικής τοπίου υιοθετούν πάντοτε καινοτόμες σχεδιαστικές προθέσεις. Έχουν υλοποιήσει έργα τόσο στην Αυστραλία όσο και σε χώρες της Ασίας συναρμόζοντας τη δημιουργικότητα και την καινοτομία με την βραβευμένη εμπειρία. Η εγγενής κατανόηση των αστικών και φυσικών τοπίων και του τρόπου ζωής των ντόπιων πληθυσμών στην Αυστραλία συνδυάζεται με την ευαισθησία γύρω από ζητήματα αρχιτεκτονικής σε διεθνές επίπεδο καθώς δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην επίτευξη περιβαλλοντικά βιώσιμων αποτελεσμάτων τα οποία να ενσωματώνονται στο πεδίο μελέτης.

Εικ. 2.56 Η παλαιά πεζογέφυρα

2.5.3 Προμελέτη και προθέσεις

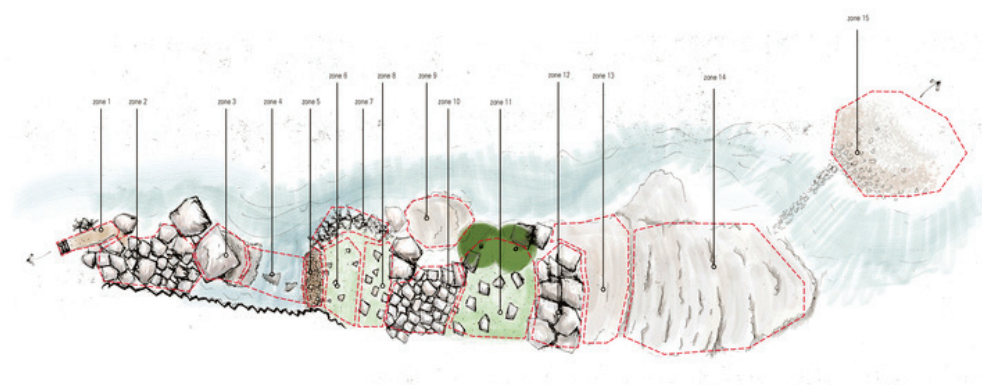
Η έλλειψη προσβασιμότητας στην περιοχή των καταρρακτών αποτέλεσε ιδιαίτερη πρόκληση για την αρχιτεκτονική ομάδα. Λόγω της απομονωμένης τους τοποθεσίας, της έλλειψης ψηφιακών δεδομένων και αεροφωτογραφιών υψηλής ποιότητας, οι αρχιτέκτονες αναγκάστηκαν να καταφύγουν σε επιτόπιες μεθόδους τεχνικής αποτύπωσης όπως π.χ. τη φωτογράφιση, τη σκιτσογράφιση λεπτομερειών του τοπίου και τη χαρτογράφηση της περιοχής (Εικ.2.57). Σύμφωνα με τους Hansen Partnership:

«Κάθε βράχος, στοιχείο του τοπίου και φυσικό χαρακτηριστικό επιθεωρήθηκαν και τεκμηριώθηκαν με σκίτσα και on-site χαρτογράφηση με χαρτί και μολύβι.»

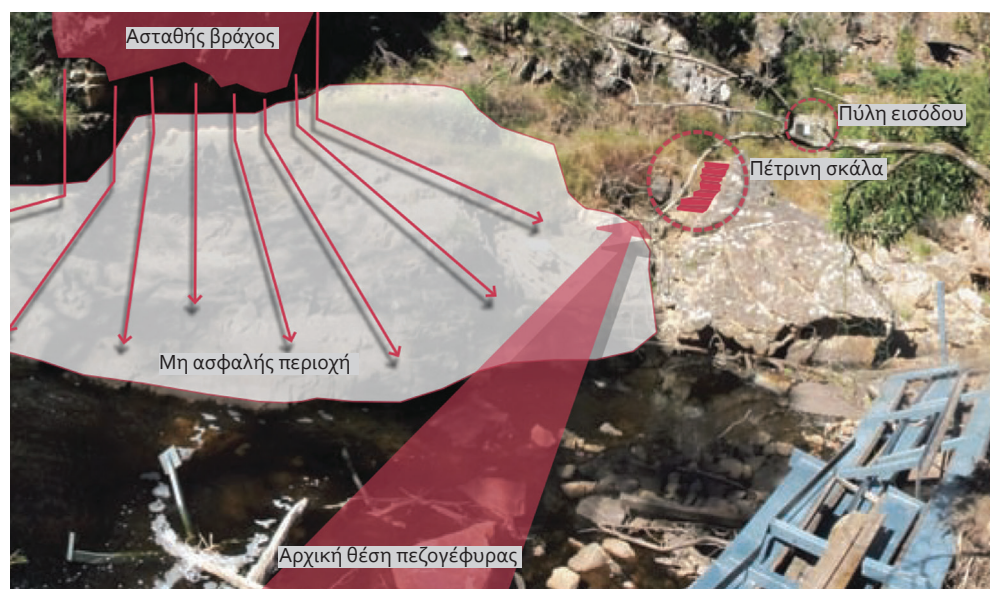
Ακολούθως, συγκροτήθηκε κατάλογος με κατασκευαστικές λεπτομέρειες ανά περίπτωση εφόσον κάθε βράχος και επιφάνεια του μονοπατιού διέφερε και απαιτούσε διαφορετική αντιμετώπιση. Σε κάθε στάδιο του σχεδιασμού πραγματοποιούνταν δοκιμές των πιθανών νέων παρεμβάσεων με ψηφιακές αναπαραστάσεις. Οι παραπάνω τεχνικές, ωστόσο, ενέπνευσαν τη δημιουργία μιας καινοτόμου διαδρομής η οποία αναδεικνύει τα φυσικά χαρακτηριστικά του τοπίου προσδίδοντάς στο τελικό αποτέλεσμα οργανική δομή και φυσικότητα.

Η επαναχάραξη του μονοπατιού που διατρέχει τους καταρράκτες MacKenzie προσκρούει πάνω σε ζητήματα όπως η προσβασιμότητα, το ανάγλυφο του εδάφους και η ασφαλής διάβαση του περιπατητή, προβλήματα δηλαδή δυσεπίλυτα τόσο *per se* όσο και συνδυαστικά (Εικ.2.58). Στις προκλήσεις αυτές, οι Hansen Partnership απαντούν με μια άρτια αρχιτεκτονική πρόταση στον πυρήνα της οποίας βρίσκονται οι στοχευμένες παρεμβάσεις. Οι διαμορφώσεις τοποθετούνται σημειακά με σκοπό τη διακριτική επίλυση κάθε προβλήματος.

Η σχεδιαστική ευαισθησία των Hansen Partnership λειτουργεί παραδειγματικά απέναντι στις προκλήσεις διαχείρισης ζητημάτων αρχιτεκτονικής τοπίου. Αυτό φαίνεται από την αύξηση της επισκεψιμότητας που σημειώθηκε στα χρόνια που ακολούθησαν τη νέα χάραξη, αλλά κυρίως αποδεικνύεται από τη διατήρηση και ανθεκτικότητα της παρέμβασης (Εικ.2.59). Το τελευταίο επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι μετά την πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στην περιοχή έναν μόλις χρόνο μετά την υλοποίηση του σχεδιασμού, το 2014, οι νέες κατασκευές υπέστησαν ελάχιστες ζημιές.

Εικ. 2.57 Διάγραμμα ανάλυσης του ανάγλυφου της περιοχής σε επιμέρους ζώνες

Εικ. 2.58 Εντοπισμός των αστοχιών στη θέση της παλαιάς πεζογέφυρας

Εικ. 2.59 Η νέα πεζογέφυρα

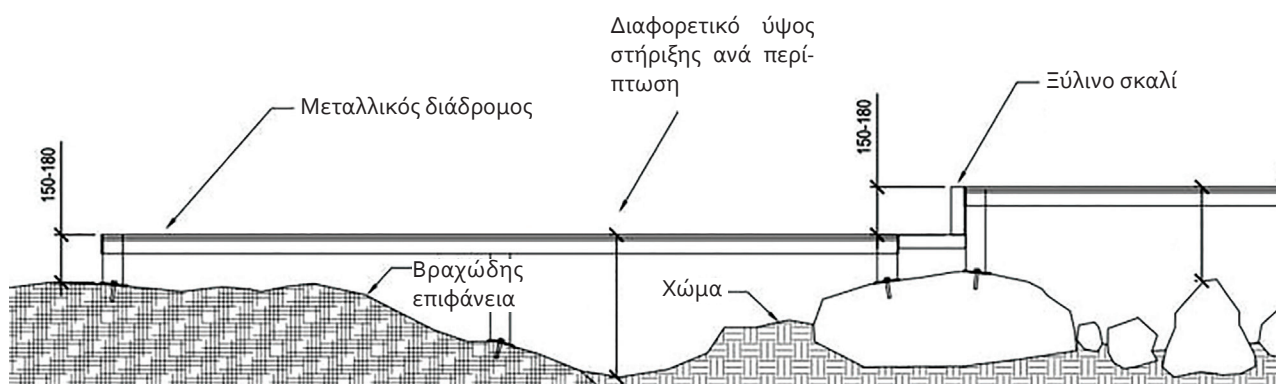
2.5.4 Τρόπος επέμβασης και μεθοδολογία

Η σύνθεση περιλαμβάνει την προσθήκη μίας σκάλας και δύο γεφυρών. Σε τεχνικό επίπεδο, το ρίχτι σε όλα τα σκαλοπάτια των υποδομών ορίζεται στα 15-18εκ. και το πάτημα των σκαλοπατιών στα 43,5εκ.. Οι στρογγυλεμένες ακμές τους προσδίδουν ρέουσα μορφή στη σκάλα φέρνοντάς τη σε παραλληλία με τη φυσική ροή του ποταμού. Οι γέφυρες, από την άλλη, έχουν πλάτος 90εκ. με το ύψος τους από το έδαφος να ποικίλει ανάλογα με το ανάγλυφο του εδάφους, ενώ τα στηρίγματά τους πακτώνονται πάνω σε σταθερούς γρανιτένιους βράχους. Η ελαχιστοποίηση του ύψους των γεφυρών από το ποτάμι ώστε να μειωθεί το ύψος μιας ενδεχόμενης πτώσης δικαιολογεί την απουσία κιγκλιδωμάτων (Εικ.2.60, 2.61). Επιπλέον, η επιλογή της παράλειψης των κιγκλιδωμάτων αποσκοπεί και στην ελαχιστοποίηση της επιφάνειας πρόσκρουσης από την ενδεχόμενη συγκέντρωση μπάζων (βράχων, κορμών κ.ά.) σε περίπτωση πλημμύρας. Αντίστοιχα, ο λόγος για τον οποίο στις επιφάνειες των γεφυρών και των σκαλοπατιών χρησιμοποιείται ως υλικό το χαλύβδινο πλέγμα, είναι ότι σε περίπτωση πλημμύρας οι δυνάμεις του ορμητικού ποταμού που θα ασκηθούν επάνω τους θα συναντήσουν μικρότερες αντιστάσεις διαπερνώντας τις κατασκευές. Επιπρόσθετα, με στόχο την επίτευξη της μέγιστης αντοχής και σταθερότητας (από τις πλευρικές δυνάμεις) των χαλύβδινων δομών, για τη στήριξη των σκαλοπατιών και της γέφυρας τοποθετούνται δευτερεύουσες σειρές στηρίξεων παράλληλες στις κύριες με μεταλλικά έμβολα εισερχόμενα στους βράχους (Εικ.2.63). Στα υψηλότερα σημεία της διαδρομής χρησιμοποιούνται ψαμμιτικοί λίθοι από τον περιβάλλοντα χώρο οι οποίοι διαμορφώνονται με στόχο τη δημιουργία σκαλοπατιών στη συνέχεια του μονοπατιού (Εικ.2.65). Η εναλλαγή του διάτρητου πλέγματος των σκαλοπατιών με τους συμπαγείς ογκόλιθους κατά μήκος της διαδρομής αναδεικνύει τα έντονα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος χάρη στις οπτικές διαλείψεις των φυσικών στοιχείων (Εικ.2.64, 2.66).

Συμπληρωματικά, για τα τμήματα του μονοπατιού στην υπόλοιπη διαδρομή, οι Hansen Partnership προτείνουν την οριοθέτηση του με σειρές λίθων εκατέρωθεν και κυρίως όπου η χάραξή του γίνεται ασαφής. Ακόμη προτείνουν ως κατάλληλο πλάτος του τα 60εκ. με ελεύθερο περιθώριο 45εκ. αριστερά και δεξιά του άξονα κίνησης. Τέλος, στα σημεία αυξημένης κίνησης προτείνεται καθαρό πλάτος του μονοπατιού στα 120εκ. (Εικ.2.62).

Σημείωση:

Η διατήρηση χαμηλού ύψους του μονοπατιού από το έδαφος στοχεύει στην μείωση του κινδύνου σε περίπτωση πτώσης και στην αποφυγή τοποθέτησης κιγκλιδωμάτων.

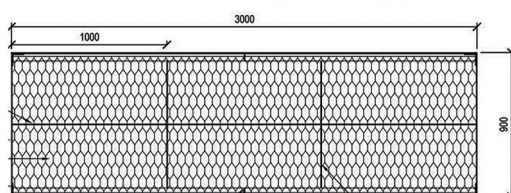
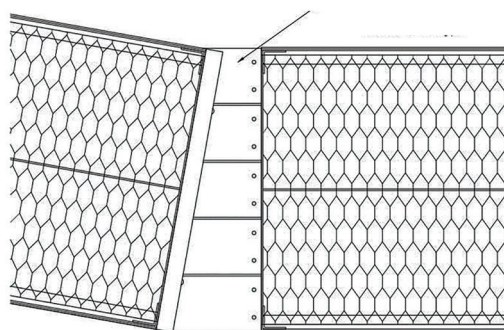
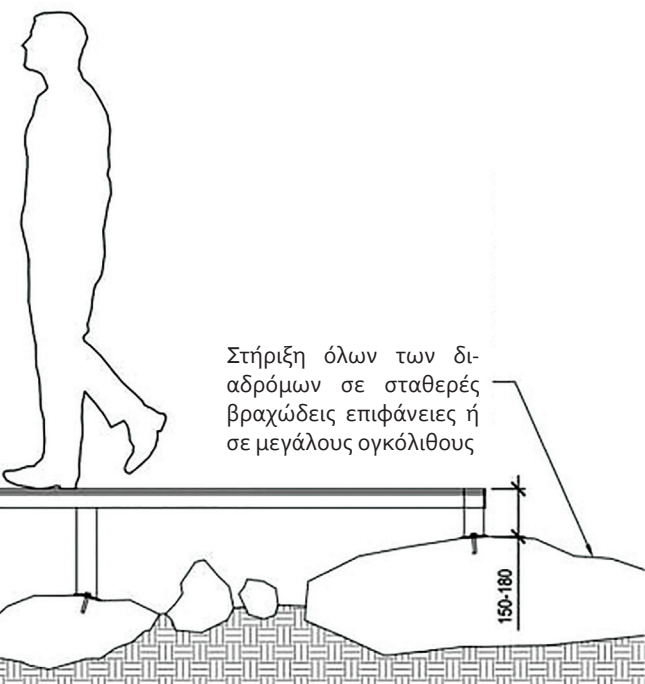

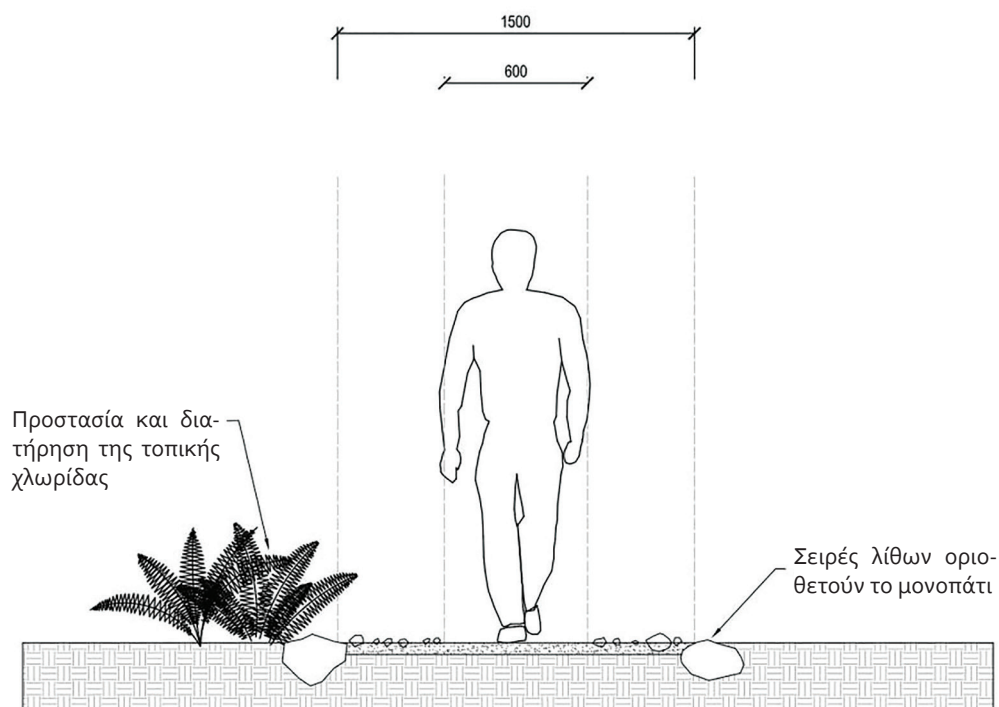
Εικ. 2.60 Σχέδια τομής και λεπτομερειών της πεζογέφυρας με διευκρινήσεις των αρχιτεκτόνων

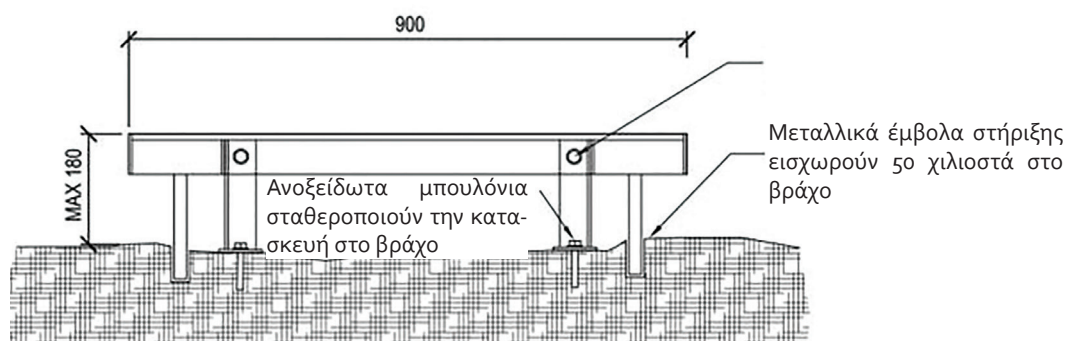
Εικ. 2.61 Συνολική άποψη πεζογέφυρας

Τοποθέτηση ξύλινου σκαλοπατιού μεταξύ των χαλύβδινων επιφανειών, στα σημεία όπου μεταβάλλεται το ύψος και η διεύθυνση της γέφυρας.

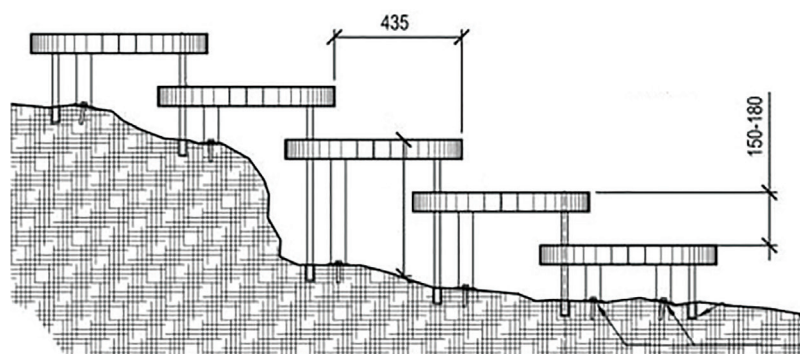

Εικ. 2.62 Τομή χωμάτινου μονοπατιού

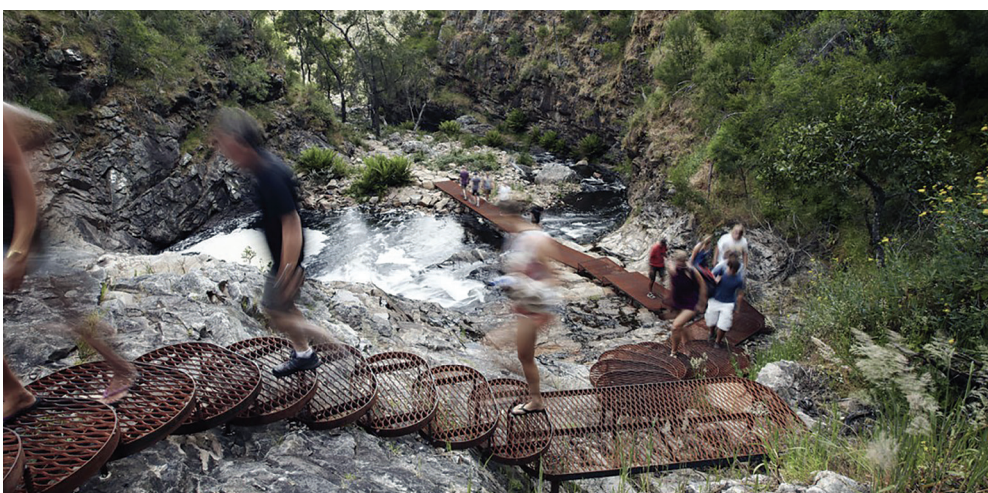
Εικ. 2.63 Κατασκευαστική λεπτομέρεια στήριξης των δομών

Εικ. 2.64 Κατασκευαστική λεπτομέρεια σκάλας

Εικ. 2.65 Δημιουργία σκαλοπατιών στη συνέχεια της διαδρομής

Εικ. 2.66 Η γέφυρα μετατρέπεται σε κλίμακα που οδηγεί σε υψηλότερα σημεία των καταρρακτών

2.3.5 Η διαδρομή και τα τοπία

Το μονοπάτι το οποίο προϋπήρχε στην περιοχή και καταστράφηκε με τις πλημμύρες του 2006, οδηγούσε τον περιπατητή σε μια πορεία πάνω στην κορυφογραμμή των καταρρακτών, μακριά από τον ορμητικό ποταμό ο οποίος αποτελεί το κυρίαρχο φυσικό στοιχείο της περιοχής. Υιοθετώντας μια εκ διαμέτρου αντίθετη λογική χάραξης, η αρχιτεκτονική προσέγγιση των Hansen Partnership θέτει ως κύριο διακύβευμά της την εγγύτητα του επισκέπτη με τα φυσικά στοιχεία του περιβάλλοντος: η νέα χάραξη ακολουθεί τις όχθες του ποταμού MacKenzie οδηγώντας τον επισκέπτη με ασφάλεια σε κρυφές τοποθεσίες οι οποίες προσφέρουν εναλλακτικές θεάσεις τόσο του ίδιου όσο και των χαμηλότερων σημείων του καταρράκτη. Μέλημά τους αποτελεί η επίλυση του προβλήματος της προσβασιμότητας στην κοίτη του ποταμού και η ασφάλεια του περιπατητή (Εικ.2.67).

Οι τρεις νέες προσθήκες στα αντίστοιχα σημεία της διαδρομής συμβάλλουν στην ανάδειξη της ταυτότητας του μονοπατιού μέσα στο φαράγγι και στην επίτευξη της μέγιστης εγγύτητας του περιπατητή με το περιβάλλον. Η πρώτη προσθήκη, η χαλύβδινη γέφυρα, είναι τοποθετημένη παράλληλα με την επιφάνεια ενός κατακόρυφου παρακείμενου βράχου. Πλέον, κατά τη διάβαση της γέφυρας ο παρακείμενος βράχος μετατρέπεται από πρόσκομμα σε αρωγό καθώς ο επισκέπτης μπορεί να στηριχτεί επάνω του (Εικ.2.67). Στη συνέχεια, μια δεύτερη χαλύβδινη γέφυρα εκτείνεται πάνω από την επιφάνεια του ποταμού MacKenzie οδηγώντας τον περιπατητή στην απέναντι όχθη του. Η τελευταία προσθήκη αποτελεί προέκταση της προηγούμενης γέφυρας και εντάσσεται στο πιο απόκρημνο σημείο της διαδρομής. Πρόκειται για υπερυψωμένη κλίμακα αποτελούμενη από χαλύβδινα σκαλοπάτια η οποία προσαρμόζεται επάνω στους γρανιτένιους όγκους του φαραγγιού και καταλήγει στο τέλος της επέμβασης πάνω από την κοίτη του ποταμού (Εικ.2.68). Η διαδρομή διατρέχει το υπόλοιπο πάρκο μέσω του παλαιού μονοπατιού.

2.5.5 Υλικά

Με ιδιαίτερη σχολαστικότητα γίνεται η επιλογή των υλικών, της θέσης και της μορφής τους ώστε να διασφαλίζεται η ανθεκτικότητά τους σε πυρκαγιές και πλημμύρες, καταστροφές στις οποίες το περιβάλλον είχε αποδειχθεί επιρρεπές. Το υλικό που κυριαρχεί στη σύνθεση είναι ο «γυμνός» χάλυβας ο οποίος με την πάροδο του χρόνου οξειδώνεται και παραπέμπει ολοένα στις αποχρώσεις των ψαμμιτικών πετρωμάτων στο περιβάλλον. Οι διάτρητες χαλύβδινες κατασκευές αποτελούν ιδιαίτερα διακριτικές προσθήκες, κυρίως σε σύγκριση με την περιβόητη γέφυρα της δεκαετίας του '80 η οποία χαρακτηριζόταν από τη διαπεραστική μπλε απόχρωση και το αδικαιολόγητα μεγάλο πλάτος. Η χρήση των πρότυπων σχαρών χάλυβα ως κύριων κατασκευαστικών στοιχείων της σύνθεσης επιτυγχάνει τον τριπλό στόχο της υψηλής ποιότητας, της ανθεκτικής κατασκευής και της οπτικά μετριοπαθούς λύσης. Περιορισμένη χρήση του ξύλου γίνεται αφενός στα σκαλοπάτια της γέφυρας για τη διαμόρφωση του ριχτιού, αφετέρου μεταξύ των χαλύβδινων επιφανειών, στα σημεία όπου μεταβάλλεται το ύψος και η διεύθυνση της γέφυρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο η πέτρα όσο και το χαλίκι που χρησιμοποιούνται για τις αναγκαίες επιχωματώσεις προέρχονται από το ίδιο το περιβάλλον.

before

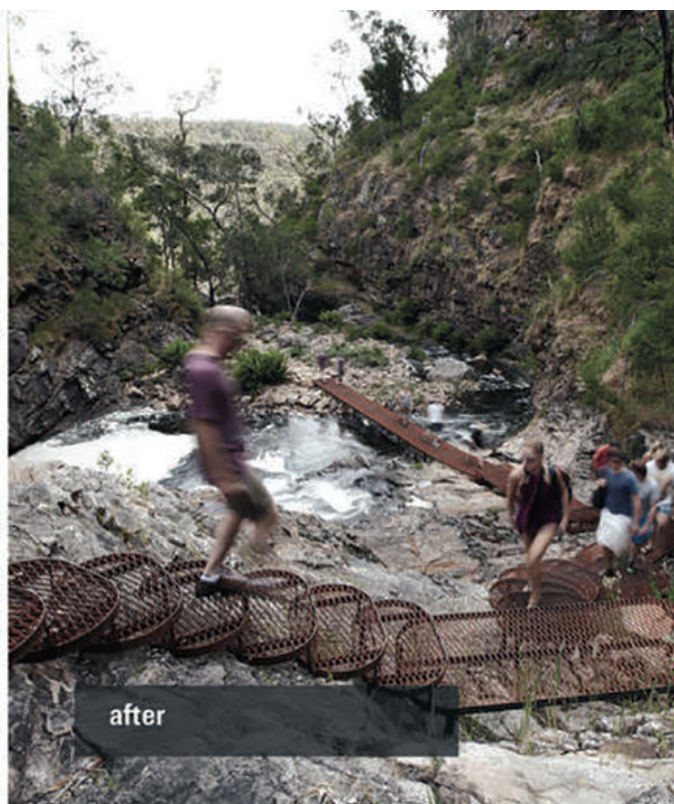

after

Εικ. 2.67 Το πρώτο σημείο της επέμβασης πριν και μετά

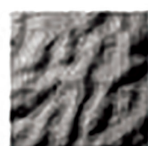

before

after

Εικ. 2.68 Το δεύτερο και τρίτο σημείο της επέμβασης πριν και μετά

3^ο Κεφάλαιο

Ερμηνευτική Προσέγγιση Παραδειγμάτων

Στο δεύτερο κεφάλαιο έγινε επιλογή και ανάλυση 5 διαφορετικών αρχιτεκτονικών επεμβάσεων με κοινό άξονα τη σχεδίαση περιπατητικών διαδρομών στο τοπίο. Κοινό στόχο αποτελεί αφενός η ανάδειξη και η προστασία του φυσικού τοπίου, αφετέρου η επιστροφή του ανθρώπου στον τόπο μέσω της περιήγησής του σε αυτόν. Στη συνέχεια, τα δεδομένα τα οποία θα ανακύψουν από την περιγραφική-αναλυτική προσέγγιση των παραδειγμάτων, θα οδηγήσουν στην ερμηνεία τους και την εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από τη μεταξύ τους σύγκριση. Θεματικοί πυλώνες οργάνωσης του κεφαλαίου είναι η προμελέτη, η σχεδιαστική λογική της χάραξης των διαδρομών, τα κριτήρια επιλογής των υλικών και η κλίμακα της επέμβασης. Συμπερασματικά, θα προταθεί μια τυπολογία σχεδιασμού μονοπατιών στο τοπίο.

3.1 Προμελέτη των Περιοχών Επέμβασης

Στις επεμβάσεις των παραδειγμάτων παρατηρείται ότι η διεξοδική ανάλυση και μελέτη της εκάστοτε περιοχής προηγείται του σχεδιασμού. Οι μέθοδοι που ακολουθούνται κάθε φορά διαφέρουν ανάλογα με την τοποθεσία, την κλίμακα, το γεωλογικό ενδιαφέρον αλλά και τη σχεδιαστική φιλοσοφία των ίδιων των αρχιτεκτόνων. Κοινά εργαλεία μελέτης είναι η περιήγηση στην περιοχή, η χαρτογράφηση και φωτογράφισή της.

Αναλυτικότερα, στο Cap de Creus, έναν από τους μεγαλύτερους σε έκταση σχεδιασμούς, η διαδικασία μελέτης διήρκτησε πέντε ολόκληρα χρόνια. Λόγω της κλίμακας, της γεωλογίας και της σχολαστικής αποδόμησης τμήματος της παλαιότερης επέμβασης για την αποκατάσταση της τοπογραφίας, έγιναν επιτόπιες χαρτογραφήσεις, δημιουργήθηκε φωτογραφικό αρχείο και συστάθηκαν ομάδες ποικίλων επιστημονικών κλάδων. Παρόμοιος τρόπος ανάλυσης χρησιμοποιείται στο MacKenzie Falls όπου πραγματοποιούνται επιτόπιες χαρτογραφήσεις και φωτογραφίες (Εικ.3.1). Βέβαια, σε αυτήν την περίπτωση η μέθοδος αυτή ακολουθήθηκε λόγω δυσκολιών στην προσβασιμότητα και της έλλειψης πληροφοριών. Σε όλα τα παραδείγματα, ωστόσο, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην επαφή και την αλληλεπίδραση του σχεδιαστή με το ίδιο το τοπίο προκειμένου να αντιληφθεί τις δομές και να νοιώσει τον χαρακτήρα, την ατμόσφαιρα του τόπου.

Σε ό,τι αφορά στο σχεδιαστικό κομμάτι και ειδικότερα στη διαδικασία χάραξης διαδρομών, καταδεικνύονται ανάγλυφα τα συνθετικά κριτήρια των αρχιτεκτόνων όπως αυτά προκύπτουν από την ανάγνωση, τη βίωση και, τελικά, την ερμηνεία του τόπου. Ο σχεδιαστής καλείται όχι μόνο να αναδείξει, αλλά και να «χτίσει» στο φυσικό περιβάλλον του πεδίου δράσης του, να γίνει μέρος του. Από αυτή τη διαδικασία προκύπτουν παράλληλα τόσο κοινά όσο και διαφορετικά στοιχεία στους άξονες αντιμετώπισης κάθε φορά.

Εικ. 3.1 Χαρτογράφηση του ηλεκτρικού δικτύου του Κέιμπριτζ το 1950

Εικ. 3.2 Το ανάγλυφο του εδάφους στον «πυρήνα» του σχεδιασμού τοπίου

3.2 Σχεδιασμός Βάσει του Ανάγλυφου

Βασικό σχεδιαστικό κριτήριο το οποίο κυριαρχεί σε όλα τα projects αποτελεί το ανάγλυφο του εδάφους. Παρά τους διαφορετικούς στόχους ανά περίπτωση, για τους αρχιτέκτονες το ίδιο το τοπίο αποτελεί το βασικό εργαλείο χάραξης το οποίο τους οδηγεί και τους κατευθύνει. Με αυτόν τον τρόπο διατηρείται και προστατεύεται η τοπογραφία της περιοχής καθώς η μελέτη εναρμονίζεται με τη φυσικότητά της (Εικ.3.2). Οπου υπάρχουν παλαιότερες διαδρομές, οι σχεδιαστές καλούνται να επιλέξουν ανάμεσα στη διατήρηση, την αναμόρφωση ή την κατάργησή τους με την επιλογή να εξαρτάται κάθε φορά από τους στόχους τους οποίους έχουν θέσει εξαρχής. Αυτό οδηγεί αντίστοιχα σε τρεις σχεδιαστικές επιλογές: πρώτον, οι παλαιότερες διαδρομές διατηρούνται και συμπληρωματικά προστίθενται νέες· δεύτερον, οι προϋπάρχουσες διαδρομές καταργούνται εξολοκλήρου και δημιουργούνται καινούριες και τέλος, τρίτον, περιπτώσεις στις οποίες οι διαδρομές δεν υφίστανται, άρα η χάραξή τους γίνεται εξαρχής.

Ειδικότερα, στη συνθετική προσέγγιση των διαδρομών οι οποίες ακολουθούν το ανάγλυφο του εδάφους, βασική σχεδιαστική επιλογή συνιστά η αξιοποίηση των ιδιοτεροτήτων του (ρέματα, υψώματα, υπάρχουσες διαδρομές, ακτές κ.ά.) ως φυσικών υποδοχέων των μονοπατιών και των επί μέρους υποδομών τους. Το φυσικό περιβάλλον στο πεδίο επέμβασης λειτουργεί ως «όριο», με την παρουσία του άλλοτε να καθορίζει, άλλοτε να εντάσσει και άλλοτε να υπερβαίνει τη νέα σύνθεση κατά τη διαδικασία της εφαρμογής της.

Πιο συγκεκριμένα στο παράδειγμα του Club Med, ένα μεγάλο τμήμα του πρωτεύοντος μονοπατιού παρακολουθεί τον δρόμο ο οποίος παλαιότερα οδηγούσε στο τουριστικό θέρετρο. Το δευτερεύον δίκτυο, του οποίου τα περισσότερα παρακλάδια οδηγούν σε σημεία θέασης, ξεδιπλώνεται ακολουθώντας κυρίως τα πλατώματα. Αυτά είτε προϋπήρχαν είτε δημιουργήθηκαν μετά την αποδόμηση του Club Med. Ακόμη, ολόκληρο το τριτεύον δίκτυο καθώς και τμήματα από τα δύο προηγούμενα αξιοποιούν το ανάγλυφο της περιοχής ως κύριο διαρθρωτικό στοιχείο. Παράλληλα, όπου το ανάγλυφο παρουσιάζει απότομες κλίσεις (κυρίως στο τριτεύον δίκτυο) οι δομές των μονοπατιών διαρθρώνονται με τεθλασμένες πορείες οι οποίες εξομαλύνουν τις κλίσεις ανόδου και καθόδου των περιπατητών (Εικ.3.3).

Στο Punta Pite, το μονοπάτι ενσωματώνεται στο απόκρημνο γρανιτικό σύμπλεγμα που χαρακτηρίζει το τοπίο με τη γεωμορφολογία του εδάφους να παρέχει τους θύλακες υποδοχής. Η Moller τους αντιλαμβάνεται και τους συμπληρώνει μέσω του σχεδιασμού. Τα φαράγγια, τα ρέματα, τα φυσικά περάσματα και το κυρίαρχο παράλληλο όριο της ακτογραμμής επέχουν ρόλο οδηγού στις σκάλες και τα μονοπάτια που συναποτελούν τη σύνθεση. Τα στοιχεία του μονοπατιού και εκείνα του φυσικού περιβάλλοντος συνυπάρχουν αρμονικά. Τα πρώτα παραχωρούν τη θέση τους στα ισχυρά γρανιτικά στοιχεία και τα δεύτερα «υποδέχονται» μεταξύ των όγκων τους στενούς περιπατητικούς διαύλους, η συνάντηση των οποίων διαρθρώνει τη συνολικά τεθλασμένη πορεία. Οι μορφές των προσθηκών ασφυκτούν στον κλοιό των γρανιτένιων ογκόλιθων, ενώ στη συνέχεια ξεχύνονται στον ελεύθερο χώρο εξερχόμενες από τα επιβλητικά πέτρινα σύνολα. Με αυτόν τον τρόπο τα τμήματα που στελεχώνουν τη νέα σύνθεση μιμούνται αφαιρετικά το ανάγλυφό του (Εικ.3.4).

Στο Pedreira do Campo, ο σχεδιασμός της νέας διαδρομής ενστερνίζεται την ιδέα μιας υπερυψωμένης από το έδαφος και συνεχούς κατασκευής. Στην αρχή της, η γέφυρα εφάπτεται στο έδαφος και στη συνέχεια στηρίζεται σε αυτό με σειρά κολώνων. Με το πλούσιο σε απολιθώματα έδαφος να αποτελεί το κύριο αντικείμενο ενδιαφέροντος προς ανάδειξη, η επιλογή της συγκεκριμένης προσέγγισης γίνεται με γνώμονα την αποφυγή οποιασδήποτε εμπλοκής ή επιμειξίας της νέας κατασκευής με το έδαφος. Η υψομετρική απόσταση της πορείας από το πεδίο ενδιαφέροντος επιτρέπει την πανοραμική θέαση των απολιθωμάτων υπονοώντας την αναγκαία απόστασή τους από το ανθρωπογενές στοιχείο ώστε να παραμένουν ένα αμιγές κομμάτι της ιστορικής κληρονομιάς του τόπου (Εικ.3.5).

Στους καταρράκτες MacKenzie, η παρέμβαση είναι διακεκομμένη, παρεμβλλόμενη από φυσικά τμήματα μονοπατιού και ιδιαίτερα μικρής κλίμακας. Τα χαλύβδινα μέρη της σύνθεσης, είτε γέφυρες είτε κλίμακες χρησιμοποιούνται καθαρά για λόγους ασφάλειας, αφού όπως έχουμε αναφέρει η περιοχή είναι επιρρεπής σε φυσικές καταστροφές. Τα τμήματα αυτά σε συνδυασμό με τα πέτρινα στοιχεία του σχεδιασμού εναρμονίζονται πλήρως με το φυσικό τοπίο εφόσον η μορφή και η σύνθεσή τους ακολουθούν τη ροή της φυσικής πορείας που ορίζει το ανάγλυφο. Επιπλέον, τα χαλύβδινα μέρη προσαρμόζονται στα «φυσικά» σκαλοπάτια από ψαμμιτικούς ογκόλιθους, γεγονός που υποδηλώνει την πρόθεση για όσο το δυνατόν διακριτικότερη παρέμβαση στη συνολική εικόνα του φυσικού ανάγλυφου με στόχο την ανάδειξη και προστασία του περιβάλλοντος (Εικ.3.6).

Τέλος, το Algaida Path αποτελεί την πιο ιδιαίτερη σχεδιαστική προσέγγιση. Οι αρχιτέκτονες αφενός επιλέγουν να πατήσουν πάνω σε πορείες που ήδη υπάρχουν, ο τρόπος ωστόσο με τον οποίο σχεδιάζουν σημειώνει αφαιρετικά την κίνηση στο χώρο. Πρόκειται για ένα σημειακής επέμβασης αρχιτεκτονικό έργο το οποίο δεν βασίζεται τόσο στη συνοχή των χαράξεων όσο στην υφολογική συνεκτικότητα του σχεδιασμού και την απόλυτη προσαρμογή στο περιβάλλον *per se* και στην ατμόσφαιρα που αποπνέει λόγω της ιστορίας και της μνήμης του (Εικ.3.7).

Εικ. 3.3 Η διαδρομή «σημειώνεται» διακριτικά επάνω στο φυσικό ανάγλυφο

Εικ. 3.4 Η διαδρομή εγκολπώνεται στους θύλακες που «υποδεικνύει» το ανάγλυφο

Εικ. 3.5 Η διαδρομή «ίπταται» σεβόμενη τη γεωλογική αξία του ανάγλυφου

Εικ. 3.6 Η διαδρομή «συμπληρώνει» το ανάγλυφο αποκαλύπτοντας δύσβατα σημεία

Εικ. 3.7 Η διαδρομή ακολουθεί τη φυσική ροή του ανάγλυφου

Ек. 3.8 Scaling Architecture: Abstract Geometry Meets Everyday Life, Serge Najjar

3.3 Χώροι Στάσης και Παρατήρησης

Σημείο σύγκλισης κατά το σχεδιασμό αποτελούν και τα συνθετικά μέρη των επεμβάσεων. Σε όλα τα παραδείγματα οι σχεδιαστές μεριμνούν για την προσθήκη χώρων στάσης και παρατήρησης για τον επισκέπτη είτε πάνω στα κύρια μονοπάτια είτε κατά μήκος των παρακαμπτήριων διαδρομών. Με αυτόν τον τρόπο τού επιτρέπουν αφενός να ξεκουραστεί, αφετέρου τον προτρέπουν βάσει της σχεδιασμένης ή υπονοούμενης πορείας να οδηγηθεί στις κρυφές πτυχές του τοπίου. Οι θέσεις στάσης είναι ένας από τους παράγοντες που ορίζουν τον ρυθμό της κίνησης του ανθρώπινου σώματος στο τοπίο: Το υποκείμενο ορίζει το χρόνο διάσχισης της διαδρομής ανάλογα με το πλήθος και τη διάρκεια των στάσεων που πραγματοποιεί. Κάθε τέτοιο σημείο επάνω στις διαδρομές δίνει έμφαση σε τοπόσημα του περιβάλλοντος υποβάλλοντας τον επισκέπτη στη διαδικασία παρατήρησης, ερμηνείας και σύνδεσής του με τον τόπο.

Οι υποδομές για τη δημιουργία χώρων στάσης και θέασης σχεδιάζονται και τοποθετούνται σε προϋπάρχοντες φυσικούς ή ανθρωπογενείς θύλακες υποδοχής. Το εκάστοτε αντικείμενο θέασης καδράρεται ή προτείνεται με βάση τον προσανατολισμό του αντίστοιχου παρατηρητηρίου. Ενίοτε, στα εν λόγω σημεία παρέχονται συμπληρωματικά παραπομπές και πληροφορίες για την τοποθεσία και το αντικείμενο θέασης. Ο καθορισμός της αλληλουχίας των στάσεων και των παρατηρητηρίων παρακινεί τον περιπατητή να βιώσει τη σειρά των στοιχείων που έχουν επιλεγεί. Με τρόπο ανάλογο με αυτόν της ποίησης, ο περιπατητής (όπως ο αναγνώστης) οδηγείται σε μια ορισμένη από τον αρχιτέκτονα κατεύθυνση υπό τον ρυθμό της εμφάνισης των τοποσήμων. Χάρη σε αυτά νοηματοδοτεί το τοπίο αφουγκραζόμενος τα συναισθήματα που διεγείρονται μέσα του κάθε φορά που περιδιαβαίνει το μονοπάτι.

Όσον αφορά στη σχεδιαστική προσέγγιση, η επιλογή των σημείων στάσης και παρατήρησης κατά μήκος της διαδρομής διαφέρει και εξαρτάται από τη σχεδιαστική φιλοσοφία των αρχιτεκτόνων. Στο Club Med, για παράδειγμα, τα παρατηρητήρια εδράζονται τόσο επάνω στο κύριο όσο και κατά μήκος των δευτερευόντων και των τριτευόντων μονοπατιών. Ετσι, παρακινούν τον επισκέπτη να επιλέξει ανάμεσα σε πολλές εναλλακτικές διαδρομές ανάλογα με το αντικείμενο θέασης που του προκαλεί το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Αντίθετα, στην περίπτωση του Pedreira do Campo ολόκληρη η νέα διαδρομή εκτός από χώρος κίνησης προσφέρεται και ως παρατηρητήριο προς τη θάλασσα και τα απολιθώματα της περιοχής. Τα σημεία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος σημειώνονται από την αλλαγή της κλίσης των κιγκλιδωμάτων. Το πλάτος της κατασκευής εξάλλου επιτρέπει τόσο την κίνηση όσο και τη στάση. Στο Punta Pite, από την άλλη πλευρά, λόγω του έντονα πετρώδους εδάφους τα σημεία στάσης σχεδιάζονται σε πλατώματα τα οποία το ίδιο το τοπίο υποδεικνύει ως θύλακες σχεδιασμού. Για αυτόν τον λόγο, άλλωστε, η Moller διατηρεί στην επέμβαση την ίδια υλικότητα και υφή με το περιβάλλον. Στην περίπτωση του Algaida Path με το σχεδόν επίπεδο ανάγλυφο της περιοχής, ο ορισμός των χώρων στάσης υπαγορεύεται από την πρόθεση να καταταμηθεί η κίνηση στη συνολική έκταση της διαδρομής σε μικρότερα τμήματα αλλά και να καταστεί δυνατή η θέαση του τοπίου των αλυκών. Η σχεδίαση των παρατηρητηρίων στηρίζεται στην επιλογή των αρχιτεκτόνων να συνεισφέρουν μορφές οι οποίες ενισχύουν την ατμόσφαιρα του τόπου. Τέλος, στους καταρράκτες MacKenzie ολόκληρη η διαδρομή είναι δυνατόν να θεωρηθεί ένα παρατηρητήριο το οποίο παρέχει άμεση επαφή και θέαση του πυρήνα του τοπίου, δηλαδή των καταρρακτών.

3.4 Επιλογή των Υλικών και Εφαρμογή τους

Η γεωγραφική διασπορά και η γεωφυσική διαφοροποίηση των περιοχών επέμβασης επηρεάζουν τις εκάστοτε επιλογές των υλικών. Ωστόσο, σε αυτές διακρίνονται κοινές συνιστώσες αφού τα κριτήριά τους χαρακτηρίζονται από συγκατάβαση σε ό,τι αφορά στην ένταξή τους στο εκάστοτε περιβάλλον. Ταυτόχρονα είναι ανακυκλώσιμα, οικονομικά, στατικά επαρκή και ασφαλή. Επίσης, κοινή ήταν η επιδίωξη τα υλικά να προέρχονται κατά το δυνατόν από την περιοχή μελέτης ή από την ευρύτερη περιοχή.

Η πέτρα (ο γρανίτης, ο σχιστόλοθος κ.ά.) και το ξύλο είναι τα υλικά τα οποία κυριαρχούν στο φυσικό περιβάλλον όλων των παραδειγμάτων και χρησιμοποιούνται στις συνθέσεις άλλοτε επεξεργασμένα και άλλοτε όχι. Παράλληλα, εντοπίζονται σε κάποια από τα παραδείγματα και τεχνικά υλικά όπως ο χάλυβας. Αξιοσημείωτο είναι ότι η χρήση σκυροδέματος είναι φειδωλή όπου κρίνεται αναγκαίο ή, διαφορετικά, απουσιάζει εντελώς. Οι τελικές επιλογές των νέων υλικών και το συνταίριασμά τους με τα παλαιά ως προς τις υφές, τις αποχρώσεις και τις μορφές, αναδεικνύουν διαφοροποιήσεις και ομοιότητες στον τρόπο προσέγγισης. Άλλοτε είναι τα τοπικά υλικά που κυριαρχούν στον σχεδιασμό και τη σύνθεση και άλλοτε ο ρόλος τους είναι δευτερεύων και συμπληρωματικός. Σε κάθε περίπτωση, όμως, τα προστιθέμενα σε κάθε σύνθεση υλικά επιλέγονται βάσει της λειτουργικής συναρμογής τους με τα υπάρχοντα φυσικά υλικά και στοιχεία.

3.4.1 Υλικά προερχόμενα από το περιβάλλον

Η πέτρα είναι το φυσικό υλικό το οποίο εντοπίζεται σε όλες τις συνθέσεις και κυριαρχεί στο φυσικό περιβάλλον των Club Med, MacKenzie Falls, Punta Pite και Pedreira do Campo. Ωστόσο, η χρήση του συγκεκριμένου υλικού διαφοροποιείται κάθε φορά ανάλογα με την ένταξή του στον φυσικό χώρο. Ειδικής μνείας χρήζει η περίπτωση του Punta Pite όπου ο τοπικός γρανίτης είναι το μοναδικό υλικό το οποίο χρησιμοποιείται κατά τη διαμόρφωση. Μάλιστα, όπως αναφέρθηκε ήδη στην ανάλυση, το υλικό λαξεύεται *in situ* από ντόπιους τεχνίτες. Δημιουργούνται μονοπάτια και κλίμακες με τις στρογγυλεμένες ακμές τους να παραπέμπουν στους ανεμοδαρμένους γρανιτικούς όγκους. Επιπλέον, οι αρμοί μεταξύ των γρανιτένιων στοιχείων στη διαμορφωμένη διαδρομή μιμούνται τους φυσικούς σχηματισμούς και τις φθορές του περιβάλλοντος γεννώντας ένα «φυσικό αρμολόγημα των βράχων» προσαρμοσμένο σε μια δομική γραμμικότητα. Σε πολλά σημεία το μονοπάτι παραχωρεί αυτή τη γραμμικότητα σε φυσικούς ογκόλιθους που εδράζονται επάνω στη χαραγμένη πορεία της διαδρομής αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την έντονη παρουσία τους. Η χρωματική παλέτα της επέμβασης και του πετρώδους περιβάλλοντος κυμαίνεται στην κλίμακα του γρανιτικού γκριζου, με τις αποχρώσεις της «πατίνας» από τη φθορά και την χαμηλή βλάστηση να μαρτυρούν την ταυτότητα του φυσικού στοιχείου.

Στους καταρράκτες MacKenzie ο ιζηματογενής ψαμμίτης κυριαρχεί στη φύση. Οι ψαμμιτικοί ογκόλιθοι ενσωματώνονται στη διαδρομή όταν η θέση τους την εξυπηρετεί: συμπληρώνουν, για παράδειγμα, σκαλιά στις κλίμακες ή λειτουργούν υποστηρικτικά στις γέφυρες πάνω από τα ρυάκια. Ετσι, η ισορροπία των υλικών του φυσικού περιβάλλοντος παραμένει αδιατάρακτη και το νέο μονοπάτι εντάσσεται σε αυτό με τα πρόσθετα στοιχεία του χάλυβα να εναρμονίζονται διακριτικά με το αμιγώς πετρώδες τοπίο.

Εικ. 3.9 Πέτρα και ξύλο: υλικά προερχόμενα από το περιβάλλον

Στα Algaida Path και Pedreira do Campo, η πέτρα συναντάται ως δευτερεύον υλικό και χρησιμοποιείται στις βάσεις των υποδομών ως ενδιάμεσο υλικό μεταξύ αυτών και του εδάφους. Στην περίπτωση του Pedreira do Campo η τοπική πέτρα και το χαλίκι καλύπτουν τις σειρές από τσιμεντένια πέδιλα για τη στήριξη των ξύλινων κολώνων. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζουν την ομαλή οπτική συνέχεια κατασκευής και εδάφους εντείνοντας την αίσθηση της γέφυρας που «ίπταται». Αντίστοιχα, στη διαδρομή Algaida Path τόσο οι γέφυρες όσο και τα σημεία στάσης πλαισιώνονται από πέτρες και χαλίκι όπου εφάπτονται με το έδαφος.

Στο Club Med το φυσικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από πλήθος ιζηματογενών πετρωμάτων. Είναι αναμενόμενο επομένως η πέτρα ως συνθετικό υλικό να χρησιμοποιηθεί σε πολλαπλές εφαρμογές. Αρχικά, τα πέτρινα θεμέλια των δωματίων του Club Med διατηρούνται, καθαρίζονται και μετατρέπονται σε θέσεις στάσης και παρατήρησης. Στον υπαίθριο εκθεσιακό χώρο τα δομικά στοιχεία τα οποία συνιστούν τα τοιχεία που χρησιμοποιούνται για την επίδειξη έργων τέχνης αποτελούνται από λίθους σε μεταλλικό πλέγμα. Δευτερευόντως, από την πέτρα που εξάχθηκε κατά τη διαδικασία αποδόμησης των κελιών δημιουργούνται οι επιχωματώσεις των μονοπατιών οι οποίες είναι ορατές από πολλά σημεία του πάρκου. Επιχωματώσεις χρησιμοποιούνται επίσης για τον σχηματισμό του χώρου στάθμευσης και των υδρορροών οι οποίες στη συνέχεια καλύπτονται και με χώμα.

Το ξύλο χρησιμοποιείται στα Pedreira do Campo και Algaida Path ως κεντρικό υλικό στη σύνθεση των διαδρομών. Στη διαδρομή του Pedreira do Campo, όπου ολόκληρη η γέφυρα είναι ξύλινη, η ένταξή της στο φυσικό περιβάλλον επιτυγχάνεται μέσω του χρώματος και της υφής του υλικού. Κατά τους φθινοπωρινούς και χειμερινούς μήνες το χρώμα του ξύλου προσομοιάζει στις αποχρώσεις του ξερού χορταριού, ενώ κατά τους υπόλοιπους μήνες αντιτίθεται με το ζωηρό πράσινο του γρασιδιού και το σκουρόχρωμο των ιζηματογενών πετρωμάτων. Στη δεύτερη περίπτωση του Algaida Path, τα ξύλινα στοιχεία προέρχονται από την περιοχή των αλυκών και εντάσσονται στο περιβάλλον λόγω της φθοράς που έχουν υποστεί από το νερό και το αλάτι. Οι επιφάνειες παραμένουν τραχιές και ανεπεξέργαστες, ενώ οι φθορές και οι παραμορφώσεις σκόπιμα εκτίθενται στον επισκέπτη για να του υποβάλουν την αίσθηση ότι βαδίζει σε απομεινάρια μιας τυχαία οργανωμένης πορείας την οποία ξεγύμνωσε η άμπωτη των υδάτων.

Συμπερασματικά, η επιδίωξη χρήσης υλικών προερχόμενων από την περιοχή αποτελεί μια επιλογή ιδιαίτερης σημασίας, κυρίως ως προς την ένταξη των συνθέσεων στο περιβάλλον και συνάμα της προστασίας το. Οι υφές, οι αποχρώσεις και οι συμπεριφορές των υλικών δημιουργούν ταυτόχρονα μια ακολουθία τόσο αισθητική όσο και λειτουργική. Εχοντας ικανοποιήσει την προϋπόθεση αυτή, ο μελετητής μπορεί να προχωρήσει στη συνύφανση των υλικών του σχεδιασμού.

3.4.2 Υλικά εντασσόμενα στο περιβάλλον

Ο Corten χάλυβας χρησιμοποιείται κυρίως στις συνθέσεις των διαδρομών οι οποίες συνδιαλέγονται άμεσα με το υγρό στοιχείο. Στους καταρράκτες MacKenzie, όπου το νέο μονοπάτι διατρέχει το ποτάμι και στη συνέχεια αναρριχείται στην κοίτη του, οι χαλύβδινες γέφυρες και κλίμακές του εναλλάσσονται με τους ψαμμιτικούς ογκόλιθους παράλληλα με τη ροή του νερού. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι χαλύβδινες κατασκευές στις σκάλες και τις γέφυρες κατασκευάζονται από τεχνίτες της ευρύτερης περιοχής, ενώ η πρώτη ύλη τους εξάγεται από γειτονικές εξορύξεις. Στις αλυκές του Algaída Path τόσο το παρατηρητήριο που γειτνιάζει άμεσα με τη θάλασσα όσο και τα στατικά στοιχεία της γέφυρας η οποία καθιστά δυνατή την πρόσβαση από τον αστικό δρόμο στο μονοπάτι, αποτελούνται από χάλυβα. Τέλος, στην ευρείας κλίμακας διαμόρφωση του Club Med, περιοχή που χαρακτηρίζεται από την συνεχώς ανταριασμένη θάλασσα και την ισχυρή τραμουντάνα, σχεδόν όλα τα παρατηρητήρια και κάποια τμήματα των μονοπατιών είναι χαλύβδινα. Εστιάζοντας στο παρατηρητήριο της νησίδας Portalo του Club Med, γίνεται αντιληπτός ο τρόπος με τον οποίο εντάσσεται το «ξένο» υλικό στο πετρώδες περιβάλλον μέσω της φυσικής οξειδωσης. Ο «χημικός διάλογος» μεταξύ της πλάκας χάλυβα και του θαλασσινού νερού αποτυπώνεται ως σκουριά στο λευκό χυτό σκυρόδεμα προσομοιάζοντας στις αποχρώσεις των γεωλογικών ιζημάτων. Ανάλογα, στους καταρράκτες MacKenzie, λόγω της τεχνητής φθοράς οι υποδομές πλησιάζουν τις αποχρώσεις του ψαμμιτικού περιβάλλοντος. Στην περίπτωση των αλυκών, τέλος, οι χαλύβδινες προσθήκες εντάσσονται στο περιβάλλον μοιάζοντας καταπονημένες και οξειδωμένες από το αλάτι και την υγρασία.

Σε ό,τι αφορά την εφαρμογή του χάλυβα, υλικό «πρόσθετο», κατεργασμένο, αλλά όχι πάντοτε «ξένο» στις περιοχές, χρησιμοποιείται με φειδώ, τόσο στην ποσότητα όσο και στην όψη των χαλύβδινων στοιχείων στο Club Med, το Algaída και το Path MacKenzie Falls. Οι επιφάνειες των χαλύβδινων στελεχών εμφανίζονται διακριτικά, ενώ σπάνια εφάπτονται κατευθείαν στο έδαφος. Στα σημεία όπου οι συνθέσεις επιτάσσουν την στήριξη χαλύβδινων υποδομών μεγάλης επιφάνειας στο πεδίο ενδιαφέροντος, προηγείται τοποθέτηση υποστρωμάτων ανάμεσα στην κατασκευή και το έδαφος. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του χαλύβδινου παρατηρητηρίου στο Algaída Path όπου η κατασκευή ακουμπά επάνω σε ένα παχύ υπόστρωμα από χαλίκι υποστηριζόμενο και οριοθετημένο από ξύλινα μαδέρια.

Το σκυρόδεμα χρησιμοποιείται φειδωλά στις συνθέσεις, γεγονός που μαρτυρά την περιβαλλοντική ευαισθησία των αρχιτεκτόνων. Ωστόσο, εμφανής είναι η χρήση του στις επεμβάσεις του Club Med και του Pedreira do Campo. Στην πρώτη περίπτωση, η χρήση του σκυροδέματος πραγματοποιείται σε ένα ευρύ τμήμα της διαμόρφωσης των δευτερευόντων μονοπατιών. Εντούτοις, η ποσότητα σκυροδέματος είναι ισχνή και η παρουσία του στο τοπίο διακριτική, καθώς τα μονοπάτια του εν λόγω συμπλέγματος έχουν μικρό πλάτος (0,8-1,00μ.) και περιορισμένο μήκος. Ακόμη, το υλικό χρησιμοποιείται σημειακά στο πρωτεύον μονοπάτι και σε ορισμένα παρατηρητήρια. Εκεί το σκυρόδεμα εντοπίζεται από τον βράχο πηγματίτη της εισόδου και εντεύθεν, ενώ στα σημεία γεωλογικού ενδιαφέροντος η παρουσία του υποχωρεί σταδιακά.

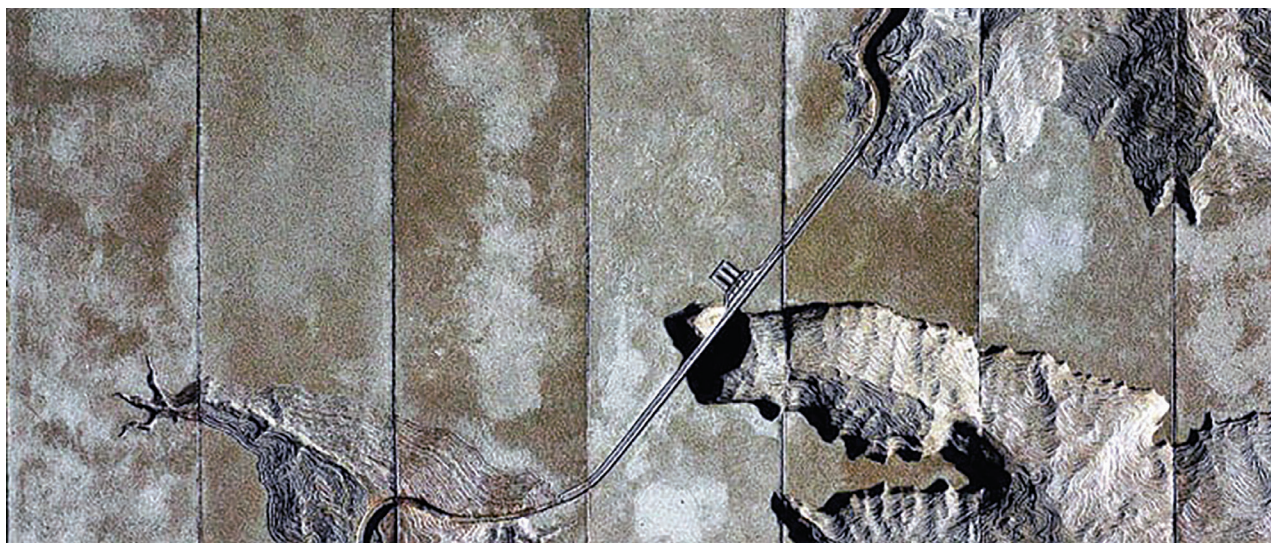
Αν στο Club Med η χρήση σκυροδέματος αποτελεί συνθετική επιλογή, στο Pedreira do Campo αποσκοπεί στη στατικότητα της γέφυρας. Οι ξύλινες κολώνες και τα κιγκλιδώματα που τη διέπουν σε όλη της την έκταση καταλήγουν σε τσιμεντένιους υποδοχείς οι οποίοι λειτουργούν ως πέδιλα θεμελίωσής. Η αλληλουχία των τσιμεντένιων βάσεων είναι εμφανής σε όλο το μήκος της γέφυρας πλην των σημείων όπου περνά πάνω από ρέματα και του τμήματος που καταλήγει «να ίπταται» με θέα τη θάλασσα.

3.4.3 Ανακύκλωση υλικών

Η διαδικασία ανακύκλωσης υλικών αφενός συνδράμει στην εξοικονόμηση πόρων για το έργο, αφετέρου προασπίζεται την αυταξία του περιβάλλοντος. Αυτό γίνεται φανερό σε δύο περιπτώσεις, αυτή του Cap de Creus και του Algaida Path. Στο Cap de Creus η ανακύκλωση των υλικών πραγματοποιείται κατά την αποδόμηση του Club Med. Γίνεται ολική ανακύκλωση των οικοδομικών αποβλήτων, τα οποία υπόκεινται σε επεξεργασία και χρησιμοποιούνται εκ νέου για να καλύψουν τις ανάγκες της επέμβασης. Λόγω της μεγάλης έκτασης της περιοχής και της γεωλογικής της αξίας η διαδικασία υπήρξε ιδιαίτερα σχολαστική.

Όσον αφορά στο Algaida Path, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση ετερογενών υλικών. Ειδικότερα, άμμος και πλίνθοι εξάγονται από τα συντρίμια γειτονικού ακατοίκητου χωριού, ενώ από τα απορρίμματα των αλυκών κατασκευάζονται μεταλλικές και ξύλινες κατασκευές της σύνθεσης. Ετσι, τα παροπλισμένα και «άχρηστα» υλικά, πεπαλαιωμένα in situ, είναι πλέον δυνατό να θεωρηθούν φυσική συνέχεια του τοπίου και όχι απλώς «ατάκτως ερριμμένα στοιχεία». Η φθορά και η διάβρωσή τους από τα φυσικά φαινόμενα ομογενοποιούν την ταυτότητά τους με το φυσικό τοπίο σε επίπεδο υφών και αποχρώσεων συγκροτώντας έτσι ένα οιωνεί σύνολο διατηρώντας ταυτόχρονα την αύρα του παρελθόντος.

Εικ. 3.10 Οι κλίμακες του σχεδιασμού και του τοπίου συντονίζονται σε μια ολότητα

3.5 Η Κλίμακα ως Πεδίο Συγκρότησης Χωρικών Σχέσεων

Η έννοια της κλίμακας στο πεδίο της αρχιτεκτονικής περιγράφει τη διάρθρωση των αρχιτεκτονικών σχέσεων ανάμεσα στο μικρό και το μεγάλο, το κενό και το πλήρες, τον κλειστό ή ημι-υπαίθριο και τον ανοικτό χώρο, το μέρος και το όλον, το διαρκές και το στιγμιαίο. Η κλίμακα του τόπου αναφέρεται στον χαρακτήρα και το πνεύμα ενός συγκεκριμένου χώρου τα οποία συλλαμβάνονται ως ολότητα μνήμης, ιστορίας και κοινωνικών δομών. Η κλίμακα ενός τόπου υποβάλλει τους κανόνες και τα όρια παρέμβασης και σχεδιασμού, την οικολογική, νοηματική και κοινωνική χωρητικότητα του, το μέγεθος και το ήθος των αρχιτεκτονικών προτάσεων που αντέχει²¹. Ο συντονισμός της κλίμακας επέμβασης με την κλίμακα του τόπου γεννά την κλίμακα του αρχιτεκτονικού χώρου και δημιουργεί πυρήνες νοήματος που εκπέμπουν πολιτισμικά μηνύματα.

Στα αρχιτεκτονικά παραδείγματα οι δύο κλίμακες συντονίζονται σε μία αναγνωρίσιμη νοηματική ολότητα. Από τη μία πλευρά τα έντονα αρχιτεκτονικά στοιχεία των συνθέσεων καταλαμβάνουν χώρους τους οποίους παραχωρεί το ίδιο το τοπίο και από την άλλη τα διακριτικά αρχιτεκτονικά στοιχεία υποχωρούν μπροστά στα αντικείμενα που δεσπόζουν στο περιβάλλον (φυσικό, πολιτιστικό, ιστορικό). Ο συντονισμός των φυσικών και τεχνικών εντάσεων επιτρέπει στο ανθρώπινο σώμα να βιώσει τον τόπο με την κίνηση, τις αισθήσεις και τη σκέψη του. Όταν το αποτέλεσμα αυτού του συντονισμού εναρμονίζεται με την κλίμακα των ανθρώπινων μεγεθών, προσφέρεται στον άνθρωπο η αίσθηση της οικειότητας, δηλαδή η προϋπόθεση του κατοικείν. Στον σχεδιασμό των διαδρομών, η αρμονία μεγεθών μεταξύ της αρχιτεκτονικής επέμβασης, του περιβάλλοντος και του ανθρώπου αποτελεί το καίριο στοιχείο για να αρθεί ο περιπατητής στο πεδίο της διαμονής. Ωστόσο, ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται σε κάθε παράδειγμα με διαφορετικούς τρόπους, οι οποίοι καθορίζονται από τον χαρακτήρα και την ταυτότητα του εκάστοτε τόπου.

Στο Cap de Creus, η διαδικασία αποκατάστασης συνδυασμένη με τη βούληση των αρχιτεκτόνων για μια ολοκληρωμένη αρχιτεκτονική πρόταση οδηγεί τους σχεδιαστές μάλλον στην οργάνωση ενός Σχεδίου Δράσης, ενός Actionplan, παρά ενός Masterplan. Το Σχέδιο αυτό Δράσης περιλαμβάνει ποικιλία λεπτομερειικών

και επιτόπιων επιλύσεων, ενσωματωμένων σε διαφορετικές κλίμακες επέμβασης. Αλλωστε, τόσο η μεγάλη έκταση της περιοχής μελέτης όσο και η ανάγκη για διαφορετική αντιμετώπιση των διαφοροποιήσεων του ανάγλυφου και των στοιχείων του περιβάλλοντος προϋπέθεταν διαφορετικής τάξης προσεγγίσεις. Συνεπώς, η διαβάθμιση της κλίμακας των σχεδιασμένων μονοπατιών έρχεται σε αναλογία με την ένταση της παρουσίας των φυσικών στοιχείων. Στον επανασχεδιασμό των υπαίθριων χώρων κυριαρχούν οι έννοιες της υποδήλωσης, του συμβολισμού και της αφαίρεσης. Ως αποτέλεσμα, ενώ η έκταση της περιοχής επέμβασης είναι ιδιαίτερα μεγάλη, η κλίμακα του σχεδιασμού όχι μόνο δεν υπερκαλύπτει το τοπίο, αλλά αντίθετα επιτυγχάνει να το συνδέσει με την κλίμακα του ανθρώπινου σώματος φέρνοντάς τα δύο μεγέθη σε άμεση συνάρτηση.

Το Punta Pite είναι μια διαδρομή που διατρέχει την περιοχή μελέτης από το ένα άκρο της στο άλλο. Ο σχεδιασμός διακρίνεται σε επιμέρους τμήματα όπως χώρους στάσης, πλατώματα, μονοπάτια, καθώς και γλυπτικές επεμβάσεις. Πρόκειται για ένα σχεδιασμό μεγάλης κλίμακας σε πλήρη αναλογία με αυτήν του περιβάλλοντος. Ωστόσο, καταφέρνει να αξιοποιήσει τους σχηματισμούς των βράχων και το πυκνό πευκόδασος προκειμένου η επέμβαση να φαίνεται σημειακή και να αναδεικνύει το φυσικό τοπίο. Αναλύοντας την κλίμακα των επιμέρους τμημάτων του σχεδιασμού, αυτά διακρίνονται από χαράξεις και μεγέθη τα οποία ακολουθούν τις υποδεικνυόμενες από το τοπίο κατευθύνσεις. Το γεγονός αυτό επιτρέπει τον ισχυρισμό ότι η κλίμακα της επέμβασης δεν υπερβαίνει το τοπίο, αντιθέτως ενισχύει τη γρανιτένια υφή του και αναδεικνύει το γλυπτικό χαρακτήρα του. Ο άνθρωπος νιώθει δέος μπροστά στην επιβλητικότητα της γεωλογίας και ταυτόχρονα οικειότητα καθώς περπατά στα στενόμακρα μονοπάτια και τις σκάλες τα οποία τον φέρνουν στην καρδιά του τόπου.

Όσον αφορά το Pedreira do Campo, πρόκειται για τη μελέτη μιας περιοχής περιορισμένης κλίμακας και μια επέμβαση ενιαίας και σταθερής μορφής η οποία καταλαμβάνει συγκεκριμένο χώρο στο οπτικό πεδίο. Υπάρχει αναλογία κλίμακας μεγέθους ανάμεσα στην περιοχή μελέτης και την προσθήκη. Αν και η νέα διαδρομή είναι σχεδόν ισομήκης με την παλαιότερη, δεν υπερκαλύπτει τη λειτουργία της, αλλά τη συμπληρώνει και την αναβαθμίζει.

Στην περίπτωση των αλυκών, λαμβάνοντας υπόψη την κλίμακα του σχεδιασμού τόσο σε σχέση με το ευρύτερο περιβάλλον όσο και σε σχέση με το μέτρο του ανθρώπου, το συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι πρόκειται για μία επέμβαση τόσο ανεπαίσθητη ώστε το ίδιο το περιβάλλον την αφομοιώνει προκαλώντας την αίσθηση της «απουσίας». Με αυτόν τον τρόπο η ίδια η παρουσία του περιπατητή καταλαμβάνει τον χώρο που παραχωρεί ο σχεδιασμός. Το μονοπάτι La Algaida αντιπροσωπεύει μια προσέγγιση στην αρχιτεκτονική τοπίου όπου τα στοιχεία της επέμβασης είναι τόσο αραιά κατανεμημένα στο χώρο ώστε να καθίστανται αόρατα και δύσκολα ανιχνεύσιμα.

Στους καταρράκτες MacKenzie, τέλος, το γεγονός ότι οι προσθήκες δεν ξεπερνούν συνολικά σε μήκος τα 80μ. μαρτυρά ότι έχει μελετηθεί σχολαστικά το ευρύτερο περιβάλλον του πάρκου και του μονοπατιού, και δη σε επίπεδο υλικών, υφών και κίνησης. Οι διαστάσεις του μονοπατιού ανταποκρίνονται στο μέτρο του ανθρώπου και βρίσκονται σε σύμπνοια με την κλίμακα του περιβάλλοντος χώρου. Ετσι το μονοπάτι παραμένει ένας καθαρός φορέας κίνησης που όχι μόνο δεν αντιδιαστέλλεται με το φυσικό περιβάλλον, αλλά αντίθετα υποχωρεί σε σχέση με αυτό επιτρέποντας τη διατήρηση της οπτικής κυριαρχίας του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το ανθρωπογενές στοιχείο της παρέμβασης να μην επισκιάζει τα τοπόσημα που αναδύουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της περιοχής.

4^ο Κεφάλαιο

Συμπεράσματα

«(...) αυτό μέσα στο οποίο κατατίθεται το έργο τέχνης και αυτό που το έργο τέχνης κατατιθέμενο του επιτρέπει να προκύπτει, το ονομάσαμε γη. (...) [Η γη] Είναι κάτι αβίαστα ακόπιαστο και ακαταπρόλητο. Πάνω και μέσα στη γη θεμελιώνει ιστορικά άνθρωπος την κατοικία του μέσα στον κόσμο. Κατά το μέτρο που το έργο τέχνης ανορθώνει ένα κόσμο, προάγει τη γη... Το έργο τέχνης εισάγει και διατηρεί τούτη τη γη μέσα στην ανοιχτότητα ενός κόσμου. Το έργο τέχνης επιτρέπει στη γη να είναι γη.»

M. Heidegger (1950)

4.1 Μεθοδολογία Σχεδιασμού Διαδρομών στο Τοπίο

Στα αρχιτεκτονικά παραδείγματα που μελετήθηκαν επιδιώκεται η διατήρηση και ανάδειξη της ατμόσφαιρας του εκάστοτε τόπου μέσω του σχεδιασμού περιπατητικών διαδρομών στο τοπίο. Η περιδιάβασή τους οδηγεί τον άνθρωπο να νοηματοδοτήσει τον τόπο. Ο σχεδιασμός μονοπατιών στο τοπίο επιδιώκει να καταστήσει τον άνθρωπο και τον τόπο συγκοινωνούντα δοχεία νοημάτων, να προστατέψει και να ανάδειξει τις αξίες του τόπου. Προϋπόθεση για αυτό αποτελεί για τον αρχιτέκτονα η βαθιά γνωριμία μαζί του, με τον χαρακτήρα και την ταυτότητά του. Αυτό του επιτρέπει να διαγνώσει τις ανάγκες του τόπου ώστε να επέμβει προκειμένου να αποκαλύψει την «αλήθεια» του. Προς την κατεύθυνση αυτή κινούνται οι περιπτώσεις που εξετάστηκαν, καθώς παρά την γεωγραφική τους διασπορά διέπονται από ένα κοινό σύνολο βασικών συνθετικών αρχών και τη χρήση ανάλογων συνθετικών εργαλείων. Μάλιστα, με βάση την προσέγγισή τους η αλληλουχία των δράσεων της προμελέτης, της μεθοδολογίας εφαρμογής και της επιλογής υλικών είναι δυνατόν να καταρτίσει μια βασική τυπολογία η οποία να είναι εφαρμόσιμη σε κάθε αρχιτεκτονική επέμβαση και αφορά σε διαδρομές στο τοπίο.

Κατ'αρχήν, ο αρχιτέκτονας καλείται να περιηγηθεί στον χώρο, να τον βιώσει ως τόπο μέσω της αντίληψης του τοπίου, να καταστεί με άλλα λόγια διαμένων. Νοηματοδοτώντας τον χώρο και περιερχόμενος στο πεδίο της διαμονής, της ταύτισής του δηλαδή με τον τόπο, ένας πολύπλοκος και πολυσύνθετος εσωτερικός κόσμος από γνώσεις, από στάσεις, νοήματα, αισθήματα και συναισθήματα κινητοποιείται από την ευαισθησία του αρχιτέκτονα και την ανάγκη του για επικοινωνία, για έκφραση μηνυμάτων στους άλλους και μαζί στον εαυτό του. Η αρχική αυτή και απαραίτητη φάση, η «σύλληψη» (ή «έμπνευση»), καταλήγει στον απαρτισμό ενός συγκεκριμένου μηνύματος.

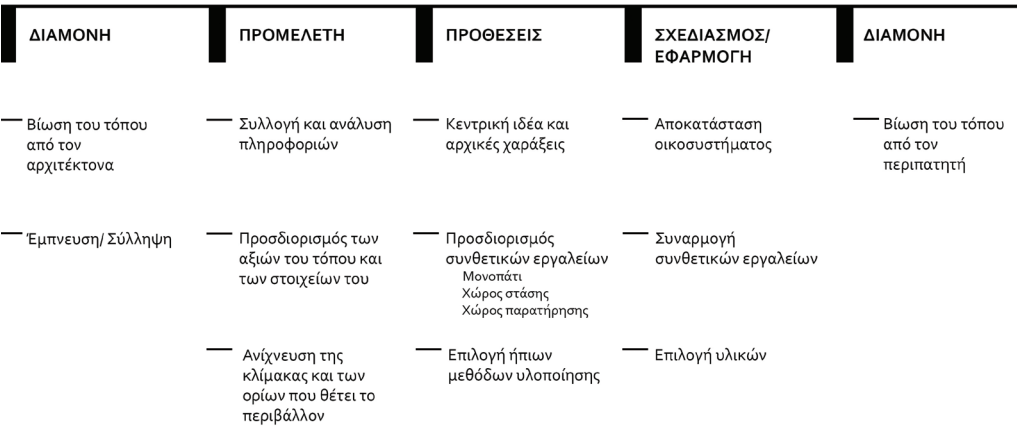
Η δόμηση και επεξεργασία του μηνύματος αποτελεί τη δεύτερη φάση που ακολουθεί. Η «σύλληψη» θα πρέπει να δομηθεί σε θέμα, στην κεντρική ιδέα. Αν η «σύλληψη» είναι μια έκλαμψη πνευματική, η κεντρική ιδέα είναι προϊόν επίπονης εργασίας, νοητικά και συναισθηματικά ελεγχόμενης, η οποία δεν είναι απλή κατ-εργασία ή επεξ-εργασία αλλά η ίδια η μόρφωση και δημιουργία θέματος. Δεν πρόκειται για μια απλώς τεχνική εξωτερίκευση της έμπνευσης, αλλά για λειτουργικό είδος που επιμένει στη μορφή της επέμβασης, αναγόμενο από την απλή τεχνική στο απαιτητικό και ποιοτικά διαφοροποιημένο επίπεδο της αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για μια διανοητική, εσωτερική επεξεργασία του πυρήνα της έμπνευσης η οποία συνδυάζεται με την έρευνα και την επιστημονική ανάλυση των αξιών του περιβάλλοντος - είτε πολιτιστικές είτε ιστορικές είτε φυσικές είναι αυτές - για να οδηγήσει μετά από τροποποιήσεις, συμπληρώσεις και ανάπτυξη στην αποκωδικοποίηση των στοιχείων τα οποία χαρακτηρίζουν το τοπίο και φέρουν τις αξίες του τόπου. Γι'αυτόν τον λόγο αναγκαία κρίνεται η επιτόπια φωτογραφική και σχεδιαστική αποτύπωση των στοιχείων αυτών και του ανάγλυφου του περιβάλλοντος. Η διάκριση των αξιών της περιοχής μελέτης είναι που θέτει το πλαίσιο των συνθετικών αρχών του σχεδιασμού, δηλαδή το πλαίσιο της κλίμακας, της αναλογίας και των ορίων στα οποία γεννιούνται και αναπτύσσονται τα συνθετικά εργαλεία.

Σε τρίτο επίπεδο, η κεντρική ιδέα του αρχιτέκτονα θα πρέπει να οργανωθεί δομικά, να συγκεκριμενοποιηθεί και να αναπτυχθεί στα επιμέρους στοιχεία του. Χρειάζεται επομένως ένα σημειακό σύστημα για την παρουσίαση του θέματος. Για τον σχεδιασμό διαδρομών στο τοπίο, τα μονοπάτια, οι χώροι στάσης και τα παρατηρητήρια αποτελούν κάποια από τα βασικά συνθετικά εργαλεία του αρχιτέκτονα. Ο χειρισμός τους είναι σε κάθε περίπτωση διαφορετικός και πολύπλο-

κος και εξαρτάται από τις ποιότητες του περιβάλλοντος. Ο ίδιος ο τόπος υπαγορεύει στον αρχιτέκτονα την αλληλουχία τους στο χώρο και την τελική μορφή της διαδρομής στο σύνολό της. Ωστόσο, ο ρυθμός διαδοχής μεταξύ των χώρων κίνησης, στάσης και θέασης δημιουργεί τις προϋποθέσεις οι οποίες διεγείρουν το ενδιαφέρον του περιπατητή καθιστώντας τον ενεργητικό δέκτη εμπειριών και ερεθισμάτων του τόπου. Αυτή η διαδοχή δημιουργεί ένα παιγχνίδι βιωμάτων το οποίο αποκαλύπτει και εντυπώνει στο υποκείμενο την ταυτότητα και τον χαρακτήρα του τοπίου οδηγώντας τον στη διαμονή. Συνεπώς, η αρχιτεκτονική αφουγκραζόμενη το «πνεύμα του τόπου» διατηρεί και αναδεικνύει τις αξίες που τον διέπουν, εντοπίζει τις ανάγκες του και με βάση τα παραπάνω συνθετικά εργαλεία προσθέτει (π.χ. ένα στέγαστρο, ένα κάθισμα, έναν πίνακα πληροφοριών κλπ.) ή αφαιρεί (π.χ. ένα ξένο οικοδομικό υλικό) δομές από το χώρο. Μεριμνά για την αποκατάσταση της τοπογραφίας και οργανώνει το σύστημα κίνησης και στάσης του περιπατητή δίδοντας έμφαση στα τοπία της περιοχής. Εγκολπώνει τη διαδρομή στο ανάγλυφο με τέτοιο τρόπο ώστε οι παρουσίες των γεωλογικών και ανθρωπογενών στοιχείων να μην υπερκαλύπτουν αλλά να αναδεικνύουν η μία την άλλη.

Η αρχιτεκτονική επέμβαση στις διαδρομές του τοπίου επιτάσσει τη χρήση περιβαλλοντικά φιλικών δομικών υλικών και την εφαρμογή τους με ήπιες οικοδομικές τεχνικές, ώστε το οικολογικό τους αποτύπωμα να ελαχιστοποιείται. Η υφή, το χρώμα και οι διαστάσεις των υλικών συμβάλλουν στην αρμονική ένταξή τους στο περιβάλλον με τη διαδικασία είτε ενσωμάτωσης είτε αντίθεσης. Ωστόσο, το αξιακό περιεχόμενο του τόπου ορίζει τον βαθμό διάκρισης του ανθρωπογενούς υλικού από τα στοιχεία του περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, κατά την επέμβαση σε μνημεία ιστορικής αξίας η διάκριση των πρόσθετων υλικών οφείλει να είναι ξεκάθαρη ώστε να αποφεύγονται οι επιμειξίες με τα παλαιά υλικά και η αλλοίωση του χαρακτήρα τους. Για αυτό επιδιώκεται η χρήση φυσικών υλικών, ιδιαίτερα εκείνων που εντοπίζονται στην περιοχή επέμβασης, ώστε το έργο να βρίσκεται σε απόλυτη σύμπνοια με το τοπίο. Ακόμη, οι διαδικασίες οργανωμένης διαχείρισης ή επανάχρησης των τεχνικών και φυσικών δομικών στοιχείων τα οποία διαφορετικά θα κατέληγαν οικοδομικά απορρίματα, κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές. Συμπερασματικά, μέσω της χρήσης των υλικών κατά την αρχιτεκτονική επέμβαση επιδιώκεται η μη διατάραξη των ισορροπιών του εκάστοτε οικοσυστήματος, για τη διατήρηση και τη συνέχεια της τοπικής χλωρίδας και πανίδας.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

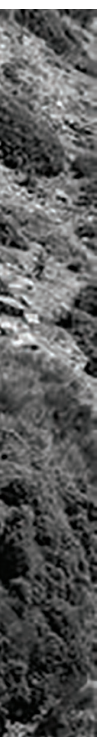
4.2 Η Επιστροφή στον Τόπο

Στα παραδείγματα που εξετάστηκαν διαπιστώνεται ότι η ενεργοποίησή του τόπου πραγματοποιείται με τους παραπάνω άξονες επιδιώκοντας αρχικά την προσέλκυση του επισκέπτη. Οι χαράξεις, τα υλικά, τα χρώματα και οι υποδομές διαμορφώνουν μια δυναμική η οποία προκαλεί τον «αναγνώστη» του τοπίου να ανιχνεύσει το ύφος και την ατμόσφαιρα του τόπου κινητ(ρ)οποιώντας τον έτσι να διαμείνει σε αυτόν. Επαναφέροντας τον άνθρωπο ως περιπατητή στο τοπίο, ο τόπος αμέσως αναζωογονείται, ενεργοποιείται. Μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης οι αξίες του «αυτοπροστατεύονται»: Αναδεικνύεται, διασώζεται και αξιοποιείται η ταυτότητα και ο χαρακτήρας (ατμόσφαιρα) τοπίων ξεχασμένων, παραμελημένων και κατεστραμμένων από φυσικές καταστροφές ή ανθρωπογενείς αιτίες.

Τα αντικείμενα της ταύτισης του ανθρώπου με τον τόπο αποτελούν συγκεκριμένες περιβαλλοντικές ιδιότητες και η σχέση του ανθρώπου με αυτές συνήθως αναπτύσσεται κατά την παιδική ηλικία. Αν θεωρηθεί ότι η μνήμη, η κίνηση και οι αισθήσεις λειτουργούν ως μορφοποιητικές διεργασίες ενός τοπίου, αυτό σημαίνει ότι ο κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται ή προσλαμβάνει διαφορετικά ερεθίσματα από αυτό. Παράλληλα, αν το τοπίο αποτελεί ένα κατασκευάσμα το οποίο αποδίδει αποσπασματικά την ταυτότητα ενός τόπου, τότε ο καθένας μέσα από τις παραπάνω διεργασίες έρχεται σε προσωπική, υποκειμενική αλληλεπίδραση μαζί του. Αυτή η μοναδικότητα της σχέσης με τον τόπο αποτελεί πολύτιμο ψυχικό αγαθό του ανθρώπου, καθώς τον καθιστά ξεχωριστό, ιδιαίτερο, και ταυτόχρονα ικανό να συνδεθεί βαθιά με συνανθρώπους του. Ο ίδιος ο άνθρωπος άλλωστε είναι τόπος, «ένα αναπόσπαστο μέρος του περιβάλλοντος και όσο το ξεχνάμε αυτό το μόνο που μπορεί να προκύψει είναι η ανθρώπινη αλλοτρίωση» (Christian Norberg-Schulz, 1979).

Εικ. 4.1 Επιστροφή στον Τόπο (περιστεριώνας, Τήνος)

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Traverso Enzo (2017), Αριστερή μελαγχολία: Η δύναμη μιας κρυφής παράδοσης, μτφ. Κούρκουλος Ν., εκδ. : Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, σελ. 33

2. Κ. Μωραΐτης, Τοπίο: Πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου, Ε.Μ.Π, 2005, σελ. 17

3. Ο Simmel αναφέρει στο Το τοπίο ότι το περιβάλλον «έχει διαμορφωμένες ήδη τις δικές του συνθήκες εσωτερικού χώρου και συνθήκες ψυχικής διάθεσης». Επίσης στο Genius Loci αναφέρεται ότι «(...) Είναι η Stimmung που κατά πρώτο λόγο δένει τον άνθρωπο με τον τόπο του και δίνει στον επισκέπτη την εντύπωση μιας ιδιαίτερης τοπικής αίσθησης. Ομως, η ιδέα της διατήρησης έχει έναν ακόμη σκοπό. Δηλαδή ότι η ιστορία της αρχιτεκτονικής νοείται ως σύνολο πολιτισμικών βιωμάτων, που δεν πρέπει να χαθούν αλλά να παραμείνουν παρόντα ως δυνατότητες για ανθρώπινη «χρήση», σελ. 196

4. Επιπλέον, σύμφωνα με τη σύμβαση Ν 3827/2010 (ΦΕΚ Α' 30/25.2.2010) Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου:

Ως «πολιτική τοπίου» ορίζεται η έκφραση των αρμόδιων δημόσιων φορέων, μέσα από τη διατύπωση γενικών αρχών, στρατηγικής και κατευθυντήριων οδηγιών οι οποίες επιτρέπουν τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων, τα οποία αποσκοπούν στην προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό των τοπίων.

Ως «στόχος ποιότητας τοπίου» ορίζεται, για συγκεκριμένο τοπίο, η διατύπωση από τους αρμόδιους δημόσιους φορείς των προσδοκιών του κοινού σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του τοπίου που το περιβάλλει.

Ως «προστασία τοπίου» ορίζονται οι δράσεις με σκοπό τη διατήρηση και συντήρηση των σημαντικών ή ιδιαίτερων χαρακτηριστικών ενός τοπίου, βάσει της κληροδοτημένης του αξίας η οποία προέρχεται από τη φυσική του διαμόρφωση μόνο ή την ανθρώπινη δραστηριότητα μόνο ή από το συνδυασμό τους.

Ως «διαχείριση τοπίου» ορίζεται η δράση, μέσα από την προοπτική της βιώσιμης ανάπτυξης, για τη διασφάλιση της συντήρησης ενός τοπίου σε τακτική βάση, ώστε να ρυθμίζονται και να εντάσσονται αρμονικά σε αυτό μεταβολές οι οποίες προκαλούνται από κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διεργασίες.

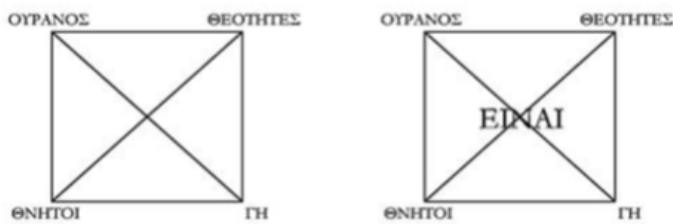
Ως «σχεδιασμός τοπίου» ορίζεται η διορατική παρέμβαση η οποία αποσκοπεί στη βελτίωση, αποκατάσταση ή δημιουργία τοπίων.

5. Μωραΐτης Κωνσταντίνος (2015), Η Τέχνη του τοπίου: Πολιτιστική επισκόπηση των νεωτερικών τοπιακών θεωρήσεων και διαμορφώσεων, εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, σελ. 14

6. «Το τοπίο δε βρίσκεται σε μια αchronική κατάσταση ισορροπίας, ανέγγιχτο από τα ρεύματα των γεγονότων. Η προσέγγισή του είναι ένα εγχείρημα επινόησης της εσωτερικής ταυτότητας ενός τόπου, φορτισμένο πολλαπλά τόσο με τις ψυχικές συντεταγμένες του υποκειμένου όσο και με τα συμφραζόμενα της ιστορίας. Συμφραζόμενα που δεν περιορίζονται στην επικαιρότητα αλλά εκτείνονται σε όλο το μήκος του χρόνου» (Μανωλίδης, 2003, 38).

7. Κρίνεται αναγκαίο να σημειωθεί ότι Μ. Χάιντεγκερ είναι μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα, καθώς αφενός η φιλοσοφία του επηρέασε ιδιαίτερα τη σκέψη του 20ου αι., αφετέρου ο φιλόσοφος εντάχθηκε δημόσια στο Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα το 1933, παρέμεινε μέλος του έως το τέλος του πολέμου και ποτέ δεν απαρνήθηκε την ιδεολογική του ταύτιση με το κόμμα και τον εθνικοσοσιαλισμό.

8. Norberg- Schulz Christian (2009), *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου*. Για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής, μτφ.: Μ. Φραγκόπουλος, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, σελ. 9
9. Κοτιώνης Ζ. (2007), *Μορφοποιητική: Το ανθρώπινο σώμα στο τοπίο και την αρχιτεκτονική*, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 31
10. Κοτιώνης Ζ. (2007), *Μορφοποιητική: Το ανθρώπινο σώμα στο τοπίο και την αρχιτεκτονική*, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 28
11. Κοτιώνης Ζ. (2007), *Μορφοποιητική: Το ανθρώπινο σώμα στο τοπίο και την αρχιτεκτονική*, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 32
12. Σε αυτό το σημείο επιχειρείται ο παραλληλισμός του μονοπατιού-δρόμου με το κατοικείν-κτίζειν βασιζόμενος στην ανάλυση του Ξηροπαΐδη σχετικά με τη διάλεξη του Heidegger «Κτίζειν- Κατοικείν –Σκέπτεσθαι» (1951).
13. Ξηροπαΐδης Γ., *Αισθητική και Φιλοσοφία κατά τον Μ. Heidegger*, Γενικές απόψεις της φιλοσοφίας του, σελ. 7
- 14.

Βασική αρχή του αυθεντικού «κατοικείν», για τον Heidegger, είναι η μέριμνα: «Οι θνητοί κατοικούν με τέτοιο τρόπο ώστε να μεριμνούν (να οικονομούν, να διαφυλάττουν) το τετραμερές στην ουσία του»:

Οι «θνητοί κατοικούν», όταν αυτοί «σώζουν (ελευθερώνουν) τη γη».

Οι «θνητοί κατοικούν», όταν αυτοί «υποδέχονται (δεξιώνονται) τον ουρανό».

Οι «θνητοί κατοικούν», όταν «προσμένουν (προσδοκούν) τις θεότητες».

Οι «θνητοί κατοικούν», όταν «οδηγούν (άγουν, κατευθύνουν) την ύπαρξη τους προς το θάνατο».

Ο Heidegger εδώ επισημαίνει ότι είναι σημαντικό να κατανοήσουμε πως κατοικούμε «ως φιλοξενούμενοι» και όχι «ως κύριοι»: «Κατοικούμε στη γη ως επισκέπτες και όχι ως οικοδεσπότες, σε μια σχέση προσμονής και ελπίδας με τις θεότητες (...) Στη σωτηρία της γης, στην υποδοχή του ουρανού, στην προσμονή των θεοτήτων, στην προσαγωγή των θνητών, λαμβάνει χώρα το κατοικώ ως μέριμνα και διαφύλαξη του τετραμερούς».

(Ξηροπαΐδης Γ., *Αισθητική και Φιλοσοφία κατά τον Μ. Heidegger*, Γενικές απόψεις της φιλοσοφίας του, σελ. 5)

15. Heidegger M. (2014), *Διαμονές: Το ταξίδι στην Ελλάδα*, μτφ. Φαράκλας Γ., εκδ. Κριτική

16. Ξηροπαΐδης Γ. (2012), *Χάιντεγκερ και αρχιτεκτονική. Παρατηρήσεις γύρω από ένα αμφιλεγόμενο θέμα*, [πρακτικά συνεδρίου] Πάγκαλος, Παναγιώτης, Το τρίγωνο. Η αρχιτεκτονική εκπαίδευση εντός ορισμένου χρόνου. Στο «Η σημασία της Φιλοσοφίας στην Αρχιτεκτονική Εκπαίδευση», εκδ. Ιδρύματος Μιχελή, σελ. 7

17. Τζωρτζόπουλος Δ. (2011), *Μ. Heidegger: Οικοδομείν, Οικείν, Σκέπτεσθαι*, (Η αθλιότητα της ανεσιτότητας και το έργο της σκέψης), Φιλοσοφείν

18. Ξηροπαίδης Γ. (2012), Χάιντεγκερ και αρχιτεκτονική. Παρατηρήσεις γύρω από ένα αμφιλεγόμενο θέμα, [πρακτικά συνεδρίου] Πάγκαλος, Παναγιώτης, Το τρίγωνο. Η αρχιτεκτονική εκπαίδευση εντός ορισμένου χρόνου. Στο «Η σημασία της Φιλοσοφίας στην Αρχιτεκτονική Εκπαίδευση», εκδ. Ιδρύματος Μιχελή σελ.13

19. Simmel G.(2009), Πόλη και ψυχή, μτφ. Λυκιαρδόπουλος Γ., εκδ. Ερασμος

20. Οι αρχιτέκτονες εμπνεύστηκαν από τον πίνακα *Light Red Over Black* (1993) του Mark Rothko

21. Τερζόγλου Ν. (2008), Κλίμακα και Χώρος: Αναγνώσεις μίας Πολύπλοκης Σχέσης [αρχιτεκτονικές ματιές, greekarchitects]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία:

Βασιλειάδης Δ. (1979), Οδοιπορία στις μορφές και το ύφος του ελληνικού χώρου, εκδ. Ερμής

Γούλα Μ. (2003), Η επιστροφή στο μεσογειακό τοπίο: το τοπίο ως σύγχρονη προσέγγιση του περιβάλλοντος και της φύσης, στο Μανωλίδης Κ. (επιμ.), Ωραίο, φριχτό κι απέριττο τοπίον!, εκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη, σελ. 15-33

Δουκέλλης Παναγιώτης (2005)(επιμ.): Το Ελληνικό Τοπίο. Μελέτες Ιστορικής Γεωγραφίας και Πρόσληψης του Τοπίου, εκδ. Εστίας, Αθήνα

Κοτιώνης Ζ. (2004), Η τρέλα του τόπου: Αρχιτεκτονική στο ελληνικό τοπίο, εκδ. Εκκρεμές

Κοτιώνης Ζ. (2007), Μορφοποιητική: Το ανθρώπινο σώμα στο τοπίο και την αρχιτεκτονική, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Κωνσταντινίδης Α. (2011), Δυο «χωριά» απ' τη Μύκονο - και μερικές σκέψεις μαζί τους, Τα παλιά Αθηναϊκά σπίτια, Ξωκκλήσια της Μυκόνου, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Μανωλίδης Κ. (επιμ.) (2003), Ωραίο, φριχτό κι απέριττο τοπίον!, Θεσσαλονίκη: Νησίδες
Πεπονής Γιάννης (2003), Χωρογραφίες, εκδ. Αλεξάνδρεια

Μωραΐτης Κ. (2015), Η Τέχνη του τοπίου: Πολιτιστική επισκόπηση των νεωτερικών τοπικών θεωρήσεων και διαμορφώσεων, εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

Μωραΐτης Κ. (2007), Σχήματα τόπων: Η συγκρότηση του τοπίου ως αντικείμενο αισθητικής τάξης, συμμετοχή στον τιμητικό τόπο Πορεία, προς τιμήν του καθηγητή του Ε.Μ. Πολυτεχνείου Δ.Α. Ζήβα, εκδ. Ε.Μ.Π., Αθήνα, σελ. 432-441

Μωραΐτης Κ. (2016), Το Τοπίο, Πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου, Σημειώσεις για τη νεότερη τοπιακή επεξεργασία του τόπου, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα

Παπαϊωάννου Η. (2014), Η φωτογραφία του ελληνικού τοπίου: Μεταξύ μύθου και ιδεολογίας, εκδ. Αγρα

Πικιώνης Δ. (2000), Κείμενα, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα

Τερζάκης Φ. (2003), Αποσπάσματα μιας φιλοσοφίας της φύσης, εκδ. Futura

Τερκενλή Θ. (1996), Το Πολιτισμικό Τοπίο: Γεωγραφικές Προσεγγίσεις, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα

Φαράκλας Γ., Πρόλογος του μεταφραστή Τοπίο και Τόπος, Κατάφαση και Έγνοια, Μια εισαγωγή στον Χάιντεγκερ για Νεοέλληνες

Braudel F., Aymard M., Coarelli F. (1990), Η Μεσόγειος (πρώτος τόμος): Ο χώρος και η ιστορία, μτφ. Αβδελά Ε., Μπενβενίστε Ρ., εκδ. Αλεξάνδρεια

- Heidegger M. (2014), Διαμονές: Το ταξίδι στην Ελλάδα, μτφ. Φαράκλας Γ., εκδ. Κριτική
- Heidegger M. (2009), Κτίζειν - κατοικείν - σκέπτεσθαι, μτφ. Ξηροπαίδης Γ., εκδ. Πλέθρον
- Heidegger M. (2008), «The Origin of the Work of Art», εκδ. HarperCollins
- Norberg-Schulz Christian (2009), Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου. Για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής, μτφ. Μ. Φραγκόπουλος, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ
- Simmel G. (2009), Πόλη και ψυχή, μτφ. Λυκιαρδόπουλος Γ., εκδ. Ερασμος
- Simmel G., Ritter J., Gombrich H.E. (2004), Το τοπίο, μτφ. Σαγκριώτης Γ., Αναγνώστου Λ., Δασκαλοθανάσης Ν., εκδ. Ποταμός
- Traverso Enzo (2017), Αριστερή μελαγχολία: Η δύναμη μιας κρυφής παράδοσης, μτφ. Κούρκουλος Ν., εκδ. Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου

Άρθρα

- Ξηροπαίδης Γ., Αισθητική και Φιλοσοφία κατά τον Μ. Heidegger, Γενικές απόψεις της φιλοσοφίας του
- Ξηροπαίδης Γ. (2012), Χάιντεγκερ και αρχιτεκτονική. Παρατηρήσεις γύρω από ένα αμφιλεγόμενο θέμα, [πρακτικά συνεδρίου] Πάγκαλος, Παναγιώτης, Το τρίγωνο. Η αρχιτεκτονική εκπαίδευση εντός ορισμένου χρόνου. Στο «Η σημασία της Φιλοσοφίας στην Αρχιτεκτονική Εκπαίδευση», εκδ. Ιδρύματος Μιχελή, Αθήνα, σελ. 470-476
- Τερζόγλου Ν. (2008), Κλίμακα και Χώρος : Αναγνώσεις μίας Πολύπλοκης Σχέσης [αρχιτεκτονικές ματιές, greekarchitects]
- Τζωρτζόπουλος Δ. (2011), Μ. Heidegger: Οικοδομείν, Οικείν, Σκέπτεσθα, [Η αθλιότητα της ανεσιότητας και το έργο της σκέψης], Φιλοσοφείν

Προπτυχιακές - Μεταπτυχιακές Εργασίες

- Γκοτσοπούλου Γεωργία (2012), Ερευνητική Εργασία: Το νέο έδαφος ?, (επιβλ.) Κατσώτα Δ.
- Μαλάμη Β. (2014), Ερευνητική εργασία: Το τοπίο ως πολιτισμικό και συνθετικό εργαλείο για τον σχεδιασμό του χώρου, (επιβλ.) Δ. Χατζησάββα, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών - Πολυτεχνείο Κρήτης
- Μαράκη Σοφία Μαρία (2015), Ερευνητική Εργασία: Το τοπίο, αίσθηση, αντίληψη, βιωματική εμπειρία, (επιβλ.) Α. Σπανομαρίδης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών - Πανεπιστήμιο Πατρών
- Περντετζή Χριστιάννα (2013), Εισαγωγή στην Αρχιτεκτονική Έρευνα: Διερευνήσεις της έννοιας της αντίληψης του χώρου «Από τον τόπο στο τοπίο», (επιβλ.) Πατρίκιος Γ., Κεβεντζίδης Κ., Θωμάς Ν., Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Σημαντήρη Μαργαρίτα, Σταθιά Γεωργία (2016), Ερευνητική εργασία: Η Ατμόσφαιρα του Τόπου: Περί Τι(ή)νος Πρόκειται;, (επιβλ.) Βαζάκας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών - Πολυτεχνείο Κρήτης

Διδακτορικές Διατριβές

Χατζησάββα Δ. (2009), Η έννοια του τόπου στις αρχιτεκτονικές θεωρίες και πρακτικές: σχέσεις φιλοσοφίας και αρχιτεκτονικής τον 20ο αιώνα, διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Πολυτεχνική Σχολή - Τμήμα Αρχιτεκτόνων

Διαδικτυακές πηγές

www.greekarchitects.gr
www.publicspace.org
www.landezine.com
www.dezeen.com
www.archdaily.com
www.architectureau.com
www.hansenpartnership.com.au
www.estudioacta.com
www.teresamoller.cl
www.m-arquitectos.pt
vimeo.com/52563082

